

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
Інститут рукопису

ТЕТЯНА ДОБРЯНСЬКА

КИРИЛИЧНА РУКОПИСНА КНИГА XVII СТОЛІТТЯ
ІЗ ЗІБРАННЯ БІБЛІОТЕКИ
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ
КНЯЗЯ БЕЗБОРОДЬКА

З ФОНДІВ
ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

ДОСЛІДЖЕННЯ, НАУКОВИЙ КАТАЛОГ,
ПАЛЕОГРАФІЧНИЙ АЛЬБОМ

Київ 2023

УДК 027.54(477-25)НБУВІР:025.171:[930.253:091]"16"
Д 56

Добрянська Т. А. Кирилична рукописна книга XVII ст. із зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : дослідження, науковий каталог, палеографічний альбом / відп. ред. О. П. Степченко. Київ, 2023. 172 с.

Видання репрезентує кириличну рукописну книгу XVII ст. із зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ф. 310). Книга містить дослідження й сучасні наукові описи кодексів та уривків XVII ст. ніжинського зібрання, яке є важливою джерельною базою для вивчення рукописної спадщини. Представлено новітні атрибуційні кодиколого-палеографічні метадані, більшість матеріалів залучається до наукового обігу вперше.

Науково-довідковий апарат складається зі списків літератури та скорочень, покажчиків та палеографічного альбому зі зразками почерків кириличних кодексів та уривків XVII ст. з ф. 310 у послідовності алфавітного розміщення рукописів у каталозі.

Видання розраховане на істориків, мовознавців, музикознавців, літературознавців, бібліотечних та архівних працівників, на викладачів та студентів гуманітарних факультетів навчальних закладів.

Рецензенти

М.А. Філіпович, канд. іст. наук,
І.Ю. Тарасенко, канд. іст. наук

Відповідальний редактор

О.П. Степченко

Затверджено до друку Вченою радою
Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського,
протокол № 8 від 8 грудня 2022 р.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
V.I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE
Institute of Manuscript

Tetiana Dobrianska

**CYRILLIC HANDWRITTEN BOOKS
OF THE 17TH CENTURY
from the collection of library
of History and Philology Institute
of Prince Bezborodko**

FROM THE FONDS
OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT
OF THE V.I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

RESEARCH, SCIENTIFIC CATALOGUE,
PALEOGRAPHIC ALBUM

Kyiv 2023

Dobrianska T. A. Cyrillic handwritten books of the 17th century from the collection of the library of the History and Philology Institute of Prince Bezborodko from the fonds of the Institute of Manuscript of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: research, scientific catalogue, paleographic album / Editor-in-Chief O. P. Stepchenko. Kyiv : V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, 2023. 172 p.

The publication represents Cyrillic handwritten books of the 17th century from the collection of the library of the History and Philology Institute of Prince Bezborodko in Nizhyn, which are stored in the Institute of Manuscript of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (fond 310). The book contains research and modern scientific descriptions of codex and passages of the 17th century Nizhyn collection, which is an important source base for the study of manuscript heritage. The latest attributional codicological and paleographical metadata are represented, most of the materials are involved in scientific circulation for the first time.

The scientific and reference apparatus consists of lists of literature and abbreviations, an index and a paleographic album with samples of handwriting of Cyrillic codex and fragments of the 17th century from fond 310 in the sequence of alphabetical placement of manuscripts in the catalogue.

This publication is intended for historians, linguists, musicologists, literary scholars, library and archive workers, teachers and students of humanities faculties of educational institutions.

Reviewers:

M.A. Filipovych, Ph.D in History

I.Yu. Tarasenko, Ph.D in History

Editor-in-Chief

O.P. Stepchenko

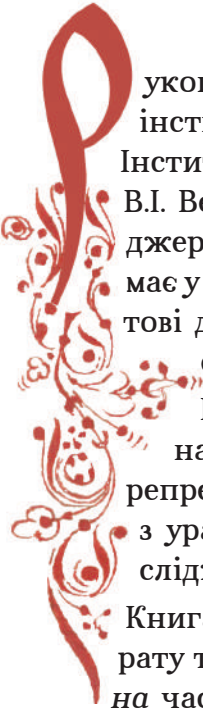
Approved for printing by the Scientific Council
of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(protocol No. 8 dated December 8, 2022)

ЗМІСТ

ВСТУП	7
Частина 1. Кирилична рукописна книга XVII ст. із зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька: історія дослідження, новітня атрибуція, засади археографічного опису	11
Частина 2. Описи кириличних рукописних книг та фрагментів XVII ст.	47
1. Апостол. № 155	49
2. Буквиця (Азбука-сувій). № 32	50
3. Житіє Варлаама Хутинського. № 20	50
4. Житіє Василя Нового. № 161	51
5. Житіє Кирила Білозерського. № 21	52
6. Житіє тверського князя Михайла Ярославовича. № 23	53
7. Збірник житій. № 28	55
8. Збірник іночеський. № 175	56
9. Збірник слів та житій. № 17	57
10. Збірник слів та повчань. № 174	60
11. Збірник старообрядницький. № 102	61
12. Зерцало – Пчола – Дидаскалія. № 118	62
13. Златоуст. № 16	63
14. «История в память преиудшим родам...» Авраамія Паліцина. № 41 ..	64
15. Ірмологій нотований. № 158	66
16. Мінея місячна на червень. № 7	67
17. Мінея святкова на рік. № 157	68
18. Новий літописець. № 166	69
19. Обиход, Октоїх та Ірмологій, нотовані. № 4	71
20. Обиход та Трезвони, нотовані. № 176	72
21. Октоїх, гласи 1–4. № 6	74
22. Одкровення Варуха. № 168/III	75
23. Празники на нотах. № 129	76
24. Служба і житіє Макарія Жовтоводського. № 101	77
25. Служба і житіє Мартиніана Білозерського. № 22	78

26. Служба і життє Олександра Свірського. № 100	79
27. Служба Тихвинській іконі Божої Матері й чудеса. № 31	80
28. Слова повчальні Авви Дорофея. № 11	81
29. Торжественик на травень. № 30	83
30. Троянська війна. № 35	84
31. Хронограф. № 38	85
32. Хронограф. № 39	86
ЛІТЕРАТУРА, СПИСКИ СКОРОЧЕНЬ, ПОКАЖЧИКИ	89
Література	91
Скорочення назв установ та слів.....	101
Хронологічний покажчик рукописів та їхніх частин	102
Покажчик мовних редакцій	102
Іменний покажчик	103
Писці	103
Особи, які згадуються в записах	103
Дослідники, меценати, колекціонери, дарувальники та ін.	104
Географічний покажчик	106
Покажчик наклейок та штампів	107
Покажчик старих шифрів	108
ПАЛЕОГРАФІЧНИЙ АЛЬБОМ	109
Список ілюстрацій	168

ВСТУП

Рукописне зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині, яке зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, у фонді 310, – це комплекс унікальних джерел з вивчення як вітчизняної, так і світової історії, що має у своєму складі рукописні та стародруковані книги, актові документи, літературні та правові матеріали, цінний епістолярій тощо¹.

Почесне місце в зібранні посідає кирилична рукописна книга XVII ст., яка є об'єктом даної студії. Видання репрезентує новітню атрибуцію цих кодексів, здійснену з урахуванням новітніх кодиколого-палеографічних досліджень.

Книга складається зі вступу, двох частин, наукового апарату та палеографічного альбому. Перша, *науково-дослідна* частина відкривається коротким оглядом становлення бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька та її рукописного зібрання. Відтворюється історія атрибутування кодексів та укладання їхніх описів, а також оцінюється ступінь кодикологічного вивчення кирилических рукописних книг та уривків XVII ст. упродовж останньої

¹ Степченко О.П. Зібрання рукописів Історико-філологічного інституту князя Безбородька // Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т рукопису; [авт.-уклад.: О.П. Бодак та ін.; редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) та ін.]. Київ, 2015. С. 69–71.

чверті XIX – початку XXI ст. Проаналізовано доробки окремих учених, звертається увага на лакуни у висвітленні важливих аспектів теми та на актуальність комплексного вивчення кодексів досліджуваного зібрання. Подано основні результати роботи автора з проведення новітньої кодиколого-палеографічної атрибуції кириличних рукописних книг XVII ст. із зібрання Історико-філологічного інституту князя Безбородька. Представлено основні археографічні засади новітніх описів рукописів за описовими рубриками. Друга частина студії містить *наукові описи* кириличних рукописних книг XVII ст. За каталожними описами у ф. 310 містяться 183 рукописні книги, з яких було виокремлено 32 кириличні кодекси та уривки XVII ст. Це рукописи українського, білоруського, російського та сербського походження, писані півуставним та скорописними типами письма. *Науковий апарат* складається зі змісту, літератури, списків скорочень установ та слів, а також покажчиків: хронологічного покажчика рукописів та їхніх частин, покажчика мовних редакцій, іменного покажчика (писців, осіб, які згадуються в записах, дослідників, меценатів, колекціонерів, дарувальників та ін.), географічного покажчика, покажчика наклею та штампів, покажчика старих шифрів. *Палеографічний альбом* репрезентує ілюстрації зразків почерків писців з описаних кириличних кодексів та уривків XVII ст. з ф. 310, що розміщені в алфавітній послідовності рукописів у каталозі.

До роботи залучена археографічна, кодикологічна, палеографічна, текстологічна та лінгвістична інформація, що міститься в археографічних оглядах та дослідженнях кінця XIX – початку XX ст. (Є. Петухова, М. Сперанського, В. Перетца, О. Грузинського) та дослідженнях кінця XX – початку XXI ст. (Л. Гнатенко, О. Іванової, М. Іваннікової, Е. Клименко, Ю. Ясіновського). Основні положення роботи ґрунтуються на методичних розробках учених Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського².

---

² Дубровіна Л.А. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису / авт. та уклад. Л.А. Дубровіна, О.М. Гальченко, О.А. Іванова ; вступ.

Важливим значенням даного видання є те, що до наукового обігу вводяться новітні атрибутивні метадані рукописів, адже до цього часу дослідники послуговувалися відомостями, отриманими понад 100 років тому.

Укладений науковий каталог є продовженням хронологічних наукових каталогів слов'янської кириличної рукописної книги XII–XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського³.

До укладання наукового каталогу, вже на етапі його формування, долучилися старші наукові співробітники відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського Людмила Гнатенко, Ольга Іванова, Еріка Клименко. Вченими було здійснено консультативне та практичне сприяння щодо напрацювання основних засад описування, уніфікації метаданих описів рукописних книг ф. 310, які будуть враховані при подальшому описуванні кириличної рукописної книги XVII ст. з інших фондів Інституту рукопису. Безпосередньо це стосується дакування, мовної редакції, палеографічних ознак (Л. Гнатенко), змісту та записів (О. Іванова), кодикологічних особливостей музичних рукописів (Е. Клименко).

ст. Л.А. Дубровіна ; відп. ред. О.С. Онищенко; АН України, ЦНБ ім. В.І. Вернадського, Ін-т укр. археографії. Київ, 1992. 152 с.; Дубровіна Л.А. Кодикологія та кодикографія української рукописної книги / Ін-т рукописів Центр. наук. б-ки ім. В.І. Вернадського, Ін-т укр. археографії. Київ, 1992. 262 с.; Методичні рекомендації для Державної реєстрації книжкових пам'яток України : кириличні рукописні книги та стародруки / уклад.: Н.П. Бондар, Л.А. Гнатенко, Л.А. Дубровіна та ін. ; передм.: Л.А. Дубровіна, Г.І. Ковальчук. Київ, 2007. 134 с.; Іванова О.А., Іваннікова М.К. Рукописна кирилична книга XVI–XVII ст.: основні принципи атрибуції // Архіви України. 2002. С. 169–178.

³ Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : каталог / НБУВ. Київ : НБУВ, 2003. 193 с. + 158 іл.; Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Каталог. Кодиколого-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом / редкол.: О.С. Онищенко (голова) та ін. ; НБУВ, Ін-т рукопису. Київ : НБУВ, 2007. 265 с., 59 іл.; Іванова О.А., Гальченко О.М., Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : науковий каталог : палеографічний альбом / редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) та ін. Київ, 2010. 791 с.; Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XII–XIII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Каталог. Кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом / редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) та ін. Київ, 2012. 154 с.; 52 іл.

Укладачі видання висловлюють щирю подяку всім, хто фаховою й дружньою підтримкою сприяв створенню першого наукового каталогу кириличної рукописної книги XVII ст. з фондів Інституту рукопису НБУВ: генеральному директору Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського Любові Дубровиній, директору Інституту рукопису Ользі Степченко, старшому науковому співробітнику відділу джерелознавства Наталії Зубковій, завідувачці відділу кодикології та кодикографії Ользі Бодак, старшому науковому співробітнику відділу кодикології та кодикографії Марині Філіпович та всім вельмишановним колегам.

Частина 1

**КИРИЛИЧНА РУКОПИСНА КНИГА XVII СТОЛІТТЯ
ІЗ ЗІБРАННЯ БІБЛІОТЕКИ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО
ІНСТИТУТУ КНЯЗЯ БЕЗБОРОДЬКА:
ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ, НОВІТНЯ АТРИБУЦІЯ,
ЗАСАДИ АРХЕОГРАФІЧНОГО ОПИСУ**

еред численних архівних фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського почесне місце за своїм складом та змістом посідає рукописне зібрання Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині. Нині це Ніжинський державний університет – знана освітня фундація з багатою історією та традиціями, що носить ім'я великого Миколи Гоголя – вихованця цієї *alma mater*.

Історико-філологічний інститут князя Безбородька (далі – ІФІБ) був освітнім закладом університетського типу і одним зі значних центрів розвитку археографічних, мовознавчих, літературознавчих, палеографічних та історико-книгознавчих досліджень, а також осередком колекціонування та вивчення рукописно-книжної спадщини південного та східного слов'янства, безпосередньо української, що була зосереджена в рукописному відділі бібліотеки Інституту¹. Історія рукописного зібрання безпосередньо пов'язана з історією ІФІБ, що розпочалася із заснування Гімназії. Гімназія вищих наук князя Безбородька була започаткована дбанням двох братів – князя Олександра та графа Іллі Безбородьків і відкрилася у другій половині 1820 р., ставши освітнім закладом, що «відрізнявся від губернських Гімназій як високим ступенем наук, що в ньому викладалися, так і особливими ...

¹ Історію створення бібліотеки ІФІБ з рукописною колекцією, її дослідження й описування висвітлено в наукових студіях С. Міщук: Міщук С.М. Бібліотека Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині та її рукописна колекція (друга половина XIX – 10-ті роки XX ст.) // Бібліотечний вісник. 2008. № 1. С. 14–19; Міщук С.М. М.Н. Сперанський – бібліограф та палеограф слов'янської рукописної книги з бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині // Література та культура Полісся / [відп. ред. і упоряд. Г.В. Самойленко]. Ніжин, 2008. Вип. 42: Спадщина М. Гоголя та проблеми вітчизняної і світової історії, філології та культури у сучасній інтерпретації. С. 247–257; Міщук С.М. Внесок учених Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині у дослідження рукописних пам'яток: друга половина XIX – 10-ті роки XX ст. // Інтелекція і влада : громадсько-політичний науковий збірник / [редкол.: Г.І. Гончарук (гол. ред.) та ін.] ; М-во освіти і науки України, Одес. нац. політех. ун-т. Одеса, 2009. Вип. 15. С. 261–271; Міщук С.М. М.І. Лілеєв та Є.В. Петухов – книгознавці, археографи рукописних пам'яток // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2010. Вип. 4. С. 46–51.

правами й перевагами»². У 1832 р. Гімназія була перепрофільована у Фізико-математичний ліцей, у 1840 р. реформована в Юридичний ліцей, який у 1875 р. став Історико-філологічним інститутом князя Безбородька. У 1918 р. група професорів на чолі з В. Ляскоронським підготувала документ про створення на базі Інституту університету традиційного типу, указ про відкриття якого був підписаний гетьманом Павлом Скоропадським. За радянської влади заклад існував і як Науково-педагогічний інститут, і як Ніжинський інститут народної освіти, і як Педагогічний інститут професійної освіти для підготовки вчителів-предметників. Ніжинським державним університетом імені Миколи Гоголя цей вищий навчальний центр став у 2004 р. Отож змінювалися назви, здійснювалися перепрофілювання, підпорядкованість, започатковувалися нові факультети та кафедри, і лише один структурний підрозділ цього освітнього закладу – бібліотека – залишався незмінним.

Чи не найстарішу книгозбірню Лівобережної України було засновано разом з відкриттям Гімназії в 1820 р. Фундатором бібліотеки став почесний попечитель Гімназії граф О. Кушельов-Безбородько, який власним коштом добудував її приміщення й передав туди бібліотеку покійного князя О. Безбородька, що складалася з 2500 томів і мала необхідну літературу для навчання та виховання майбутніх гімназистів. У 1821 р. син першого директора Гімназії Платон Кукольник пожертвував колекцію з 500 книг, що належала його батькові Василю Кукольнику. Це була переважно давня література, книги латиною, грецькою та деякими новими європейськими мовами. У подальшому бібліотека поповнювалася за рахунок підручників та книжок, що виписувалися правлінням Гімназії. Уявлення про початковий склад книгозбірні надає «Реєстр книгам и рукописям, предоставленный его превосходительству г-ну члену Главного правления училищ действительному статскому советнику и кавалеру Э.Б. Адеркасу от бывшего инспектора пансиона Гимназии высших наук кн. Безбородко проф. Белоусова»³, укладений у квітні 1830 р. Реєстр містив три

² Устав Гимназии Высших наук князя Безбородко // Дополнение к сборнику постановлений по министерству народного просвещения: 1808–1864. Санкт-Петербург, 1867. Стлб. 209–210.

³ Російський державний історичний архів. Ф. 733. Оп. 69. Спр. 59. Арк. 19–20.

розділи – «Журналы и альманахи», «Книги» та «Рукописные сочинения разных авторов, бывшие и не бывшие напечатанными».

Значний розвиток бібліотека отримала в період, коли нею опікувався директор-фундатор ІФІБ М. Лавровський, відомий педагог, державний діяч у галузі освіти і науки, доктор слов'янської словесності та педагогіки, академік (від 1890 р.), під керівництвом якого (1875–1882) Інститут став потужним навчальним центром. М. Лавровський вважав бібліотеку важливим чинником для забезпечення якісних навчального та наукового процесів.

У 1893–1895 рр. за ініціативою інспектора ІФІБ професора грецької словесності А. Добіаша було здійснено реорганізацію бібліотеки. У започаткованому Інститутом періодичному виданні «Известия Историко-Филологического Института князя Безбородько в Нежине» А. Добіаш висвітлив історію та склад книжкових фондів бібліотеки станом на 1895 р.⁴

У 1896 р. головним попечителем Київського навчального округу були затверджені статут та правила користування бібліотекою⁵. Комплектуванням, систематизацією книг і створенням каталогів займалася спеціальна бібліотечна комісія. Завідував бібліотекою безпосередньо директор Інституту (посаду завідувача бібліотеки було введено тільки в 1924 р.).

Рукописний фонд бібліотеки формувався переважно завдяки пожертвам та купівлі. Зокрема, в 1822 р. граф О. Кушельов-Безбородько передав у дар бібліотеці рукопис «Корабль Черниговской семинарии...» 1805 р.⁶ Кирилична писемна пам'ятка XVII ст. «История в память прийдущим родам...» надійшла від професора К. Мойсеєва 29 березня 1838 р.⁷ У 1858 р. граф Г. Кушельов-Безбородько придбав для бібліотеки рукописи творів М. Гоголя та його листи до М. Прокоповича⁸. Значна кількість рукописів була подарована професором Інституту М. Сперанським.

⁴ Добіаш А.В. Заметка об основной библиотеке Историко-филологического института князя Безбородько, составленная по случаю реорганизации библиотеки. Нежин : типо-литография Венгера, 1895. С. 3.

⁵ Вісті історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині. 1898. Т. XVI. С. 1–6.

⁶ Сперанський М.Н. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородько в г. Нежине / сост. под ред. М. Сперанского. Москва, 1900. С. 98.

⁷ Там само. С. 86.

⁸ Блануца А.В. Ніжинська гімназія вищих наук князя Безбородька // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. Т. 7 : Мі–О. Київ : Наукова думка, 2010. С. 395.

Рукописне зібрання ІФІБ також поповнювалося й манускриптами з цілісних приватних бібліотечних зібрань, набутих бібліотекою, зокрема академіка й професора Московського університету С. Шевирьова (1876), професора Лейпцизького університету Ф. Річля (1877), професора В. Качановського (1902). Для упорядкування дуже значного за обсягом бібліотечного зібрання С. Шевирьова був навіть запрошений відомий український бібліограф С. Пономарьов, який склав його систематизований інвентар та картковий каталог. У складі цієї бібліотеки було 52 рукописи, що стали основою рукописної колекції книгозбірні ІФІБ. Найбільше надходження – 61 рукопис – надійшло від В. Качановського. У 1902 р. рукописний фонд зріс до 183 одиниць зберігання. У 1904–1905 рр. відділ поповнився документами XV–XIX ст.

Отож на тлі значного збільшення рукописного відділу на порядку денному постало питання дослідження та наукового описування пам'яток, а також укладання їхніх каталогів. Плідно у цьому напрямі з останньої чверті XIX ст. працювали М. Лілеєв, В. Качановський, Є. Петухов, М. Сперанський, М. Бережков, П. Заболотський, О. Музиченко та інші фахівці⁹. Так, М. Лілеєв, який викладав в Інституті російську історію та географію і паралельно опікувався фундаментальною бібліотекою впродовж 1883–1997 рр., розпочав редагування та створення карткового каталогу на всі бібліотечні фонди, зокрема й на рукописні пам'ятки, і склав перший попередній опис рукописних книг¹⁰, що надалі стали об'єктами дослідження студентів Інституту під керівництвом М. Сперанського¹¹. Є. Петуховим у роботі «Заметки о некоторых рукописях, хранящихся в библиотеке Историко-филологического института кн. Безбородько» були презентовані найбільш унікальні, на думку автора, рукописи¹². Розвідка містила перелік та описи рукописних пам'яток XVI–XIX ст., які мали історичну цінність і слугували джерельною базою для розвитку таких спеціальних галузей, як історія мови, літератури, української книги та вітчизняного

⁹ Міщук С.М. Збирання та наукове описування рукописно-книжкової спадщини України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.). Історіографія. Бібліографія / відп. ред. Л.А. Дубровіна. Київ: Полісся, 2009. С. 321–322.

¹⁰ Міщук С.М. М.І. Лілеєв та Є.В. Петухов – книгознавці... С. 46–51.

¹¹ Міщук С.М. Бібліотека Історико-філологічного інституту князя Безбородька... С. 16; Міщук С.М. Внесок учених Історико-філологічного інституту князя Безбородька... С. 263–264.

¹² Петухов Е.В. Заметки о некоторых рукописях, хранящихся в библиотеке Историко-филологического института кн. Безбородко. Киев, 1895. 56 с.

бібліотекознавства¹³. Скромно названі вченим «заметки» в дійсності є ґрунтовними археографічними описами 21 рукопису, виконаними на тогочасних наукових засадах.

Найбільш повне опрацювання рукописної колекції Інституту було здійснене професором М. Сперанським, який відзначився, як зазначає С. Міщук, самими значними здобутками в галузі камеральної археографії рукописних книг, першим науково описав цей фонд та був організатором і керівником досліджень рукописних книг та стародруків бібліотеки ІФБ. Професору належать описи понад половини всіх рукописів. Спочатку до цього процесу були залучені студенти та молоді дослідники, які отримали значний досвід та практику описування рукописних джерел, уклали матеріали до каталогу. Ці матеріали були доопрацьовані та відредаговані М. Сперанським і опубліковані як науковий каталог бібліотеки в 1900 р.¹⁴ Каталоги 1901, 1903 та 1905 рр. підготував уже власне М. Сперанський¹⁵. Описи не номінувалися «каталогами», оскільки були своєрідними науковими комплексними дослідженнями рукописів як пам'яток історії, літератури, культури¹⁶. Видання побудовані за хронологічним, тематичним та мовним принципами. Усі рукописи в каталозі розподіляються на старожитні (богослужебні, світські та спеціальні, актові та історико-правові документи), нового часу (твори класицизму, історико-правові, статистичні та історико-краєзнавчі праці, автографи видатних діячів і письменників, матеріали до історії освітніх закладів Правобережної України) та іноземні (грецькі, курси лекцій, переважно німецьких учених). Описи супроводжуються предметно-іменним покажчиком та науково-бібліографічним апаратом, які спиралися на засади камерального опису рукописів

¹³ Міщук С.М. М.І. Лілеєв та Є.В. Петухов – книгознавці... С. 50.

¹⁴ Сперанский М.Н. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине / сост. под ред. М. Сперанского. Москва, 1900. С. 98. Далі – Сперанский 1900.

¹⁵ Сперанский М.Н. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине (Окончание) / сост. М.Н. Сперанский. Москва, 1901. VIII, 39 с.; Сперанский М.Н. Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине. Приобретения 1901–1903 гг. / сост. М.Н. Сперанский. Нежин, 1903. 28 с.; Сперанский М.Н. Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине. Приобретения 1904–1905 гг. / описание сост. М. Сперанским. Нежин, 1905. II, 40 с. Далі – Сперанский 1901; Сперанский 1903; Сперанский 1905.

¹⁶ Міщук С.М. Збирання та наукове описування рукописно-книжкової спадщини України (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.). Історіографія. Бібліографія / відп. ред. Л.А. Дубровіна. Київ: Полісся, 2009. С. 254.

другої половини XIX ст.¹⁷ Вони містять зразки та таблиці кириличних рукописів, що дозволяють точніше атрибутувати та ідентифікувати рукописи¹⁸. Філіграні визначаються за спеціальними довідниками й каталогами К. Тромоніна й М. Лихачова¹⁹. Таким чином, як наголошує С. Міщук, описи ґрунтувалися на системному методі, залучалася вся можлива атрибутована довідкова база, відома на той час²⁰.

С. Міщук, який досліджував наукову діяльність М. Сперанського як бібліографа та палеографа, так охарактеризував доробок професора: «Описи були укладені на високому й на сьогодні археографічному та палеографічному рівні; наведені детальні палеографічні особливості рукописів, що надає можливість отримати повне уявлення про походження рукопису, відмінності в палеографії та текстології, зокрема подаються різночитання в порівнянні з опублікованими списками тексту пам'ятки, подані мовні особливості, графіка окремих літер, посилання на видання списків рукопису, повністю розписується склад збірників»²¹. Ученим відзначається, що каталог містить ґрунтовну наукову бібліографію кінця XIX – початку XX ст. Ним також визначена структура, за якою укладені каталожні описи М. Сперанського: назва, дата рукопису (за філігранями та палеографією), формат, кількість аркушів, тип письма, атрибуція філіграней, справа, ілюмінація (заставки та мініатюри); графіка письма, особливості правопису, склад рукопису з повним розписом збірника, наявність маргіналій та власницьких записів; стан збереженості та характер пошкоджень. При цьому С. Міщук додає, що порядок рубрик даної схеми не був усталеним (наприклад, інколи інформація про оправу міститься на початку або наприкінці опису)²².

¹⁷ Міщук С.М. Бібліотека Історико-філологічного інституту князя Безбородька... С. 18.

¹⁸ Міщук С.М. М.Н. Сперанський – бібліограф та палеограф... С. 251.

¹⁹ Тромонин К.Я. Изъяснения знаков, видимых на писчей бумаге, посредством которых можно узнать, когда написаны или напечатаны какие-либо книги, грамоты, рисунки, картинки и другие старинные и нестаринные дела, на которых не означено годов. Москва, 1844. XV, 62, 22, СXXXI с. (2-е изд.: Tromonin's watermark album. Hilversum, 1965 (Monumenta chartae papiracae historiam illustrantia. Vol. XI); Лихачев Н.П. Палеографическое значение бумажных водяных знаков: В 3-х томах. Санкт-Петербург, 1899.

²⁰ Міщук С.М. Внесок учених Історико-філологічного інституту князя Безбородька... С. 267.

²¹ Міщук С.М. М.Н. Сперанський – бібліограф та палеограф... С. 252; Міщук С.М. Внесок учених Історико-філологічного інституту князя Безбородька... С. 267.

²² Міщук С.М. М.Н. Сперанський – бібліограф та палеограф... С. 251.

У 1914 р. рукописи й стародруки інститутської бібліотеки досліджувалися учасниками Семінарію руської філології Університету св. Володимира під керівництвом професора В. Перетца. Результати цих археографічних експедицій та описи пам'яток були відображені на сторінках декількох публікацій під спільною назвою «Отчет об экскурсиях Семинария русской филологии»²³. Учасниками Семінарію також були зроблені доповіді стосовно своєї роботи у книгосховищі (про окремі пам'ятки, їхнє походження, побутування у списках, редакції, методика дослідження, зміст), які демонстрували тогочасний розвиток критичного методу в археографії та текстології²⁴.

Надавши коротку історію формування та дослідження рукописного зібрання бібліотеки ІФІБ, маємо наголосити, що каталоги, укладені М. Сперанським, до сьогодні не втратили своєї наукової вартості. Ними активно послуговуються сучасні науковці, працюючи з цим меморіальним комплексом в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (колишньому відділі рукописів Всенародної бібліотеки України), куди він, за розпорядженням Музейного відділу НКО УРСР, надійшов 27 листопада 1934 р. з Ніжинського педагогічного інституту. В ІР НБУВ зібрання ІФІБ зберігається у ф. 310, під валовою нумерацією, поданою в каталогах М. Сперанського. Новітній огляд складу фонду виконаний О. Степченко²⁵.

Описування кириличних рукописних книг XVII ст. – безпосереднього об'єкта наших студій – відбувалося у процесі дослідження різними науковцями рукописного зібрання бібліотеки ІФІБ. Першою такою працею, як зазначалося вище, є «Заметки о некоторых рукописях, хранящихся в библиотеке Историко-филологического института кн. Безбородко» (1895) Є. Петухова, який описав 21 кириличний

²³ Перетц В.Н. Отчет об экскурсиях семинария русской филологии в Нежин 18–20 февраля 1914. Киев, 1914. 85 с.

²⁴ Міщук С.М. Формування науково-практичних засад опису рукописних книг та стародруків у науковій діяльності В.М. Перетца в Україні // Бібліотечний вісник. 2007. № 4. С. 33.

²⁵ Степченко О.П. Зібрання рукописів Історико-філологічного інституту князя Безбородька // Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т рукоп.; [авт.-уклад.: О.П. Бодак та ін.; редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) та ін.]. Київ, 2015. С. 69–71.

рукопис. До XVII ст. ученим було віднесено шість книг з рукописної колекції бібліотеки московського професора С. Шевирьова: два *Златоусти*, *Паренезис Єфрема Сирина*, *Повчальні слова Авви Дорофея*, *Сувій*, *Троянська війна (№3–8)*²⁶.

М. Сперанським протягом 1900–1905 рр. були опубліковані описи писемних пам'яток рукописної збірки бібліотеки, це – 183 рукописні книги і уривки, актові документи тощо²⁷. До кириличних кодексів XVII ст. вченим зараховано 34 писемні пам'ятки (*№4*²⁸, *6, 7, 11, 12, 17, 20–23, 28, 30–32, 35, 38, 39, 41, 50, 100–102, 118, 128, 129, 155, 158, 161, 166, 168, 169, 174–176*), в тому числі датовані XVI/XVII та XVII/XVIII ст.

Описані Є. Петуховим кириличні пам'ятки як рукописи XVII ст. під №3–8 у каталозі М. Сперанського вміщені під *№16, 15, 11, 35, 32*. М. Сперанським було передатовано XVI ст. два *Златоусти (№15, 16*, за Петуховим №4, 3): перший – приблизно 1564 р., водяний знак – рука з короною, альбом Тромоніна, л. XXII, №349, 350, 352, 353²⁹; другий – 1600 р., листопада. Є. Петуховим було проставлено час написання 1601 р., оскільки, як зазначав М. Сперанський, його попередником не було враховано те, що рік є вересневим³⁰. Л. Гнатенко уточнила жанр, датування та описала кодекс *№15* як *Златоуст річний* повний з додатковими статтями, 1571 р.³¹

Слід наголосити, що для недатованих кириличних рукописних кодексів та уривків, зокрема й XVII ст., в каталозі М. Сперанського (як і в Є. Петухова) переважно не встановлено вузьких дат написання, не залучені, за винятком декількох рукописів, філігранологічні дослідження К. Тромоніна (1844)³² та М. Лихачова (1899)³³. Датування здебільшого подавалося описувачами у формі констатації за типа-

²⁶ Петухов Е.В. Заметки о некоторых рукописях... С. 1–17, № 3–8.

²⁷ Сперанский 1900; Сперанский 1901; Сперанский 1903; Сперанский 1905.

²⁸ Тут і далі вказується порядковий номер одиниці зберігання за каталогами М. Сперанського.

²⁹ Сперанский 1900. С. 34–36; Тромонин К.Я. Изъяснения знаков, видимых на писчей бумаге...

³⁰ Сперанский 1900. С. 37.

³¹ Іванова О.А., Гальченко О.М., Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : науковий каталог : палеографічний альбом / редкол. : Л.А. Дубровіна (голова) та ін. Київ, 2010. С. 219–221, № 115.

³² Тромонин К.Я. Изъяснения знаков, видимых на писчей бумаге...

³³ Лихачев Н.П. Палеографическое значение бумажных водяных знаков.

ми письма в широких хронологічних рамках (наприклад, рукопис писаний півуставом чи скорописом такого-то часу), тобто використовувалися палеографічні датуючі ознаки письма.

Під час роботи Семінарію руської філології в Ніжині серед іншого були досліджені й дві писемні пам'ятки XVII ст.: В. Перетцом – **Житіє тверського князя Михайла Ярославовича №23**³⁴ та О. Грузинським – **Буквиця №32**³⁵.

У 70–80-х роках ХХ ст. до наукових зацікавлень істориків – археографів та кодикологів – знову повертається рукописна книга XVII ст. Так, досліджуючи світські писемні пам'ятки, О. Апанович (1977)³⁶, зокрема, розглянула вкладні та власницькі записи **Паренезиса Єфрема Сирина №12** (Л. Гнатенко кодекс передатований серединою XVI ст.)³⁷ та **Слів повчальних Авви Дорофея №11**, а також кодикологічний датуючий запис **Хронографа №39**. Археографічний, історико-кодикологічний та палеографічний описи отримали два **Хронографи №38** та **№39** (Л. Гнатенко 1995³⁸ та М. Іваннікова 2002; 2003³⁹), а також «**История в память преидущим родам...**» **Авраамія Паліцина №41**, **Новий літописець №166**, **Троянська війна №35** (М. Іваннікова 2003⁴⁰). Загальна інформація про рукописні книги XVII ст. в рукописно-книжних зібраннях Інституту рукопису НБУВ, зокрема й з фонду ІФІБ, подана в роботі М. Іваннікової (2002)⁴¹.

³⁴ Перетц В.Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Нежин... С. 20.

³⁵ Там само. С. 22–23.

³⁶ Апанович Е.М. Вкладные, владельческие, дарственные записи и приписки переписчиков XVI–XVIII вв. на рукописных книгах ЦНБ АН УССР // История книги и издательского дела : сборник научных трудов. Ленинград, 1977. С. 30, 42.

³⁷ Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька: історія описування та датування // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 2012. Вип. 34. С. 458.

³⁸ Гнатенко Л.А. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України : каталог рукописів другої половини XV – першої чверті ХХ ст. / уклад., передм. Л.А. Гнатенко ; вступ. ст. П.С. Соханя. Київ, 1995. С. 41–42, 59–60, 80–81, № 12, 36, 72; с. 60, № 37.

³⁹ Іваннікова М.К. Філігранологічний аналіз у кодикології рукописних книг XVII ст. (на прикладі Руського Хронографа редакції 1620 р.) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2002. Вип. 7. С. 217–240; Іваннікова М.К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : історико-кодикологічний опис : дис ... канд. іст. наук. Київ, 2003. Список джерел № 76, 77. Тут і далі посилення зроблені винятково на Список джерел, в якому подано короткі метадані залучених до роботи кодексів.

⁴⁰ Іваннікова М.К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту... Список джерел № 78, 79, 75.

⁴¹ Іваннікова М.К. Рукописні книги XVII ст... С. 5–10.

Описи музичних рукописних книг XVII ст. містяться також у дослідженнях Ю. Ясіновського, зокрема *Ірмологія №158* (1982, 1996)⁴², *Обихода крюкового №4, Ірмологія крюкового №176, Празників на нотах №129* (1982)⁴³. В описах Е. Клименко (2011)⁴⁴ надані уточнення жанрової специфіки та датування музичних кодексів, виконано філігранологічний аналіз *Обихода, Октоїха та Ірмологія №4; Празників на нотах №129; Обихода та Трезвонів №176*. Основні метадані згаданих робіт учених залучені до описів даного каталогу XVII ст.

Першою роботою, безпосередньо присвяченою комплексному кодиколого-палеографічному вивченню кириличної рукописної книги XVII ст. із зібрання бібліотеки ІФБ з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, є стаття Т. Добрянської (2012)⁴⁵ з атрибуцією 28 книг та уривків східнослов'янського походження (*№4, 6, 7, 11, 17, 20–23, 28, 30–32, 35, 38, 39, 41, 100–102, 118, 129, 155, 158, 166, 174–176*). У статті також виокремлені передатовані та віднесені до інших століть рукописи (*№12, 50, 128*), а також відсутні (*№169/D*). Кодекси сербського походження досі не отримали новітньої атрибуції. Т. Добрянською також розглядається історіографічний аспект вивчення рукописів XVII ст. із зібрання ІФБ як об'єктів кодикології, палеографії, філігранології, мистецтвознавства та археографії у 90-х роках XX – 10-х роках XXI ст. (2012)⁴⁶. Результати роботи вченої з даним зібранням та аналіз історіографії його вивчення актуалізувалися на низці конференцій (2012, 2016, 2023)⁴⁷. Кодекси українського, зага-

⁴² Ясіновський Ю.П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ АН УРСР (Ірмологіони) // Фонди відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР : збірник наукових праць. 1982. С. 154, № 183; Ясіновський Ю.П. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть : каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. Львів, 1996. С. 194, № 198.

⁴³ Ясіновський Ю.П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ... С. 154, № 177, 184.

⁴⁴ Клименко Е.С. Кириличні співочі рукописи монодіяної традиції XII – початку XX ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Історико-кодикологічне дослідження : Каталог : Палеографічний альбом / за участю О.М. Гальченко; редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2011. С. 120–125, № 17; с. 193–194, № 55; с. 134–139, № 21.

⁴⁵ Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки... С. 446–461.

⁴⁶ Добрянська Т.А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст. як об'єкт кодикології, палеографії, філігранології, мистецтвознавства та археографії в 90-х роках XX – 10-х роках XXI ст.: історіографічний аспект // Рукописна та книжкова спадщина України. 2012. Вип. 16. С. 342–361.

⁴⁷ Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні Бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька (друга половина 19 – початок 20 ст.) // Учений інформаційного покоління: інновації, традиції

лом східнослов'янського, походження із зібрання ІФІБ згадуються й у дисертаційній роботі Т. Добрянської (2015)⁴⁸, а також у роботах, присвячених конволютам з фондів ІР НБУВ (2018, 2020, 2022)⁴⁹.

Отже, кирилична рукописна книга XVII ст. ніжинського зібрання ще комплексно не досліджена як об'єкт кодикології та палеографії, досі не виконане новітнє описування всіх рукописів, лише окремі писемні пам'ятки XVII ст. вивчаються й переописуються сучасними вченими. Дане видання покликане розв'язати цю проблему. Нами проведено комплексне кодиколого-палеографічне дослідження й описування кириличної рукописної книги XVII ст. із зібрання бібліотеки ІФІБ (ІР НБУВ, ф. 310), у процесі якого виконаний критичний перегляд даних попередніх каталогів та опрацьовано 32 рукописи, зокрема встановлено новітню атрибуцію з уточненням датування.

Вивчення інформаційного потенціалу РК як джерела залежить від методів кодикологічного та палеографічного аналізу, які дозволяють

та перспективи : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції молодих учених (17 трав. 2012 р.) / Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2012. С. 151; Добрянська Т.А. Особливості атрибуції та кодикологічного опису української кириличної рукописної книги XVII ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // Глобалізація/Європеїзація і розвиток національних слов'янських культур : матеріали Міжнародної наукової конференції (24 трав. 2016 р.) / Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2016. С. 236–238; Добрянська Т.А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні Історико-філологічного інституту князя Безбородька // Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнародної наукової конференції (3–5 жовт. 2023 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України ; відп. ред. О.М. Василенко, відп. секр. М.В. Іванова. Київ, 2023. С. 522–525.

⁴⁸ Добрянська Т.А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст.: атрибуція та кодикологічний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2015. 18 с.

⁴⁹ Бургомистренко Т.А. (Добрянская Т.А.) Редкие экземпляры старопечатных книг из типографии Кутеинского Богоявленского монастыря в составе рукописных сборников XVII в. Института рукописи Национальной библиотеки Украины им. В.И. Вернадского // Материалы XIV Международных книговедческих чтений к 400-летию первого «Букваря» (Минск, 23–24 апр. 2018 г.) / [сост. Т.А. Сапега, А.А. Суша]. Минск, 2018. С. 152–155; Гнатенко Л.А., Добрянська Т.А. Актуалізація питання атрибуції українських кириличних конволютів, укладених в XVII ст. // Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації : матеріали Міжнародної наукової конференції (6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М.В. Іванова. Київ, 2020. С. 588–591; Добрянська Т.А., Дудка Ю.Б. Конволюти XVII ст. за фондами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // Бібліотека. Наука. Комунікація: Інноваційні трансформації ресурсів і послуг : матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 4–6 жовтня 2022 р.) / відп. ред. О.М. Василенко ; редкол.: Л.А. Дубровіна, О.М. Василенко, О.В. Дзира та ін. Київ, 2022. С. 290–292.

виокремити книги різного походження, безпосередньо українські, з масиву східнослов'янського книжкового спадку РК XVII ст.⁵⁰ Визначено основні принципи й методи, за якими проводилося кодикологічне дослідження, та методичні засади атрибуції РК XVII ст. Датуванню рукописів сприяло використання *методу філігранологічного аналізу*, який є базовим для визначення однорідності кодексу, походження його частин, датування змін та доповнень у тексті. Аналіз паперу та типу водяних знаків має принциповий характер для датування рукописної книги, оскільки вони є власницькими знаками, що характеризують час створення паперу. При цьому у процесі роботи було встановлено й доведено необхідність ґрунтовного передатування рукописів із залученням новітніх філігранологічних видань та аналізу всіх особливостей РК, що дозволило створити об'єктивну картину дослідження. При датуванні кирилических кодексів та уривків нами було проведено філігранологічний аналіз водяних знаків паперу рукописів, для чого використовувалися альбоми філіграней С. Бріке (далі подається як Brique)⁵¹, О. Гераклітова (Гераклитов)⁵², Т. Діанової (Дианова 1989, 1997, 1998)⁵³, Т. Діанової та Л. Костюхіної (Дианова, Костюхина)⁵⁴, І. Каманіна та О. Вітвіцької (Жаманін, Вітвіцька)⁵⁵, С. Клепикова (Клепиков)⁵⁶, Е. Лауцявичюса (*Laucevičius*)⁵⁷, М. Лихачова (Лихачев)⁵⁸, К. Тромоніна (Тромонин)⁵⁹,

⁵⁰ Добрянська Т.А. Особливості атрибуції та кодикологічного опису... С. 236–238.

⁵¹ Brique С.М. Les filigranes. Dictionaire historique des margues du papier des leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600. Leipzig, 1923 Vol. 1–4.

⁵² Гераклитов А.А. Филиграния XVII века на бумаге рукописных и печатных документов русского происхождения / [послел. и коммент. С.А. Клепикова]. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. 259 с.

⁵³ Дианова Т.В. Филигрань «Кувшин» XVII в. Москва, 1989. 28 с.; Дианова Т.В. Филиграния XVII–XVIII вв. «Голова шута»: каталог. Москва, 1997. 166 с.; Дианова Т.В. Филиграния XVII–XVIII вв. «Герб города Амстердама». Москва, 1998. 168 с.

⁵⁴ Дианова Т.В., Костюхина Л.М. Водяные знаки рукописей России XVII в. : по материалам Отдела рукописей ГИМ. Москва, 1980. 172 с.

⁵⁵ Каманін І., Вітвіцька О. Водяні знаки на папері українських документів XVI–XVII вв. (1566–1651). Київ, 1923. 144 с.

⁵⁶ Клепиков С.А. Филиграния и штампы на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX века : [справочное пособие]. Москва : Изд-во Всесоюзной книжной палаты, 1959. 305 с.

⁵⁷ Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVIII веках: атлас – Laucevičius E. Paper in Lithuania in XV–XVIII centuries: atlasas / Центр. б-ка АН Литовской ССР; Комиссия по истории естествознания и техники при Президиуме АН Литовской ССР. Вильнюс : Минтис, 1967. 577 с.; Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVIII веках / [сокр. перевод с литовского Ю.В. Андрушайтите]; Археограф. комиссия АН СССР; Центр. б-ка АН Литовской ССР. Вильнюс : Мокслас, 1979. 187 с.

⁵⁸ Лихачев Н.П. Палеографическое значение бумажных водяных знаков.

⁵⁹ Тромонин К.Я. Изъяснения знаков, видимых на писчей бумаге...

Е. Хівуда (Heawood)⁶⁰, В. Черчілля (Churchill)⁶¹, З. Учаскїної (Uchastkina)⁶². При описуванні філіграні зазначаються назва водяного знаку, номер і рік філіграні за альбомом, а також типи філіграней із вказівкою номерів аркуша.

Застосування *палеографічного методу* дозволило виявити низку атрибутуючих правописних ознак⁶³, притаманних і кириличним РК XVII ст. Так, у процесі дослідження зібрання ІФІБ вдалося встановити, що для рукописів цього періоду, писаних церковнослов'янською мовою української редакції, характерними є розвиток і проникнення у книжну культуру української народної розмовної та української книжної мов. Порівнюючи український і російський півустав XVII ст., варто зазначити, що українські півуставні графеми «з», «р», «ц», «щ» мають хвилясті або різко вигнуті хвостики. Для півуставних рукописів російської редакції, зокрема в московському півуставі, доволі просте написання літер «ж» та «я» з видовженими ніжками, а також «в», яка має декілька варіацій: просто у вигляді чотирикутника, перекресленого чотирикутника або у вигляді скручених калачиків, а в рукописах кирило-білозерського краю літера «в» просто у вигляді квадрата, звідки, за свідченнями Л. Костюхіної, і пішла назва «квадратний півустав». Літера «з» (земля), як правило, завжди має довгий хвилястий хвостик, «р», «у» з дуже довгими або зовсім коротким хвостиками тощо⁶⁴. З визначенням мовної редакції скорописних текстів допомогла графема «я», яка в російськомовних скорописних текстах має зовсім просте написання, більше подібне до сучасної літери «я», а в україномовних текстах написання, навпаки, складніше. Графема «ж» в українському скорописі теж має складніше написання, з хвостиками й заокругленнями, що майже схоже на сучасну літеру «ф»⁶⁵.

⁶⁰ Heawood E. Watermarks mainly of the 17th and 18th centuries. – Hilversum: The paper publ. Society, 1950. (Monumenta chartae papyraceae historiam illustrantia; Vol. 1).

⁶¹ Churchill W.A. Watermarks in paper in Holland, England, France etc., in the XVII and XVIII centuries and their interconnection. Amsterdam, 1935. 94, CDXXXII p.

⁶² Uchastkina Z.W. A history of Russian hand papermills and their watermarks. Hilversum, 1962. – (Monumenta chartae Papyraceae Historiam illustrantia; Vol. 9).

⁶³ Детальний аналіз орфографічних ознак уставних та півуставних українських книг кінця XIII – початку XVII ст. проведено в монографічній студії: Гнатенко Л.А. Палеографічно-орфографічна атрибуція української кириличної рукописної книги : уставні та півуставні кодекси кінця XIII – початку XVII ст. : монографія / відп. ред. Л.А. Дубровіна. Київ: НБУВ, 2016. 476 с.

⁶⁴ Костюхіна Л.М. Книжное письмо в России XVII в. Москва: ГИМ, 1974. С. 26, 37–39.

⁶⁵ Загалом щодо українського скоропису XVII ст. див.: Панашенко В.В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. На матеріалах Лівобережної України. Київ, 1974. 112 с.

Використання *типологічного методу* дозволило виділити жанри і тематику РК, уточнити вид рукопису та віднести його до певної тематичної групи. Для встановлення більш точної дати написання та локалізації кодексу проаналізована історія його походження й побутування.

Далі простежимо, як залучені до дослідження кириличні рукописні кодекси й уривки XVII ст. ніжинського зібрання атрибутувалися й описувалися вченими, розглядаючи безпосередньо датування рукописів, проведене в попередніх працях і при укладанні даного каталогу. Подаються назва рукопису та час написання – за уточненими нами даними. Вказується одиниця зберігання, виділяється курсивом напівжирним шрифтом і порядковий номер за новітнім каталогом (№; Кат.). Відмічаються розбіжності з даними попередніх дослідників. Спочатку розглядаються рукописи XVII ст. за жанрово-тематичними групами, потім надається інформація про рукописи передатовані й віднесені до інших століть, відсутні, які не увійшли до даного каталогу. Укладено порівняльну таблицю основних метаданих описів кирилических кодексів та уривків XVII ст. фонду 310 за нашим науковим каталогом XVII ст. та роботами Є. Пєтухова (1895) й М. Сперанського (1900–1905), що також належать до наукових каталогів. У таблиці метадані описів подані у фондовій послідовності одиниць зберігання із зазначенням і порядкового номера за даним каталогом XVII ст.; вказується назва рукопису та дата написання, а також зроблено посилання на описи в каталогах. Таблицю вміщено наприкінці статті. Книжний репертуар зібрання ІФБ складають писемні пам'ятки канонічні, агіографічні, музичні, історичні, навчальні тощо.

У зібранні зберігається лише одна канонічна рукописна пам'ятка XVII ст. – *Апостол, початку XVII ст.* (№155; Кат. 1). Рукопис у 8°, 357 арк., задовільного стану збереженості, в гарній оксамитовій оправі. Філігрань проглядає погано, [літера R під короною], под. Дианова 1980, №47 (1600). М. Сперанським Апостол був атрибутований як півуставний XVII ст.⁶⁶

Широко представлені в зібранні агіографічні твори. Це засвідчує те, що формування житійного комплексу було складовою загально-

---

⁶⁶ Сперанский 1905. С. 14.

го процесу створення агіографічної літератури XVII ст.: **Житіє Варлаама Хутинського, останньої чверті XVII ст. (№20; Кат. 3)**. Рукопис у 4°, 177 арк. Філіграні: 1) *герб міста Амстердама / В // PD*, напр., арк. 2/5, сх. Гераклитов №31 (1689); 2) *голова блазня*, напр., арк. 33/39, сх. Гераклитов №1374 (1678). За М. Сперанським – рукопис писаний півуставом кінця XVII ст. Дослідник визначив на папері водяні знаки двох типів: на арк. 1–8 знак, схожий з №857 у Тромоніна (поч. XVII ст.), на арк. 9–177 знак, схожий №384, 385 у Тромоніна (кін. XVII ст.: 1676–82)⁶⁷. **Житіє Василя Нового, початку XVII ст. (№161; Кат. 4)**, є яскравим прикладом візантійської агіографічної літератури. Рукопис у 4°, 133 арк., незадовільного стану збереженості. Уперше до наукового обігу рукопис залучив М. Сперанський, атрибутувавши пам'ятку як сербський рукопис XVII ст.⁶⁸ Нам вдалося встановити більш точну дату написання кодексу, в рукопису простежується лише одна філігрань *якір*, арк. 4–5, сх. Дианова 1980, №1280 (1604 р.), що дало можливість датувати рукопис початком XVII ст. **Житіє Кирила Білозерського, Пахомія Логофета, 60–70-х років XVII ст. (№21; Кат. 5)**. Рукопис у 4°, 104 арк. Філігрань *герб міста Амстердама*, арк. 51/52, сх. Дианова 1998, №229 (1667). М. Сперанським кодекс віднесено до другої половини XVII ст., водяні знаки за типом підходять до №484–488 прикладів альбому Лихачова 1899, віднесених у нього до 1650–1700 рр.⁶⁹ **Житіє тверського князя Михайла Ярославовича, 80–90-х років XVII ст. (№23; Кат. 6)**. Рукопис у 4°, 161 арк. Філіграні: 1) *голова блазня*, арк. 1–35, сх. Гераклітов, №1388 (1692); 2) *герб міста Амстердама*, арк. 38–61, сх. Дианова 1998, №32 (1690, 1691). За М. Сперанським – писано півуставом у другій половині XVII ст.⁷⁰ В. Перетц пішов за широким датуванням М. Сперанського часу написання рукопису і, досліджуючи текст Житія, встановив, що він належить до третьої редакції Житія, тому що містить надгробний плач княгині, далі – похвалу й сказання про перенесення мощей (1655)⁷¹. **Збірник житій, конвюльт, середина XVII ст., 40–50-ті роки XVI ст. (№28; Кат. 7)**. Кодекс

⁶⁷ Сперанский 1900. С. 46–47.

⁶⁸ Там само. С. 16.

⁶⁹ Там само. С. 47–48.

⁷⁰ Там само. С. 49–50.

⁷¹ Перетц В.Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Нежин... С. 12.

у 4°, 660 арк. Філіграні: на арк. 1–247 XVII ст. – 1) *стовпи* (арк. 6/9), тип Гераклитов №1125, 1129 (1636–1638 pp.); 2) *гличик* (арк. 23–24), тотож. Дианова, Костюхина №318 (1658). М. Сперанський дві частини Збірника відносить до XVII ст., арк. 1–247 поч. XVII ст., арк. 248–660 кін. XVII ст.⁷² В описах О. Іванової та Т. Добрянської до XVII ст. належить тільки частина рукопису на арк. 1–247, датована 40-ми роками⁷³. **Збірник слів та житій, 20-х років XVII ст. (№17; Кат. 9).** Рукопис у 4°, 457 арк. Філігрань *гличик*, арк. 13–14, сх. Гераклитов 1963, №777, 789 (1625, 1626). Ми встановили вужче датування рукопису, адже у М. Сперанського рукопис атрибутовано як Збірник, писаний півуставом першої половини XVII ст.⁷⁴

Низку житійних творів супроводжують служби та похвальні слова святому: **Служба і житіє Макарія Жовтоводського, 20-х років XVII ст. (№101; Кат. 24).** Рукопис у 4°, 115 арк. Філіграні: 1) *виноград / ІВ*, напр., арк. 42/45, тотож. Дианова 1980, №101 (1623); 2) *орел двоголовий / ІМ*, напр., арк. 98/101, сх. Дианова 1980, №1024 (1628, 1629). Ми встановили точніше датування, адже М. Сперанський датував кодекс за письмом кінцем XVII ст.⁷⁵ **Служба і житіє Мартиніана Білозерського, 40-х років XVII ст. (№22; Кат. 25).** Рукопис у 4°, 120 арк. Встановлено філігрань *голова блазня*, арк. 18/19, сх. Гераклитов, №1411 (1648). В описі М. Сперанського сказано, що рукопис писаний півуставом останньої чверті XVII ст.⁷⁶ **Служба і житіє Олександра Свірського, другої чверті XVII ст. (№100; Кат. 26).** Рукопис у 8°, 194 арк. Філіграні: 1) *герб*, арк. 7–8/13–14, сх. Дианова 1980, №1055 (1629); 2) *ріг достатку*, арк. 54, 61/56, 59, сх. Дианова 1980, №1134 (1647). В описах М. Сперанського вказано, що це півуставний рукопис XVII ст.⁷⁷

Календарний збірник житій та похвальних слів святим **Торжественик на травень, середини XVII ст. (№30; Кат. 29).** Кодекс у 4°, 262 арк. Філігрань *герб Бриг / ІВ*, напр., арк. 59/60, сх. Дианова 1980,

⁷² Сперанский 1900. С. 57–61.

⁷³ Іванова О.А., Гальченко О.М., Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст.... С. 186–187, № 91; Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки... С. 454.

⁷⁴ Сперанский 1900. С. 38–40.

⁷⁵ Сперанский 1901. С. 5–6.

⁷⁶ Сперанский 1900. С. 48–49.

⁷⁷ Сперанский 1901. С. 4–5.

№217 (до 1642), №218 (1643). За М. Сперанським – писаний півуставом XVII ст.⁷⁸ У нашій ранній роботі подається датування 40–60-ми роками XVII ст.⁷⁹

Збірник іночеський, 70–80-ті роки XVII ст. (№175; Кат. 8). Кодекс у 8°, 114 арк. Філігрань *голова блазня*, арк. 87–88, сх. Laucevičius 1967 №2573 (1680). За М. Сперанським – писаний скорописом XVII ст.⁸⁰

Особливе місце в релігійній літературі відведено жанру чудес, різних легенд, зокрема в Новому Заповіті – про чудеса Ісуса Христа (перетворення води на вино, оживлення сина вдови, зцілення десяти прокажених у Самарії, воскресіння Лазаря тощо), якими підтверджувалася Божа Сила⁸¹. Наприкінці XV ст. згадуються перші тексти легенд про явлення Тихвинської ікони, найбільш ранні списки оповіді датуються XVI ст. Одним з таких списків у зібранні є **Служба Тихвинській іконі Божої Матері й чудеса, конволют, кінця XVII ст., середини XVIII ст. (№31; Кат. 27).** Кодекс у 4°, 350 арк. (арк. 11–52 зв. сер. XVIII ст.). Філіграні: *герб Амстердама* (арк. 3/4, 93/94), сх. Дианова 1998, №145 (1692 р.); *скіпетр* (арк. 24–25), под. Laucevičius №3602 (1745 р.). М. Сперанський також датує рукопис кінцем XVII ст., але вказує, що арк. 11–52 пізнішого письма, XIX ст.

До богослужбних книг належать: **Мінея місячна на червень, початку XVII ст. (№16; Кат. 7).** Рукопис у 4°, 328 арк. Філігрань *гличик / TAV*, арк. 119/124, сх. Дианова 1989, №66 (1602 р.). Встановлена нами філігрань підтверджує датування М. Сперанського⁸². Кодекс представлено в електронній копії в Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини на порталі НБУВ. **Мінея святкова на рік, першої чверті XVII ст. (№157; Кат. 17).** Кодекс у 2°, 327 арк. Філіграні: *лілія* (арк. 18), сх. Laucevičius № 2054 (1605 р.); тотож. Каманін, Вітвіцька №604 (1617, 1622 pp.); *лев* (арк. 215), сх. Laucevičius №2247 (1598). М. Сперанський датував рукопис кінцем XVI ст.⁸³ **Октоїх, 60–**

⁷⁸ Сперанский 1900. С. 63–67.

⁷⁹ Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки... С. 454.

⁸⁰ Сперанский 1905. С. 32–33.

⁸¹ Білоус О.П. Художні функції чуда в літературних пам'ятках Київської Русі: автореферат дис. ... канд. філол. наук / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2010. С. 8.

⁸² Сперанский 1900. С. 23.

⁸³ Сперанский 1905. С. 15.

70-х років XVII ст. (№6; Кат. 21). Кодекс у 2°, 263 арк. Філігрань проглядає нечітко, можливо, це – *хрест*, арк. 63, сх. Дианова 1980, №587 (1676), сх. Laucevičius №1750 (1667). У М. Сперанського зазначається, що рукопис писаний півуставом кінця XVI або початку XVII ст.⁸⁴

Старозавітну апокрифічну літературу представляє *Одкровення Варуха, XVII ст. (№168/III; Кат. 22)*. Уривок у 8°, 2 арк. Філігрань відсутня. Рукопис датований і опублікований в описі М. Сперанського⁸⁵.

Значне поширення серед рукописних книг XVII ст. мали жанри ораторської, учительної прози. Темам християнської моралі було присвячено ряд «слів», бесід, повчань. Про популярність таких творів свідчить низка рукописів із зібрання ІФІБ, зокрема: *Збірник слів та повчань, 80–90-х років XVII ст. (№174; Кат. 10)*. Рукопис у 4°, 51 арк. Філігрань *герб міста Амстердама // ІМ*, напр., арк. 16–19, сх. Дианова 1998, №290 (1688–1690). У М. Сперанського кодекс атрибутовано як *Збірник*, писаний скорописом кінця XVII ст.⁸⁶

Важливе місце серед учительної літератури посідає творчість Іоанна Златоустого, зокрема з кінця XVI – початку XVII ст. одним з найбільш популярних творів святителя був «Златоуст» («Златоструй» або «Золотоструй»), протографом є «Збірник царя Симеона», який побутував у багатьох копіях та рукописних списках⁸⁷: *Златоуст, 21 листопада 1601 р. (№16; Кат. 13)*. Кодекс у 4°, 263 арк. Філігрань *герб Кришписанс (?)*, арк. 9–14, сх. Laucevičius №1195 (1602 р.). М. Сперанський вважав, що рукопис потрібно датувати 1600 р.⁸⁸

Про популярність творів святителя свідчать рукописні тексти в низці збірників досліджуваного фонду, зокрема «Повчальні слова Іоанна Златоуста в неділю Сиропусну», «Повчання Іоанна Златоуста на першу неділю святого Великого Посту», «Повчання Іоанна Златоуста у другу неділю Посту» та інші у Збірнику слів та житій 20-х років XVII ст. та Старообрядницькому збірнику-конвюліті 60–70-х років XVII ст., початок XVIII ст.

⁸⁴ Сперанский 1900. С. 22–23.

⁸⁵ Сперанский 1905. С. II, 26–27.

⁸⁶ Там само. С. 30–32.

⁸⁷ Горбик С. (протоієрей). Переклад та видання творів святителя Іоана Златоустого в Київській православній митрополії (XI–XVII ст.) // Волинський благовісник. 2015. № 3. С. 89.

⁸⁸ Сперанский 1900. С. 36.

Сказання визначаються як жанр ораторсько-учительної прози, до них належить «*История в память приидущим родам...*» *Авраамія Паліцина, список останньої чверті XVII ст. (№41; Кат. 14)*. Рукопис у 2°, на 314 арк. Філіграні: 1) *голова блазня із сімома зубцями на комірі* (арк. 8–9), сх. Дианова 1997, №436 (1683 р.); 2) *голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі* (арк. 32–33), сх. Дианова 1997, №199 (1677, 1678, 1680, 1683 рр.); 3) *герб Амстердама* (арк. 89–90), под. Дианова 1998, № 223 (1663, 1665 р.); 4) *агнець великодній* (арк. 278–281), сх. Дианова, Костюхина № 13 (1678 р.); 5) *голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі* (арк. 303–304), под. Дианова 1997, №147 (1656 р.); 6) *герб Ярославля // ЯФЗ* (арк. I–IV), сх. Uchastkina №20 (1747 р.). Філігранологічний аналіз проведено М. Іванніковою⁸⁹. У М. Сперанського рукопис датовано XVII ст. за водяними знаками декількох видів: 1) найбільше підходить до №457 (XVII), 2) до №469 Лихачова (1676)⁹⁰. Твір був написаний у Троїце-Сергієвому монастирі келарем Авраамом Паліциним. Автор визначав свій твір як Сказання. Нараховується значна кількість рукописних списків та редакцій твору, перша редакція твору датується травнем 1619 р., остаточний варіант – 1620 р. *Слова повчальні Авви Дорофея, 10–20-ті роки XVII ст. (№11; Кат. 28)*. Рукопис у 4°, 166 арк. Філіграні: 1) *герб*, арк. 81/84, сх. Каманін, Вітвіцька №847 (1614–1615), сх. Лауцявичюс №1173 (1616); 2) *орел одноголовий*, арк. 137/140, сх. Лауцявичюс №184 (1629–1631); 3) *герб*, арк. 144–145, сх. Каманін, Вітвіцька №1138 (1624) та інші знаки. В описі Є. Петухова вказано, що рукопис писано півуставом XVII ст., а у М. Сперанського з уточненням, що рукопис писано півуставом у першій половині XVII ст.⁹¹

Музичні книги посідають чільне місце в ніжинському зібранні: *Ірмологій нотований 70–80-х років XVII ст. (№158; Кат. 15)*. Кодекс у 4°, 271 арк. Філіграні: 1) *орел двоголовий* (арк. 16–19), сх. Каманін, Вітвіцька №727–729 (1679 р.); 2) *герб Шенберга* (арк. 120–121), сх. Каманін, Вітвіцька №1082 (1680 р.). М. Сперанським рукопис атрибутовано як Обиход нотний, південноруського письма кінця XVII або початку XVIII ст.⁹² Ю. Ясіновський датував рукопис останньою

⁸⁹ Іваннікова М.К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту... Список джерел № 78.

⁹⁰ Сперанский 1900. С. 86.

⁹¹ Петухов Е.В. Заметки о некоторых рукописях... С. 14. № 6; Сперанский 1900. С. 27–29.

⁹² Сперанский 1905. С. 15.

чвертю XVII ст.⁹³. У попередній роботі нами рукопис датований більш широко – останньою третиною XVII ст.⁹⁴ **Обиход, Октоїх та Ірмологій 70–80-х років XVII ст. (№4; Кат. 19).** Кодекс у 4°, 236 арк. Філіграні: 1) *голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі*, двох варіантів: а) арк. 1–25, 87–94, под. Дианова, Костюхина №354–355 (1683 р.), под. Churchill, № 348 (1672 р.); б) // *NIM*, арк. 178–205, под. Дианова 1997, №182 (1678, 1682 pp.); 2) *голова блазня із сімома зубцями на комірі* // *ННН*, арк. 117–120, сх. Дианова 1997, № 510 (1672 р.), №511 (1678–1680 pp.). Уточнення жанру, датування та опис кодексу проведені Е. Клименко⁹⁵. До наукового обігу рукопис увів М. Сперанський як Обиход церковний нотний, писаний півуставом XVII ст.⁹⁶ У Ю. Ясіновського – як Обиход крюковий останньої чверті XVII ст.⁹⁷ Кодекс представлено в електронній копії в Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини на порталі НБУВ. **Обиход та Трезвони. 80–90-х років XVII ст. (№176; Кат. 20).** Філіграні: *герб Амстердама* чотирьох різновидів: 1) арк. 2–35, сх. Дианова 1998, №363 (1696–1703); 2) арк. 45–60, сх. Дианова 1998, №96–103 (1693–1696); 3) арк. 149–177, сх. Дианова 1998, №230–231 (1678, 1681); 4) арк. 90–191, под. Дианова 1998, №229 (1667); *голова блазня із сімома зубцями на комірі*, має два варіанти: 1) арк. 9–16, 108–115, сх. Дианова 1997, №432 (1692, 1693); 2) арк. 213–221, сх. Дианова 1980, №494 (1690); *герб семи провінцій*, арк. 38–44, 61–89, 116–123, под. Дианова 1980, №874–881 (1687–1693). Уточнення жанру, датування та опис кодексу проведено Е. Клименко⁹⁸. У М. Сперанського – Збірник нотний кінця XVII ст.⁹⁹, у Ю. Ясіновського – Ірмологій крюковий кінця XVII – початку XVIII ст.¹⁰⁰ **Празники на нотах. Кінець XVII – початок XVIII ст. (№129; Кат. 23).** Кодекс у 4°, 180 арк. Філіграні: *голова блазня із сімома зубцями* // *FL*, арк. 1–173, сх. Дианова 1997, №341, 343 (1691); *герб семи провінцій* // *CDG*, арк. 175–178, под. Neawood №3146 (1711).

⁹³ Ясіновський Ю.П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ... С. 154, № 183; Ясіновський Ю.П. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої... С. 194, № 198.

⁹⁴ Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки... С. 457.

⁹⁵ Клименко Е.С. Кириличні співочі рукописи монодійної традиції... С. 120–125, № 17.

⁹⁶ Сперанский 1900. С. 19–20.

⁹⁷ Ясіновський Ю.П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ... С. 154, № 177.

⁹⁸ Клименко Е.С. Кириличні співочі рукописи монодійної традиції... С. 135–140, № 21.

⁹⁹ Сперанский 1905. С. 33–34.

¹⁰⁰ Ясіновський Ю.П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ... С. 154, № 184.

Уточнення жанру, датування та опис кодексу проведені Е. Клименко¹⁰¹. У М. Сперанського рукопис атрибутовано як Свята на нотах, писані півустановом XVII ст.¹⁰², в Ю. Ясіновського – як рукопис, писаний у першій половині XVIII ст.¹⁰³

Значну за обсягом тематичну групу в зібранні ІФБ становить світська РК XVII ст., яка набула значного поширення в тогочасному суспільстві. Переписувалися та розповсюджувалися твори світського та історичного характеру¹⁰⁴. Значну популярність отримали літописи, хроніки, хронографи, степенні книги, різноманітні сказання, історичні повісті, збірники історичних творів тощо. До цієї групи пам'яток належать: **Хронограф, 40-х років XVII ст. (№38; Кат. 31)**. Кодекс у 2°, 854 арк. Філіграні: 1) *лілія на щиті під короною I* (арк. 49), сх. Laucevičius №2163 (1645 р.); 2) *лілія на щиті під короною II* (арк. 259), тотож. Дианова, Костюхина №1199 (1646–1657 pp.); 3) *ріг* (арк. 267), тотож. Laucevičius №3087 (1645); 4) *гличик* (арк. 163), сх. Дианова, Костюхина №664 (1642 р.); 5) *гличик* (арк. 719), под. Дианова, Костюхина №725 (1653 р.); 6) *лев* (арк. 248), тотож. Дианова, Костюхина №1980 (до 1642 р.); 7) *вензель з літерами АГФБ* (на форзацах, на арк. 18–19, 848), сх. Uchastkina №20 (1760 р.). М. Іванніковою проведена сучасна атрибуція рукопису, вивчено філіграні, встановлено, що це Хронограф руської редакції 1620 р.¹⁰⁵ (як на нашу думку, то рукопис редакції 1617 р.). М. Сперанський наголошував, що рукопис писаний скорописом XVII ст.¹⁰⁶ Л. Гнатенко рукопис датовано 30–40-ми роками XVII ст., з вказівкою на філігрань *лілія на щиті під короною*, сх. Laucevičius №2165, 2166 (1639, 1643–1644)¹⁰⁷. **Хронограф, 80-х – початку 90-х років XVII ст. (не пізніше 1693 р.) (№39; Кат. 32)**. Кодекс у 2°, 682 арк. Філіграні: 1) *лілія на щиті під короною* (арк. 581) сх. Гераклитов №215 (1671 р.); 2) *голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі* (арк. 651), тотож. Laucevičius №2572 (1662 р.);

¹⁰¹ Клименко Е.С. Кириличні співочі рукописи монодійної традиції... С. 193–194, № 55.

¹⁰² Сперанский 1903. С. 5–6.

¹⁰³ Ясіновський Ю.П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ... С. 154.

¹⁰⁴ Іванова О.А, Іваннікова М.К. Рукописна кирилична книга XVI–XVII ст.: основні принципи атрибуції // Архіви України. 2002. С. 172

¹⁰⁵ Іваннікова М.К. Філігранологічний аналіз у кодикології рукописних книг XVII ст... С. 225–230, № 2.

¹⁰⁶ Сперанский 1900. С. 28–31.

¹⁰⁷ Гнатенко Л.А. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах... С. 41–42, 59–60, 80–81, № 12, 36, 72.

3) *голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі* (арк. 41), сх. Дианова, Костюхина №397 (1678 р.); 4) *голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі* (арк. 15), тотож. Дианова 1997, №251 (1671 р.), 5) *якір* (арк. 676), сх. Дианова, Костюхина №1280 (1692 р.). Встановлення редакції кодексу (Хронограф руської редакції 1620 р.) та датування проведено М. Іванніковою¹⁰⁸; пізніше, в дисертаційній роботі, час написання кодексу вченою подано як 70–90-ті роки XVII ст.¹⁰⁹ У М. Сперанського тільки вказано, що рукопис писаний скорописом XVII ст.¹¹⁰ Л. Гнатенко датувала рукопис серединою XVII ст.¹¹¹ **Новий літописець, кінця XVII ст. (№166; Кат. 18).** Рукопис у 4°, 463 арк. Філіграні: 1) *герб Амстердама* (арк. 19–26), сх. Дианова 1998, №45 (1697 р.); 2) *голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі* (арк. 450–451), тотож. Дианова 1997, №196 (1675, 1678 рр.); 3) *голова блазня з сімома зубцями на комірі* (арк. 293–296), под. Дианова 1997, №324 (1684 р.). Датування кодексу проведено М. Іванніковою за філігранями¹¹². У М. Сперанського визначено, що рукопис писаний скорописом другої половини XVII ст.¹¹³ Це один зі списків «Нового літописця», в якому описані події політичної нестабільності в московському князівстві впродовж 1584–1630 рр.

Зразком перекладної літератури є повість «Троянська війна», заснована на сюжеті знаменитого Троянського епосу. Це переклад роману «История разрушения Трои» сіцилійця Гвідо де Колумна, створеного у XIII ст.¹¹⁴ Перші переклади твору були здійснені в кінці XV – на початку XVI ст. У літературі давньої Русі згадки про цю війну зустрічаються в ранніх зразках перекладної літератури під назвою «Троянські діяння». У давній українській літературі створено цілий цикл перекладних повістей «Сказання про Троянську війну». До нашого часу зберігся рукописний список повісті **Троянська війна, 90-х років XVII ст. (№35; Кат. 30).** Кодекс у 4°, 231 арк. Датування пам'ятки виконане М. Іванніковою¹¹⁵. В описах Є. Петухова та

¹⁰⁸ Іваннікова М.К. Філігранологічний аналіз у кодикології рукописних книг XVII ст.... С. 222–225, № 1.

¹⁰⁹ Іваннікова М.К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту... Список джерел № 77.

¹¹⁰ Сперанский 1900. С. 83–85.

¹¹¹ Гнатенко Л.А. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах... С. 60, № 37.

¹¹² Іваннікова М.К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту... Список джерел № 79.

¹¹³ Сперанский 1905. С. 25.

¹¹⁴ Геппенер Н.В. К истории перевода «Повести о Трое» Гвидо де Колумна // К сороколетию ученой деятельности акад. А.С. Орлова : сборник статей. 1934. С. 356–359.

¹¹⁵ Іваннікова М.К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту... Список джерел № 75.

М. Сперанського вказано, що рукопис писано скорописом XVII ст., у М. Сперанського ще відзначено, що на аркушах є водяний знак *леви, які підтримують щит із хрестами й короною* (тобто: *герб міста Амстердам. – Т. Д.*)¹¹⁶.

Через низку релігійних перипетій XVII ст. Україна стала одним з основних напрямків відтоку старообрядців, які чинили спротив релігійним реформам патріарха Никона. Згідно з рішенням Московського Вселенського собору 1666–1667 рр. більшість старовірів чекало покарання. За свідченням В. Мордвінцева, перші згадки про такого роду розкольників в Україні датуються 1667 р.¹¹⁷ До цього періоду й належить *Збірник старообрядницький, конволют, 60–70-х років XVII ст., початку XVIII ст. (№102; Кат. 11)*. Рукопис у 8°, 349 арк. Філіграні: 1) *монограми DG на гербовому щиті* (арк. 35/40), сх. Дианова, Костюхина №263 (1670 р.); 2) *герб Амстердама* (арк. 129, 136/132, 133), сх. Дианова, Костюхина №176 (1700 р.). У М. Сперанського – писаний півуставом з кіновар'ю різних рук кінця XVII – початку XVIII ст.¹¹⁸

У працях термінологічного характеру конволютні збірники визначаються як «збірники, складені власником з різного роду публікацій, рукописів та інших текстів чи графічних матеріалів, об'єднаних за певним принципом»¹¹⁹. Цей особливий тип збірників є характерним для XVII ст., адже саме в цей період співіснування рукописної та стародрукованої книги призводить до функціонування їхніх різноманітних симбіозів форм. Дослідження кожної частини збірника є актуальним завданням кваліфікованого опису та атрибуції, про що наголошується у спільних працях Т. Добрянської, Л. Гнатенко та Н. Бондар¹²⁰. Саме до такого типу збірників відноситься *Зерцало* –

¹¹⁶ Петухов Е.В. Заметки о некоторых рукописях... С. 14; Сперанский 1900. С. 79.

¹¹⁷ Мордвінцев В. Поява та поширення старообрядництва в Україні // Етнічна історія народів Європи: Національні меншини. Етноархеологія. Київ: Стило, 1999. № 3. С. 42.

¹¹⁸ Сперанский 1901. С. 6–13.

¹¹⁹ Буран В.Я., Медведева В.М., Ковальчук Г.І., Сенченко М.І. Словник книгознавчих термінів. Київ: ТОВ «Видавництво Аратта», 2003. С. 81.

¹²⁰ Гнатенко Л.А., Добрянська Т.А. Актуалізація питання атрибуції... С. 588–591; Бондар Н.П., Бургомистренко Т.А. (Добрянська Т.А.). Рідкісний примірник «Життя святого Володимира» (Київ, 1670) у складі рукописного збірника житій святих як джерело вивчення київської агіографії XVII ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. 2017. Вип. 21. С. 3–19.

Пчола – Дидаскалія, конволют (Зерцало, 80-х років XVII ст.; Пчола, початку XVIII ст.; фрагмент стародруку «Дидаскалія», 1653 р.). (№118; Кат. 12). Кодекс у 4°, 239 арк. Філіграні на аркушах 1–126, на яких писано текст **Зерцала**, не простежуються, це свідчить за те, що рукопис створений у XVII ст.¹²¹; наявні філіграні з арк. 127; текст **Пчоли** писаний на аркушах 135–239: 1) *герб міста Амстердам*// CPPDC, напр., арк. 135/140, сх. Дианова 1998, №204 (1687); за таблицею в альбомі Клепикова під №960 зазначено ці літери і вказано 1702, 1703 рр.; 2) *лев*, напр., арк. 191/198, сх. Лауцявичюс №2317 (1702). У М. Сперанського рукопис атрибутовано як збірник XVII ст. південноруського скоропису¹²². Досліджуючи стародруковані фрагменти текстів друкарні Кутеїн, нам вдалося визначити низку атрибутованих ознак¹²³. Повна назва «Дидаскалія або наука о седми Сакраментях», що є другим примірником стародрукованого видання 1653 р. Точну дату стародрукованого фрагмента встановити не вдалося через відсутність філіграней, оскільки збереглося лише два аркуші тексту. Друк в одну фарбу, гравійована заставка, сторінки в лінійних рамках. У вихідних даних вказано, що до друку «Дидаскалія...» надана Сильвестром Косовим, надрукована 1 травня 1653 р. у друкарні Кутеїнського монастиря, який у XVII ст. був одним з найбільших центрів білоруського кириличного книгодрукування (зараз це Богоявленський Кутеїнський монастир, Білорусь). Перу видатного письменника та вченого XVII ст. митрополита Київського, Галицького та всієї Русі Сильвестра Косова належить низка праць, зокрема й богословський трактат «Дидаскалія». Перше видання тексту «Дидаскалія» було здійснене в 1637 р. «Дидаскалія» вважалась авторитетним виданням і мала вагомий вплив на тогочасну православну теологію, адже у своєму «Літосі» Петро Могила рекомендував саме цей твір, а Інокентій Гізель запозичив низку приписів у своєму творі «Мир з Богом чоловіку»¹²⁴. В українській літературі XVII–XVIII ст. збірник легендарних оповідань «Велике Зерцало» був досить поширеним. Його першоджерелом вважається

¹²¹ Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVIII веках... С. 43.

¹²² Сперанский 1901. С. 28–30.

¹²³ Добрянская Т.А. (Бургомистренко Т.А.) Редкие экземпляры старопечатных книг... С. 152–155.

¹²⁴ Сінкевич Н. «Патерикон» Сильвестра Косова: переклад та дослідження пам'ятки. Київ, 2013. С. 28.

Speculum Magnum Exemplorum» (у перекладі – «Велике Зерцало прикладів»), який був укладений єзуїтом Іоаном Майоровим у 1605 р.¹²⁵

Культурні та громадсько-політичні умови XVII ст. вимагали від суспільства вищого рівня освіченості, обізнаності в письменстві, мові, науці, тож популярною серед рукописних книг цього періоду була також навчальна література. У зібранні ІФІБ цей жанр представлений рукописом *Буквиця (Азбука-сувій) (№32; Кат. 2)*, що є сувоєм у п'ять аркушів. Рукопис ми датуємо кінцем XVII ст., що засвідчує філігрань *лев на гербовому щиті / Н[ІС]*, сх. Дианова 1980, №884 (1699). В описі Є. Петухова рукопис подано як *Сувій*, писаний скорописом XVII ст.¹²⁶ У М. Сперанського рукопис атрибутовано як *Пропис* кінця XVII ст.¹²⁷ Назвав рукопис *Буквицею* О. Грузинський, який описав його в 1914 р., відзначивши, що рукопис може слугувати надійним посібником для вивчення московського скоропису XVII ст., оскільки є скорописною азбукою з цікавими варіантами різних букв, обривається літерою *П*¹²⁸.

До даного каталогу не ввійшли кириличні кодекси та уривки з ніжинського зібрання, які в каталогах Є. Петухова (№15) та М. Сперанського (№12, 50, 168/І) проходять як рукописи XVII або кінця XVII – початку XVIII ст. і які сучасні дослідники передатували й описали як пам'ятки XVI ст., кінця XVI – початку XVII ст. та XVIII ст.: Л. Гнатенко (№15, 12, 50, 168/І), Ю. Ясіновський, Е. Клименко (№128). *Златоуст річний* повний з додатковими статтями, 1571 р. (№15). Кодекс у 4°, 296 арк. Є. Петухов зазначав, що рукопис писаний півуставом початку XVII ст.¹²⁹ Передатування рукопису першим здійснив М. Сперанський, вказавши, що кодекс приблизно 1564 р.¹³⁰ Датування 1571 р. проведено Л. Гнатенко, встановлено філіграні: *сфера*, сх. Briquet №14013 (1570 р.) та *рука з короною*, сх. Briquet №10919 (1564 р.). Вченою опубліковано й опис книги¹³¹. *Паренезис Єфрема Сирина, середини XVI ст. (№12)*. Кодекс у 2°, 241 арк. Філігрань *герб*, сх. Лихачов, №2879 (1530–1550). В описі М. Сперанського

¹²⁵ Білецький О.І. Хрестоматія давньої української літератури (до кінця XVIII ст.). Київ, 1967. 784 с.

¹²⁶ Петухов Е.В. Заметки о некоторых рукописях... С. 14, № 8.

¹²⁷ Сперанский 1900. С. 70

¹²⁸ Перетц В.Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Нежин... С. 21–23.

¹²⁹ Петухов Е.В. Заметки о некоторых рукописях... С. 7–13, № 4.

¹³⁰ Сперанский 1905. С. 34–36.

¹³¹ Іванова О.А., Гальченко О.М., Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст.... С. 219–221, № 115.

тільки вказано, що рукопис писаний півуставом XVII ст.¹³² Передавання кодексу й віднесення до середини XVI ст. свого часу було проведено Л. Гнатенко¹³³. **Степенна книга, кінця XVI – початку XVII ст. (№50)**. Кодекс у 2°, 775 арк. У каталозі М. Сперанського пам'ятка атрибутована як рукопис, писаний півуставом і скорописом XVII ст. Дослідженням кодексу займався студент М. Державін¹³⁴. Уточнення часу написання рукопису, його описування та публікацію опису здійснено Л. Гнатенко. Вченою визначено низку філіграней: 1) *гличик / GP*, напр., арк. 4, сх. Briquet №12804 (1587 р., 1588 р., 1596 р.); 2) *гличик / INV* (арк. 307), сх. Briquet №12766 (1596 р.); 3) *гличик / PO* (арк. 610), сх. Briquet №12766 (1596 р.); 4) *гличик / BR* (арк. 770/771), сх. Briquet №12781 (1573 р.); 5) *гличик / BI* (арк. 773), сх. Briquet №12742 (1550 р., 1557 р., 1585 р.); 6) *гличик із двома ручками / OIV* (арк. 127), сх. Дианова 1989 №367 (1607–1610 pp.). Як вважає дослідниця, читання ніжинського списку ближче до Ермітажного, кінця XVI ст., та Архангельського, близько 1600 р., списків¹³⁵. Раніше кодекс датувався Л. Гнатенко останньою чвертю XVI ст.¹³⁶ **[Требник], другої чверті XVI ст. (№168/І)**. Уривок у 2°, 9 арк. В описі М. Сперанського сказано, що уривок сербського письма XVII ст.¹³⁷ Визначення жанру рукопису, уточнення датування проведено Л. Гнатенко, зокрема за філігранню: *голова бика з хрестом, обвитим змією*, арк. 1/3, сх. Лихачов, №3420 (1538)¹³⁸. **Тріюдь Пісна і Цвітна, 20–40-х років XVIII ст. (№128)**. Кодекс у 2°, 201 арк. М. Сперанським рукопис атрибутовано як Тріюдь нотна кінця XVII ст.¹³⁹ Ю. Ясіновський вказує, що це Тріюдь нотолінійна другої половини XVIII ст.¹⁴⁰ Уточнення жанру, датування 20–40-ми роками XVIII ст. та опис кодексу проведено Е. Клименко¹⁴¹. Ученою визначені філігрань *герб Амстердама* трьох різновидів: 1) арк. 1, 8, под. Дианова

¹³² Сперанский 1905. С. 29–32.

¹³³ Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки... С. 458.

¹³⁴ Сперанский 1900. С. 94.

¹³⁵ Іванова О.А., Гальченко О.М., Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст.... С. 352–355, № 207.

¹³⁶ Гнатенко Л.А. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах... С. 56, 78, №№ 32, 68.

¹³⁷ Сперанский 1905. С. 26–28.

¹³⁸ Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки... С. 458.

¹³⁹ Сперанский 1903. С. 5.

¹⁴⁰ Ясіновський Ю.П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ... С. 154.

¹⁴¹ Клименко Е.С. Кириличні співочі рукописи монодійної традиції... С. 198–200, № 58.

1998, №427 (1733); 2) арк. 67–75, 107–113, сх. Дианова 1998, №349 (1733), №352 (1735); 3) // *LAROCHE*, арк. 11–66а, 76–106, 114–192, под. Heawood №417 (1720). У зібранні відсутній уривок *Мінеї службової, XVI–XVII ст. (№169/П)*, один аркуш, який зафіксований у каталозі М. Сперанського як писаний півуставом¹⁴². Аркуш рукопису знаходився разом із двома аркушами уривків пам'яток XVI ст. При звірці зібрання 31.03.1966 р. ця одиниця зберігання не була виявлена, вірогідно, уривки не надійшли у складі зібрання ІФІБ до відділу рукописів Всенародної бібліотеки України.

Основні засади археографічного опису

У каталозі застосовано основні положення схеми й рубрикації описових статей каталогів XII–XVI ст., укладених в Інституті рукопису НБУВ¹⁴³. Описові статті включають як новітню, так і відому інформацію щодо РК XVII ст., отриману шляхом кодикологічного, палеографічного та філігранологічного аналізу із залученням інших атрибутивних ознак. При цьому наповнення описових статей метаданими мінімізоване, основна увага приділена новітній атрибуції. Схема доповнена й новими рубриками: *Нотація, Електронна копія*.

Принцип розміщення описових статей рукописів і фрагментів у каталозі є алфавітно-хронологічним. Відповідно РК розміщені в алфавітному порядку їхніх типологічних назв та за хронологією створення. Хронологічні межі охоплюють усе XVII ст. та початок XVIII ст. Датування рукописів подається у відповідності до співвідношення дат:

¹⁴² Сперанский 1905. С. 28.

¹⁴³ Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : каталог / НБУВ. Київ : НБУВ, 2003. 193 с. + 158 іл.; Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Каталог. Кодиколого-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом / редкол.: О.С. Онищенко (голова) та ін. ; НБУВ, Ін-т рукопису. Київ : НБУВ, 2007. 265 с.; 59 іл.; Іванова О.А., Гальченко О.М., Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : науковий каталог: палеографічний альбом / редкол. : Л.А. Дубровіна (голова) та ін. Київ, 2010. 791 с.; Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XII–XIII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Каталог. Кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом / редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) та ін. Київ, 2012. 154 с.; 52 іл.

початок XVII ст.	1601–1610 pp.
перша чверть XVII ст.	1601–1625 pp.
перша третина XVII ст.	1601–1633 pp.
друга чверть XVII ст.	1626–1650 pp.
перша половина XVII ст.	1601–1650 pp.
середина XVII ст.	1641–1660 pp.
третя чверть XVII ст.	1651–1675 pp.
остання третина XVII ст.	1667–1700 pp.
остання чверть XVII ст.	1676–1700 pp.
друга половина XVII ст.	1661–1690 pp.
кінець XVII ст.	1691–1700 pp.
кінець XVII – початок XVIII ст.	1695–1701 pp.

Заголовок описової статті рукопису складається з: 1) порядкового номера розміщення в каталозі; 2) назви, яка відповідає прийнятій у науці уніфікованій назві відповідно до методичних рекомендацій¹⁴⁴, за наявності самоназви рукопису вона подається в рубриці *Зміст*; 3) вказівки щодо відсутності початку та кінця рукопису; 4) дати створення рукопису; 5) відомостей щодо локалізації рукопису та писця; 6) сучасного шифру зберігання (зібрання ІФІБ має сучасний номер фонду 310, а от рукописи у ньому розміщуються за номерами, під якими вони описані у виданнях М. Сперанського 1900–1905 pp.).

Кожна описова стаття складається з таких рубрик:

Мова. Вказується мова основного тексту рукопису. Для рукописів, написаних церковнослов'янською мовою, зазначається редакція: українська, білоруська, російська, сербська.

Кількість аркушів та стан збереженості. Подається загальний обсяг аркушів, вказуються літерні та чисті аркуші. Якщо йдеться про конвolut, послідовно вказується хронологічна приналежність кожної частини. Коротко характеризується стан книжного блоку, збереженість чи втрата аркушів тощо.

Матеріал письма. Зазначається матеріал, на якому написаний основний текст та формат аркушів у 2°, 4°, 8°, в дужках вказуються розміри в міліметрах. При описуванні філіграні зазначаються назва водяного

¹⁴⁴ Методичні рекомендації для Державної реєстрації книжкових пам'яток України : кириличні рукописні книги та стародруки / уклад. : Н.П. Бондар, Л.А. Гнатенко, Л.А. Дубровіна та ін. ; передмова : Л.А. Дубровіна, Г.І. Ковальчук. Київ, 2007. С. 32–52.

знаку, номер і рік філіграні за альбомом, а також типи філіграней із вказівкою номерів аркуша. Відмічається ступінь відповідності філіграні рукопису щодо рисунка альбому-довідника: тотожна – тотож., схожа – сх., подібна – под.

Організація сторінки. Подаються розміри поля тексту в міліметрах, кількість рядків.

Письмо. Вказуються типи письма: півустав, півустав з елементами скоропису, скоропис. За наявності різних почерків зазначається, що це рукопис декількох почерків.

Нотація. Для нотованих рукописів зазначається вид музичної нотації.

Оздоблення. Вказуються типи й види прикрас із зазначенням місця розташування, вигляду, техніки виконання, стилю описових елементів тощо: заставки, бордюри, ініціали, кінцівки, заголовки тощо. Відсутність оздоблення не зазначається.

Оправа. Зазначається час створення оправи, покриття кришок, наявність чи відсутність застібок. У квадратних дужках подається приблизний час створення оправи. Вказується відсутність оправи.

Зміст. Подається коротко за жанром пам'ятки. Деталізація змісту рукопису не проводиться, якщо він постатейно розписаний у попередніх давніх описах рукописів зібрання (М. Сперанського, Є. Петухова) чи в новітніх описах (Е. Клименко, Ю. Ясіновського), робиться відсилка на роботи вчених.

Записи. Основну увагу звернуто на датуючі та історичні записи. Вказуються дата та тип запису, особа, тип письма, колір чорнила, олівець, місце розміщення в рукописові. Записи наводяться зі збереженням орфографії. Відсутність записів не зазначається.

Старі шифри, штампи, наклейки. Вказуються всі шифри попередніх місць зберігання, а також штампи та наклейки.

Історія надходження. Подаються відомості щодо шляхів надходження рукописів до бібліотеки ІФБ та рукописної збірки бібліотеки до ІР НБУВ.

Опис. Надається інформація з посиланням на джерело, яке містить повний чи короткий археографічний, кодикологічний, палеографічний опис пам'ятки (прізвище дослідника, рік видання, сторінка). Відповідно до новітніх метаданих подаються розбіжності попередніх

описів щодо назви й часу створення рукопису. Ця інформація представлена і в Порівняльній таблиці основних метаданих описів кирилических кодексів та уривків XVII ст. фонду 310. Також указується на публікацію рукопису чи його фрагмента. Більш детально щодо РК XVII ст. див. у роботах попередніх дослідників й описувачів, посилення на електронні адреси розміщення цих робіт в інтернет-ресурсах у pdf подано у списку літератури.

Електронна копія. Подається URL розміщення електронної копії у Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини на порталі НБУВ. (Представлено тільки два кодекси ф. 310, №4 та №7).

Отже, в науковій частині та науковому каталозі даного видання рукописна книга XVII ст. із зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька (ф. 310) отримала комплексне опрацювання як об'єкт археографії, кодикології, палеографії, здійснено наукове описування. У проведеному нами дослідженні встановлено історію описування рукописів та запропоновано новітню атрибуцію щодо датування та локалізації за мовною редакцією. У каталогах Є. Петухова та М. Сперанського кирилическі рукописи XVII ст. мають хронологічно широке датування, яке переважно проводилося за особливостями письма. До нашої роботи залучено 32 кодекси й уривки XVII ст., з яких лише п'ять мають сучасні розширені археографічні, кодикологічні, палеографічні, текстологічні, музикознавчі описи, зроблені Е. Клименко №4, 129, 176 (Кат. 19, 23, 20) та М. Іванніковою №38, 39 (Кат. 31, 32), й один короткий опис, виконаний Ю. Ясіновським №158 (Кат. 15). Безпосередньо до роботи включені метадані філігранологічного аналізу кодексів, проведеного Е. Клименко та М. Іванніковою. Окремі дані щодо датування й передатування рукописів, мовної редакції, палеографічних ознак подані Л. Гнатенко. Для розкриття змісту окремих кодексів та записів відомості надані О. Івановою №17, 30, 102, 174, 175 та ін. (Кат. 9, 29, 11, 10, 8). Також залучені дані з робіт Ю. Ясіновського та Е. Клименко щодо змісту музичних кодексів, адже встановлення повноти змісту співочих рукописів має свої об'єктивні професійні особливості, що залежать від їхніх типології та жанровості.

**Порівняльна таблиця основних метаданих
кириличних кодексів та уривків XVII ст. фонду 310**

Фонд 310	Каталог XVII ст. (новітні описи)		Каталог Є.В. Петухова (1895 р.)	Каталог М.Н. Сперанського (1900–1905 рр.)
1	2	3	4	5
од. зб.	п/№			
4	19	Обиход, Октоїх та Ірмолой, нотовані, 70–80-ті рр. XVII ст.	–	Обиход церковний нотний, XVII ст., Сперанский 1900, с. 19–20
6	21	Октоїх, гласи 1–4, 60–70-ті рр. XVII ст.	–	кін. XVI ст. або поч. XVII ст., Сперанский 1900, с. 22–23
7	16	Мінея місячна на червень., поч. XVII ст.	–	Мінея службова, червень, Сперанский 1900, с. 23
11	28	Слова повчальні Авви Дорофея, 10–20-ті рр. XVII ст.	Повчальні слова Авви Дорофея, XVII ст., с. 14, № 6	Повчальні слова Авви Дорофея, перш. пол. XVII ст., Сперанский 1900, с. 27–29
12	–	Паренезис Єфрема Сирина, сер. XVI ст. Датування Л.А. Гнатенко	Паренезис Єфрема Сирина, XVII ст., с. 13–14, № 5	Паренезис Єфрема Сирина, XVII ст., Сперанский 1900, с. 29–32
15	–	Златоуст, 1571 р. Датування Л.А. Гнатенко	Златоуст, поч. XVII ст., с. 7–13, № 4	Златоуст, приблизно 1564 р., Сперанский 1900, с. 34–36
16	13	Златоуст, 1601 р., 21 листопада	1601 р., с. 1–7, № 3	1600 р., Сперанский 1900, с. 36–38
17	9	Збірник слів та житій, 20-ті рр. XVII ст.	–	перш. пол. XVII ст., Сперанский 1900, с. 38–43

20	3	Житіє Варлама Хутинського, ост. чв. XVII ст.	–	кін. XVII ст., Сперанский 1900, с. 46–47
21	5	Житіє Кирила Білозерського, 60–70-ті рр. XVII ст.	–	др. пол. XVII ст., Сперанский 1900, с. 47–48
22	25	Служба і житіє Мартиніана Білозерського, 40-ві рр. XVII ст.	–	ост. чв. XVII ст., Сперанский 1900, с. 48–49
23	6	Житіє Тверського князя Михайла Ярославовича, 80–90-ті рр. XVII ст.	–	др. пол. XVII ст., Сперанский 1900, с. 49–50
28	7	Збірник житій, сер. XVII ст., 40–50-ті рр. XVI ст.	–	Збірник, арк. 1–247 поч. XVII ст., арк. 248–660 кін. XVII ст., Сперанский 1900, с. 57–61
30	29	Торжественик на травень, сер. XVII ст.	–	XVII ст., Сперанский 1900, с. 63–67
31	27	Служба Тихвинській іконі Божої Матері й чудеса, конволют кін. XVII ст., сер. XVIII ст.	–	кін. XVII ст., арк. 11–52 пізнішого письма, XIX ст., Сперанский 1900, с. 67–70
32	2	Буквиця (Азбука-сувій), кін. XVII ст.	Сувій, XVII ст., с. 14–17, № 8	Пропис, Сперанский 1900, с. 70
35	30	Троянська війна, 90-ті рр. XVII ст.	XVII ст., с. 14, № 7	XVII ст., Сперанский 1900, с. 79
38	31	Хронограф, 40-ві рр. XVII ст.	–	XVII ст., Сперанский 1900, с. 81–83

39	32	Хронограф, 80-ті – поча- ток 90-х рр. XVII ст. (не пізніше 1693 р.)	–	XVII ст., Сперанский 1900, с. 83–85
41	14	«История в память прейдуцим родам...» Авраамія Паліцина, ост. чв. XVII ст.	–	XVII ст., Сперанский 1900, с. 86
50		Степенна книга, кін. XVI – поч. XVII ст. Датування Л.А. Гнатенко	–	Степенна книга, XVII ст., Сперанский 1900, с. 94
100	26	Служба і житіє Олександра Свірського, др. чв. XVII ст.	–	XVII ст., Сперанский 1901, с. 4–5
101	24	Служба і житіє Макарія Жовтоводського, 20-ті рр. XVII ст.	–	кін. XVII ст., Сперанский 1901, с. 5–6
102	11	Збірник старобрядницький, конволют 60–70-ті рр. XVII ст., поч. XVIII ст.	–	кін. XVII – поч. XVIII ст., Сперанский 1901, с. 6–13
118	12	Зерцало – Пчола – Дидакалія, конволют 80-ті рр. XVII ст., поч. XVIII ст., 1653 р.	–	Збірник, XVII ст., Сперанский 1901, с. 28–30
128	–	Тріодь Пісна і Цвітна, 20–40-ві рр. XVIII ст. Датування Е.С. Клименко	–	Тріодь нотна, кін. XVII ст., Сперанский 1903, с. 5
129	23	Празники на нотах, кін. XVII – поч. XVIII ст.	–	XVII ст., Сперанский 1903, с. 5–6
155	1	Апостол, поч. XVII ст.	–	XVII ст., Сперанский 1905, с. 14

157	17	Мінея святкова на рік., перша чв. XVII ст.	–	Службова мінея святкова, кін. XVI ст., Сперанский 1905, с. 15
158	15	Ірмологій нотований, 70–80-ті рр. XVII ст.	–	Обиход нотний, кін. XVII або поч. XVIII ст., Сперанский 1905, с. 15
161	4	Житіє Василя Нового, поч. XVII ст.	–	XVII ст., Сперанский 1905, с. 16
166	18	Новий літописець, кін. XVII ст.	–	др. пол. XVII ст., Сперанский 1905, с. 23
168/I	–	[Требник], др. чв. XVI ст. Датування Л.А. Гнатенко	–	Уривок I, XVII ст., Сперанский 1905, с. 26
168/III	22	Одкровення Варуха, XVII ст.	–	Сперанский 1905, с. 27
169/I	–	–	–	Уривок зі службової мінеї XVI–XVII ст., у складі інших уривків, Сперанский 1905, с. 28. Відсутній
174	10	Збірник слів та повчань, 80–90-ті рр. XVII ст.	–	Збірник, кін. XVII ст., Сперанский 1905, с. 30–32
175	8	Збірник іночеський, 70–80-ті рр. XVII ст.	–	XVII ст., Сперанский 1905, с. 32–33
176	20	Обиход та Трезвони, нотовані, 80–90-ті рр. XVII ст.	–	Збірник нотний, кін. XVII ст., Сперанский 1905, с. 33–34

Частина 2

**ОПИСИ КИРИЛИЧНИХ РҮКОПИСНИХ КНИГ
ТА ФРАГМЕНТІВ
XVII СТОЛІТТЯ**

1. Апостол. Без кінця.

Початок XVII ст.

Ф. 310, № 155

Мова. Цсл. укр. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 357 арк. Стан збереженості задовільний.

Матеріал письма. Папір 8° (118 x 113). Філігрань: [літера R під короною], проглядає погано (арк. 113) – под. Дианова, Костюхина № 47 (1600 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 120 x 80, рядків 20.

Письмо. Півустав XVII ст., з легким нахилом управо. Почерк один. Темно-коричневе чорнило, кіновар, синя фарба.

Оздоблення. Заставка на арк. 1, з рослинними елементами. Синя, червона фарби. Ініціали тонкі, кіноварні. У заголовку на арк. 1 в'язь, кіновар.

Оправа. [XVIII ст.] Дошки в оксамитовій бордовій тканині, із застібками.

Зміст. Арк. 1–70. Діяння святих апостолів.

Арк. 70–293 зв. Послання святих апостолів.

Арк. 293 зв.–308 зв. Показчик читань Апостола в суботу та неділю у Великий піст.

Арк. 308 зв.–354. Місяцеслов (вересень-серпень).

Арк. 354–357 зв. Читання Апостола на різні потреби, обриваються на арк. 357 зв. словами: «упова(х) да не по си(х) бѣди(м)...».

Записи. Поч. XX ст., бібліотечний, М.Н. Сперанського, на арк. 357, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сию 357 (триста п'ятдесятъ семь) листов МС».

Старі шифри, штамп, наклейки: «№ 286», олівцем, «17011», темно-коричневим чорнилом, на форзаці верхньої кришки оправи. Штамп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на форзаці верхньої кришки оправи та на арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 155. Рукописн. отд.», на форзаці верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька ркп передав М.Н. Сперанський. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1905, 14 (XVII ст.); Добрянська 2012, 457.

2. Буквиця (Азбука-сувій). Без кінця.

Кінець XVII ст.

Ф. 310, № 32

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. Сувій. Стан збереженості незадовільний: аркуші зі слідами замокання, краї пошкоджені.

Матеріал письма. Папір. Сувій довжиною в 5 арк. (1010 x 162). Філігрань: лев на гербовому щиті / Н[IC] – сх. Дианова, Костюхина № 884 (1699 р.).

Письмо. Скоропис кінця XVII ст. Почерк один. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Сувій відкривається вишуканою заставкою. Текст по всій довжині вміщений у рамку з рослинним різнобарвним орнаментом. Темно-коричневе чорнило, кіновар, зелена й коричнева фарби. У заголовках в'язь.

Зміст. Давньоруські прописи: «Кни(ж)ная премуд(д)рость подо(б)на солнечно свѣ(т)лости но и солничнѣю свѣтлость мрачны облакѣ закрывае(т) лики б(ж)ые премуд(д)рости ниже вся тварь скрыти можетъ». Пропис обривається на початку літери П словами «цр(с)твіа бжіа и сия вся приложатся вам...». Постатейно зміст подано в описі Є.В. Петухова (Петухов 1895, 14–17, № 8).

Старі шифри, штампни, наклейки. Шифри: «Шевыр. 278», чорним чорнилом, «А. 44. I. 2.», червоним олівцем, у кінці сувою. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 32. Рукописн. отд.».

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Петухов 1895, 14–17, № 8 (Сувій, XVII ст.); Сперанский 1900, 70 (Пропис); Перетц 1914, 21–23 (опис О.С. Грузинського); Добрянська 2012, 455.

3. Житіє Варлаама Хутинського.

Остання чверть XVII ст.

Ф. 310, № 20

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів та стан збереженості. 177 арк. Стан збереженості незадовільний: утрачена третина арк. 1 з текстом; краї арк. 1, 177 затерті та пошкоджені.

Матеріал письма. Папір 4° (202 x 152). Філіграні: 1) герб Амстердама ІВ // РД (арк. 2/5) – сх. Дианова 1998 № 31 (1689 р.); 2) голова блазня (арк. 33/39) – сх. Гераклитов № 1374 (1678 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 147 x 97, рядків 17.

Письмо: Півустав ХVІІ ст., з легким нахилом управо. Почерк один. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, з рослинними елементами, на арк. 161 темно-коричневим чорнилом. У заголовках складна в'язь, кіновар. Кінцівки одноконусні.

Оправа. [ХVІІІ ст.] Наявне тільки покриття з мішковини.

Зміст. Арк. 1–6. Показчик глав.

Арк. 9–31зв. Служба прп. Варлааму Хутинському, 6 листопада.

Арк. 32 зв.–42 зв. Житіє Варлаама Хутинського, 6 листопада.

Арк. 43–160 зв. Сказання Антонія, архієп. Новгородського, про чудеса Варлаама Хутинського.

Арк. 161–177 зв. Слово на похвалу прп. Варлааму.

Записи. 1) 26 лютого 1785 р., власницький, про природне явище, на арк. 7, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «1785 году на пестрои неделе оевраля 26 дня было знамение на небеси 3 сонца 3 месяца».

2) ХVІІІ ст., власницький, Григорія Рудеянова, на арк. 8, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «во имя отца и сына и святого духа аминь ненши григорій рудеяновъ».

Старі шифри, штампи, наклейки. «258 п. 529 / III 1», скорописом, темно-коричневим чорнилом, на арк. 2. Штмп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 2. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 20. Рукописн. отд.», на корінці оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 46–47 (кін. ХVІІ ст.); Добрянська 2012, 453–454.

4. Житіє Василя Нового. Без кінця.

Початок ХVІІ ст.

Ф. 310, № 161

Мова. Цсл. серб. ред.

Кількість аркушів та стан збереженості. 133 арк. Стан збереженості незадовільний: аркуші потерті, зі слідами замокання та шкідників; арк. 1 відірваний від блока книги; блок книги розбитий.

Матеріал письма. Папір 4° (210 x 150–157). Філігрань: якір (арк. 4–5) – сх. Дианова, Костюхина № 1280 (1604 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 145 x 107, рядків 16–18.

Письмо: Півустав XVII ст. сербський. Почерків декілька. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Заставка на арк. 1, з елементами рослинного оздоблення, кіновар. Ініціали кіноварні, з елементами рослинного оздоблення. Заголовки кіноварні.

Оправа. Відсутня.

Зміст. Арк. 1–133. Житіє прп. Василя Нового. Заголовок: «Житіє и жизнь и почъсть и чюдесь. сказаніє прпо(д)бнаго вѣѡ нашего Василиа Новаго исписанно Григоріємъ мнихѡ(м) ѡченикѡ(м) ѡго. бл(с)вы очѣ».

Записи. XIX ст., бібліотечний, на арк. 1, олівцем: «Прологъ».

Старі шифри, штамп, наклейки. «XIX Кач.», олівцем, на арк. 1. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 161. Рукописн. отд.», на арк. 1.

Історія надходження. До рукописного відділу бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька ркп надійшов у складі колекції В.В. Качановського (11 квітня 1901 р.), переданої за дарчим записом Інституту його братом і спадкоємцем О.В. Качановським у 1901–1902 рр. (Справи Інституту за 1902 р. № 43 описи). До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1905, 16 (XVII ст.).

5. Житіє Кирила Білозерського, Пахомія Логофета.

60–70-ті роки XVII ст.

Кирило-Білозерський монастир.

Ф. 310, № 21

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів та стан збереженості. 104 арк. Стан збереженості задовільний.

Матеріал письма. Папір 4° (155 x 197). Філігрань: герб Амстердама (арк. 51/52) – сх. Дианова 1998, № 229 (1667 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 145 x 107, рядків 17.

Письмо: Півустав XVII ст., великий, чіткий, з легким нахилом управо. Почерк один. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, з елементами рослинного оздоблення. У заголовках складна в'язь, кіновар. Кінцівка одноконусна.

Оправа. XVIII ст. Дошки у шкірі із золотим тисненням, із мідними застібками.

Зміст. Арк. 1–89. Житіє прп. Кирила Білозерського, 9 червня.

Арк. 90–104 зв. Похвала прп. Кирилу Білозерському.

Записи. 1) [Кін. 70-х – поч. 80-х рр. XVII ст.], дарчий, на арк. 1–29, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сія книга бѣадуховная дана ис кирилова монастирѣ московъскому пушкарю селивест(р)у семенову снѹ» (московський пушкарний та дзвонарний майстер, 1681 р.).

2) 15 липня 1763 р., історичний, на арк. 104 зв., півуставом, темно-коричневим чорнилом: «1763 июна 15 дня...» (частина запису затерта).

3) 1833 р., купчий, скорописом, олівцем, на форзаці верхньої кришки оправи: «Сія книга глаголемая Кирилово житіє окуплена въ 1833-го».

4) XIX ст., купчий, С.П. Шевирьова, скорописом, темно-коричневим чорнилом, на форзаці верхньої кришки оправи: «Житія Кирила Благоверного Заплачено 10».

Старішифри, штамп, наклейки. «№ 259», «А. 37/І. 2», темно-коричневим чорнилом, на форзаці верхньої кришки оправи. Штамп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 21. Рукописн. отд.», на звороті верхньої кришки оправи, «37», на корінці оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 47–48 (др. пол. XVII ст.); Добрянська 2012, 454.

6. Житіє тверського князя Михайла Ярославовича.

80–90-ті роки XVII ст.

Ф. 310, № 23

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 161 арк. Стан збереженості незадовільний: блок книги відірваний від оправи; арк. 142, 149 випадають.

Матеріал письма. Папір 4° (200 x 159). Філіграні: 1) голова блазня (арк. 1–35) – сх. Гераклитов №1388 (1692 р.); 2) герб Амстердама (арк. 38–61) – сх. Дианова 1998, № 32 (1690, 1691 рр.).

Організація сторінки. Поле тексту 145 x 95, рядків 15.

Письмо. Півустав кін. XVII ст., на арк. 1–151 великий, чіткий, з легким нахилом управо; півустав, на арк. 155–161 зв. середній, з нахилом уліво. Почерків два, перший арк. 1–151. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Стародрукована гравюра наклеєна на арк. 35 зв. (зображення двох чудотворних ікон Богородиці: «Ватопедська ікона Божої Матері», «Ікона Божої Матері Донська»). У заголовках в'язь, кіновар. Ініціали кіноварні, з елементами рослинного оздоблення. Кінцівки одноконусні.

Оправа. XVIII ст. Дошки у шкірі.

Зміст. Арк. 1–35 зв. Служба вел. кн. Михаїла Тверського, 22 листопада. Арк. 36–138 зв. Житіє вел. кн. Михаїла Тверського, чудотворця, 22 листопада.

Арк. 139–152 зв. Слово на перенесення мощей вел. кн. Михаїла Тверського, чудотворця, 30 вересня.

Арк. 155–161 зв. Чин обмивання мощей святих.

Записи. 1) 20 серпня 1782 р., із згадуванням дати, на звороті нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «1782 году августа 20 дня [далі нерозбірливо]».

2) 10 жовтня 1784 р., купчий, на звороті нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Москва 1784 году сентября 10 дня векселя на 200».

3) XIX ст., власницький, [С. Шевирьова], на арк. 1, скорописом, олівцем: «Шевырева».

4) [1899–1900], бібліотечний, М.Н. Сперанського, на звороті нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «161 листовъ (сто шестдесятъ один) М.С.».

Старі шифри, штампи, наклейки. «261 п 535/ III 2», темно-коричневим чорнилом, на арк. 1 та на корінці оправи; «№ 132», на звороті нижньої кришки оправи. Штмп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейки Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 23. Рукописн. отд., на корінці та звороті верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 49–50 (др. пол. XVII ст.); Перетц 1914, 12 (др. пол. XVII ст.; 3-тя редакція Житія); Добрянська 2012, 454.

**7. Збірник житій. Без початку та кінця. Конволют.
Середина XVII ст., 40–50-ті роки XVI ст.
Ф. 310, № 28**

Мова. Цсл. серб. ред. (арк. 1–247 зв. XVII ст.); рос. ред. (арк. 248–660 зв. XVI ст.).

Кількість аркушів та стан збереженості. 660 арк. (арк. 1–247 XVII ст.; арк. 248–660 XVI ст.). Чисті арк. 77 зв.–79, 439 зв., 440. Аркуші при повторному оправленні сильно обрізані, верхні краї останніх аркушів пошкоджені, верхні краї арк. 660–660 зв. втрачені. Аркуші пошкоджені протравленням кислим чорнилом. Арк. 1–33, 392–415, 654–660 випадають з книжного блока. Сигнатура XVII ст. (посередині нижнього поля аркуша) збереглася в першій частині, але номери зошитів переплутані.

Матеріал письма. Папір 4° (185 x 145). Філіграні: на арк. 1–247 XVII ст. – 1) стовпи (арк. 6/9) – тип Гераклитов № 1125, 1129 (1636–1638 pp.); 2) глечик (арк. 23–24) – тотож. Дианова, Костюхина № 318 (1658); на арк. 248–660 XVI ст. – 3) долоня з літерою О в манжеті з фестонами, під короною (арк. 238/239) – тип Лихачев № 1770 (1550 p.); 4) долоня в манжеті з фестонами, під короною (арк. 382) – тип Лихачев № 1746 (1551 p.); 5) літера Р (арк. 199/202) – тип Briquet № 8627, 8645 (1540 p.).

Організація сторінки. Поле тексту: на арк. XVII ст. 135 x 85, рядків 15; на арк. XVI ст. 160 x 120, рядків 19–20. У II ч. колонитул, частково зрізаний.

Письмо. I ч. (арк. 1–247 зв.): півустав сербський XVII ст. Почерків декілька. Темно-коричневе чорнило, кіновар. II ч. (арк. 248–660 зв.): півустав російський з елементами скоропису XVI ст., прямий, широкий, квадратний. Почерк один. Письмо схоже з грецьким мінускулом. Темно-коричневе чорнило, кіновар. Частина тексту на арк. 446 (середина арк.) написана кіновар'ю.

Оздоблення: Ініціали великі тонкі кіноварні. Заголовки кіноварні.

Оправа. Середина XVII ст. Дошки в темно-коричневій шкірі, покриття пошкоджене. Верхня кришка відірвана від блока, нижня – тріснута, застібки втрачені. Слепе тиснення збереглося незадовільно. Протирки середника, накаток та басм опубліковані (див.: Клепиков 1960, накатка – бл. табл. III–7, № 84–85, середник – под. табл. III–13, № 114, дещо менших розмірів, квітчаста ромбовидна басма – под. табл. III–2, № 30). За С.А. Клепиковим, подібні оздобки характерні для оправ Московського Печатного двору та Троїце-Сергієвої лаври перш. пол.

XVII ст. (Відомості щодо оправи подані О.М. Гальченко. Див.: Іванова, Гальченко, Гнатенко 2010, 186, № 91).

Зміст. Життя святих. Арк. 1. Зміст останніх чотирьох статей Збірника.

Арк. 2–247 зв. (XVII ст.). Вибрані життя святих; текст наявний зі слів «... ї помысли абие восхити(ти) ю зряще на ню лютымъ ѱрымъ шкомъ», обривається словами: «ре(ч) симо(н) добръ есть на(м) здѣ быти...».

Арк. 248–660 зв. (XVI ст.). Вибрані життя святих, текст обривається словами: «съ безначалнымъ его ѿцемъ. и съпрестымъ бл҃гымъ и съ...». Постатейно зміст подано в описі М.Н. Сперанського (Сперанский, 1900, 57–61).

Записи. 1) [XVII ст.–XVIII ст.], власницький, Григорія Шутова, на арк. 78, півуставом, темно-коричневим чорнилом: «Прологъ григорья шѣтова».

2) [1899–1900], бібліотечний, М. Сперанського, на звороті нижньої кришки: «Всего 660 листовъ. Спер...».

Старі шифри, штамп, наклейки. «П 536/III 2», на корінці оправи, «257 п 536/III 2», на арк. 1. Наклейки на корінці оправи: «Сборникъ богословий XVII в. Инвен[таризовано...]»; «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 28. Рукописн. отд.» на арк. 1 зв.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский, 1900, 57–61 (Збірник, арк. 1–247 поч. XVII ст., арк. 248–660 кін. XVII ст.); Іванова, Гальченко, Гнатенко 2010, 186–187, 577, № 91 (опис О.А. Іванової, 40–50-ті роки XVI ст., 40-ві роки XVII ст.; опис оправи О.М. Гальченко; публ. арк. 339 XVI ст.); Добрянська 2012, 454 (40-ві роки XVII ст.).

8. Збірник іночеський. Без кінця.

70–80-ті роки XVII ст.

Ф. 310, № 175

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 114 арк. Стан збереженості незадовільний: випадають з блока книги арк. 1, 84–114; аркуші потерті, зі слідами шкідників та вологи.

Матеріал письма. Папір 8° (163 x 103). Філігрань: голова блазня (арк. 87/88) – сх. Laucevičius 1967 № 2573 (1680 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 143 x 93, рядків 20.

Письмо. Скоропис XVII ст. Почерків два.

Оправа. Відсутня.

Зміст. Арк. 1–8. Показчик глав.

Арк. 8 зв.–11. З творів прп. Максима Сповідника. Глава про любов.

Арк. 11 зв.–17 зв. Вибрані богословські, аскетичні трактати.

Арк. 17 зв.–18. Повчання Іоана Златоуста про молитву.

Арк. 18 зв.–29. Уривок з Життя Макарія Жовтоводського. Заголовок: «Отец же его по обычаю благословение приемъ от старца, и нача мниху тому скорбь свою повѣдати, яко и прочим мужемъ, о изгибление единороднаго своего сына. Наказаніе нѣкого старца къ сыну своему и чаду духовному».

Арк. 29–31. Про келійне поховання.

Арк. 31–32. Заголовок: «Како подобаеть перетерпѣвати находящаяся на скорби».

Арк. 32–36. Прп. Исаак Сирин. Подвижницькі слова. Слово 9. Заголовок: «О чине и уставе новоначальных и о том, что прилично им».

Арк. 36–39. Заголовок: «Того ж де повседневное нужнишее воспоминания».

Арк. 39 зв.–57. Слова Іоана Златоуста.

Арк. 57–61. Повчання св. Єфрема Сирина.

Арк. 61–77. Слово Єфрема Сирина про покаяння.

Арк. 77 зв.–114 зв. Слова святих отців, обривається словами: «по деѣ(й)ству сатанину прилучися».

Старі шифри, штампи, наклейки. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 175. Рукописн. отд.».

Історія надходження. До бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька рукопис передав М.Н. Сперанський. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1905, 32–33 (XVII ст.); Добрянська 2012, 457.

9. Збірник слів та житій. Без початку.

20-ті роки XVII ст.

Ф. 310, № 17

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів та стан збереженості. 448 арк. Стан збереженості незадовільний: рукопис дефектний, на початку вирвано 25 арк.; верхній край арк. 447 обірваний.

Матеріал письма. Папір 4° (190 x 155). Філігрань: глечик (арк. 13–14) – сх. Гераклитов № 777, 789 (1625, 1626 pp.).

Організація сторінки. Поле тексту 144 x 90, рядків 19.

Письмо. Півустав першої половини XVII ст. Почерків два: на арк. 1–355 великий, з легким нахилом управо, темно-коричневе чорнило; на арк. 356–448 зв. середнього розміру півустав, наближений до скоропису, темно-коричневе чорнило.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, з елементами рослинного оздоблення. У заголовках кіновар.

Оправа. XVII ст. Дошки у шкірі, застібки втрачено.

Зміст. Арк. 1–17. Повчальні слова Іоана Златоуста, початок не збережено, наявний зі слів: «... ное. їазъ вамъ дамъ богатество».

Арк. 17–21 зв. Повчальні слова Іоана Златоуста в неділю Сиропусну.

Арк. 21 зв.–27. Повчання Іоана Златоуста на першу неділю Великого посту.

Арк. 27–30 зв. Повчання Іоана Златоуста у другу неділю Великого посту.

Арк. 31–34 зв. Слово молитви про милостиню, на 9 грудня.

Арк. 35–37. Житіє прп. Нифонта, єпископа Кіпрського, на 23 грудня.

Арк. 37 зв.–53. Слово Блаженнішого Святослава на Різдво Пророка, Предтечі і Хрестителя Господнього Іоана.

Арк. 54–57. Повчальні слова Іоана Златоуста в понеділок Світлої неділі.

Арк. 57–63. Повчання блаженного архієпископа Євсевія про раптово померлих та потопельників.

Арк. 63–67. Слово Іоана Златоуста в суботу і неділю Великого посту.

Арк. 67 зв.–70 зв. Повчання Іоана Златоуста в четвер Світлої неділі.

Арк. 71–114. Слово про Йосипа Прекрасного, сина Якова.

Арк. 115–124. Слово про Зняття Господнє з Хреста, про покладання до гробу і плач Богородиці.

Арк. 124–130 зв. Слово Григорія Антіохійського у Велику суботу.

Арк. 131–143. Повчання св. отця Іоана Златоуста на день Воскресіння Христового.

Арк. 143–149 зв. Повчання свт. Іоана Златоуста про те, чому потрібно ходити у храм Божий.

Арк. 150–163. Житіє Олексія, чоловіка Божого, 17 березня.

Арк. 163–179. Житіє прп. Пелагеї, 8 жовтня.

Арк. 179–162 зв. Пам'яті безсрібників і чудотворців Косми і Даміана Асійських та матері їхньої прп. Феодотії, 1 листопада.

Арк. 182–195. Слово на свято Успіння Пресвятої Богородиці.

Арк. 195–213. Житіє прп. Дмитрія Вологодського, 11 лютого.

Арк. 213–235. Пам'ять вмч. Євстафія Плакіді, жінки його Феопістії та дітей Агапія і Феопіста, 20 вересня.

Арк. 235–242 зв. Пам'ять мчч. і сповв. Михаїла, князя Чернігівського, та боярина його Феодора чудотворців та прп. блгв. кн. Олега Брянського, 20 вересня.

Арк. 243–249 зв. Муки свмч. Кипріяна і мч. Юстини, 2 жовтня.

Арк. 250–253 зв. Вмч. Мینی, 11 листопада.

Арк. 253 зв.–255 зв. Слово на пам'ять св. апостола, євангеліста Іоана Богослова, 28 вересня.

Арк. 255 зв.–260 зв. Представлення св. апостола, євангеліста Іоана Богослова, 26 вересня.

Арк. 261–264. Слово на Покрову Пресвятої Богородиці, 1 жовтня. З уривків Синайського Патерика.

Арк. 264–276. Житіє мч. Параскеви, 28 жовтня.

Арк. 276 зв.–317. Житіє вл. кн. Федора Смоленського і Ярославського і синів його Давида і Константина, 19 вересня.

Арк. 318–347. Житіє вмч. Катерини, 24 листопада.

Арк. 347 зв.–355 Слово на день пам'яті ікони Знамення Пресвятої Богородиці, 27 листопада.

Арк. 356 зв.–434. Житіє Миколи, архієп. Мирлікійського, 6 грудня.

Арк. 434 зв.–440. Похвала Миколаю, архієп. Мирлікійському.

Арк. 440 зв.–445. Перенесення мощей свт. Миколи з Мир Лікійських в Бар, 9 травня.

Арк. 445 зв.–448. Чудо свт. Миколая в Києві.

Записи. 1) [XVIII ст.], власницький, Григорія Семеновича Шубинського, на арк. 53 зв., темно-коричневим чорнилом: «Сия книга жития сѣих втець карыгополица Григория Семенова сына Шѣбынскова».

2) [1899–1900], бібліотечний, М.Н. Сперанського, на арк. 448, темно-коричневим чорнилом: «В рукоп. 457 листовъ М. Сперанский».

Старі шифри, штамп, наклейки. «264 П 528 III 1», темно-коричневим чорнилом, на арк. 1, 17. Штамп «П. Библиотеки Историко-Филологическаго Института кн. Безбородко» на арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 17. Рукописн. отд.» на корінці оправи та на звороті верхньої кришки оправи, «П 528 III 1» на корінці оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанський 1900, 38–43 (перш. пол. XVII ст.); Добрянська 2012, 453.

**10. Збірник слів та повчань. Без початку та кінця.
80–90-ті роки XVII ст.
Ф. 310, № 174**

Мова. Цсл. серб. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 51 арк. Рукопис дефектний: не вистачає 60 арк., за першою фоліацією XVII ст. всього пронумеровано 120 арк. Стан збереженості незадовільний: початок і кінець тексту не збережені; краї арк. 16–17 обрізані; арк. 1–2, 10–12 випадають з книжного блока.

Матеріал письма. Папір 4° (193 x 155). Філігрань: герб Амстердама // ІМ (арк. 16–19) – сх. Дианова 1998, № 290 (1688–1690 pp.).

Організація сторінки. Поле тексту 140 x 99, рядків 34.

Письмо. Скоропис ост. третини XVII ст. Почерк один. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, з рослинними елементами. У заголовках кіновар. Кінцівка одноконусна.

Оправа. Відсутня.

Зміст. Арк. 1. Наявний кінець тексту: «нине пр(с)но и во веки веков аминь».

Арк. 1–3 зв. Житіє вмч. Параскеви, 28 жовтня.

Арк. 4–4 зв. Фрагмент із Прологу «Слово з Патерика о плачущем мнихе», 18 вересня.

Арк. 5–5 зв. Хрещення Русі «Діяння Андрія Первозваного», «Проявлення хрещення земель руських святого Апостола Андрія, який ходив у Русь...».

Арк. 5 зв.–7. Фрагмент з притчі про Варлаама і Йоасафа.

Арк. 7–8. Фрагмент тексту з Патерика.

Арк. 8–9 зв. Житіє прп. Єфросинії, 8 жовтня.

Арк. 9 зв.–11 зв. Слово про Євлогія мниха.

Арк. 11 зв.–13. Слово архієп. Афанасія Олександрійського про ікону Ісуса Христа.

Арк. 13–19 зв. Житіє вмч. Георгія, 23 квітня, без кінця.

Арк. 22–25 зв. Оповідь Кузьми ігумена..., 5 жовтня.

Арк. 25 зв.–35. Житіє вмч. Катерини, 24 листопада.

Арк. 35 зв.–42 зв. Слово сщмч. Кипріяна.

Арк. 42 зв.–45 Житіє сщмч. Кипріяна і мч. Юстини, 2 жовтня.

Арк. 45–48. Слово про спокусу гнівом.

Арк. 48–50 зв. Житіє мч. Таїсії, 8 жовтня.

Арк. 50 зв.–51 Житіє прп. Феоктисти, 9 листопада, обривається словами: «и достохвалную женѣ на мѣсте тому...».

Старі шифри, штампи, наклейки: Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 174. Рукописн. отд.», на арк. 1.

Історія надходження. До бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька рукопис передав М.Н. Сперанський. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1905, 30–32 (Збірник, кін. XVII ст.); Добрянська 2012, 457.

**11. Збірник старообрядницький. Без кінця. Конволют.
60–70-ті роки XVII ст., початок XVIII ст.
Ф. 310, № 102**

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 349 арк. (арк. 1–216 60–70-ті рр. XVII ст.; арк. 217–349 поч. XVIII ст.). Стан збереженості незадовільний: край арк. 286 обірваний.

Матеріал письма. Папір 8° (155 x 97). Філіграні: 1) монограми DG на гербовому щиті (арк. 35/40) – сх. Дианова, Костюхина № 263 (1670 р.); 2) герб Амстердама (арк. 129, 136/132, 133) – сх. Дианова, Костюхина № 176 (1700 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 140 x 75, рядків 13–20.

Письмо. Півустав XVII ст. Почерків декілька.

Оздоблення. Ініціали кіноварні. У заголовках кіновар. Кінцівка одноконусна.

Оправа. [XVIII ст.] Дошки у шкірі, застібки втрачені.

Зміст. Арк. 1–343 зв. Невеликі розрізнені фрагменти з богослужбних книг (Євангелія, Мінеї, Тріоді пісної, Службника), книг церковного права (Кормчої, Номоканону), церковного Уставу, творів отців Церкви (Іоана Златоуста, Василя Великого) та церковних письменників (Никона Чорноризця, Анастасія Синайського, Златоуста, Афанасія Олександрійського та ін.), Катехизиса, анонімних збірників тощо. Арк. 343 зв.–349 зв. Послання митрополита Фотія до псковського духовенства, 12 серпня, обривається словами: «и потомъ слушати, а на пироу коли лучитса ко...».

Записи. 1) [XVIII ст.], власницький, на арк. 31, скорописом, світло-коричневим чорнилом: «Написаса въ богохранимомъ градѣ москвѣ в лѣто 7050 [1542 р.] [ѿ сотвореніа мира. з.] при црѣ иоаннѣ васильевичѣ».

2) 1822 р., власницький, купця Карпа Петрова Кутвина, на арк. 328 зв., скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сія книга чудовскаго посада купця Карпа Петрова Кутвина 1822-го года».

3) 1843 р., бібліотечний, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «№ 10 1843 года».

Старі шифри, штампи, наклейки. Штмп П. Бібліотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 102. Рукописн. отд.», на корінці та звороті верхньої кришки оправи.

Історія надходження. Збірник подарований до бібліотеки Историко-філологічного інституту кн. Безбородька студентом В. Даниловим. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Историко-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1901, 6–13 (кін. XVII – поч. XVIII ст.); Добрянська 2012, 456.

12. Зерцало – Пчола – Дидаскалія. Конволют.

XVII ст., XVIII ст. (Зерцало, 80-ті роки XVII ст.; Пчола, початок XVIII ст.; фрагмент стародруку «Дидаскалія», 1653 р.).

Ф. 310, № 118

Мова. Цсл. укр. ред.

Кількість аркухів і стан збереженості. 238 арк. (арк. 1–190, 213–237 – XVII ст., арк. 191–212 – XVIII ст.; арк. 235–235а – стародрук). Стан збереженості незадовільний.

Матеріал письма. Папір 4° (205 x 159). Філіграні: 1) водяні знаки на арк. 1–126, на яких писано текст Зерцала, не простежуються, це свідчить про те, що рукопис створений у XVII ст. (Лауцявичюс 1979, 43); 2) герб Амстердама // CPPDC (арк. 135/140) – сх. Дианова 1998, № 204 (1687 р.); 3) лев (арк. 191–198) – сх. Laucevičius № 2317 (1702 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 175 x 115, рядків 23–25.

Письмо. Скоропис XVII ст.; почерків два. Півустав XVII ст. Почерк один.

Оздоблення. Заставка стародрукована на арк. 1. Ініціали кіноварні, з елементами рослинного оздоблення. У заголовках в'язь арк. 1, 138, кіновар. Кінцівка одноконусна, арк. 118 зв.

Оправа. [XVII ст.] Дошки у шкірі, нижня кришка оправи відірвана від блока книги.

Зміст. Арк. 1–126. Зерцало.

Арк. 127 зв.–131. Фрагмент із книги Езри, вписаний пізніше на чистих аркушах.

Арк. 136–234. Пчола.

Арк. 235–235а. Фрагмент стародруку «Дидаскалія» 1653 р.

Постатейно зміст подано в описі М.Н. Сперанського (Сперанский, 1900, 28–30).

Записи. 1) 1751 р., зі згадуванням дати, на арк. 126, скорописом, темно-коричневим чорнилом (запис затертий).

2) 1811 р., 23 квітня, власницький, купця Лаврентія Беляєва, на арк. 237 зв., 238 зв., скорописом, темно-коричневим чорнилом: «1811-го года апреля 23 // Сія книга Лаврентия Беляева», арк. 239 зв.: «Сія книга пренадлежить Лаврентию Беляеву».

Старі шифри, штамп, наклейки: «№ 28 н. и. ф. о. Сигнатура инвентарная составлена для съезда А. Добиаша», темно-коричневим чорнилом, на звороті верхньої кришки оправы. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 118. Рукописн. отд.».

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1901, 28–30 (Збірник, XVII ст.); Добрянська 2012, 456; Добрянская 2018, 152–155.

13. Златоуст.

1601 р., 21 листопада.

Писець Єфрем Сергієв.

Ф. 310, № 16

Мова. Цсл. укр. ред.

Кількість сторінок та стан збереження. 263 арк. (1а-6а+263+7а-8а).

Сигнатура починається з арк. 2. Рукопис реставрований у 80-х роках XVIII ст., вставлені арк. 1а–6а (чисті), 1, 262–263, 7а–8а (чисті). Стан збереженості задовільний.

Матеріал письма. Папір 4° (186 x 147). Філіграні: 1) герб Кришписанс (?) (арк. 9–14) – сх. Laucevičius № 1195 (1602 р.); 2) ЯМСЯ = 1781 / герб Ярославля, на вставних (арк. 1а–8а, 1, 262–263) – тотож. Uchastkina № 28 (1781 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 150 x 113, рядків 18.

Письмо. Півустав поч. XVII ст., пиसेць Єфрем Сергієв, темно-коричневе чорнило. Півустав XVIII ст., арк. 1–1 зв., темно-коричневе чорнило. Скоропис XVIII ст., арк. 262–263, темно-коричневе чорнило.

Оздоблення. Заголовні ініціали кіноварні, з рослинними елементами. Заголовки кіноварні.

Оправа. 80-ті роки XVIII ст. Дошки у шкірі, одна застібка втрачена.

Зміст. Арк. 1–263 зв. Слова та повчання Іоана Златоуста. Починаються зі Слова про Митаря і Фарисея, закінчуються Словом у неділю 36 по П'ятидесятниці. Постатейно зміст подано в описі Є.В. Петухова (Петухов 1895, 2–17, № 3).

Записи. 1) 1601 р., 21 листопада, писця Єфрема Сергієва, на арк. 263 зв., півустановом, темно-коричневим чорнилом, кіновар: «А списаль сию кнїгу глѣмѹю златаусть многогрѣшныи члѣвкъ ефри(м) сергиевъ бжїимъ повелѣніемъ а стѣ(х) вѣцѣ повчєніемъ и наказаніемъ многогрѣшною рѣкою. Лѣта ~~7109~~-го [7109] (1601 р.) мѣца ноѣбра въ дваца(т) первое число на память введеніе во цр҃ко(в) вл(д)чцы ншѣи б(д)цы и пр(с)но двѣ мрїи».

2) [1601 р.], писця, вкладний, Єфрема Сергієва, на арк. 2–7, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сия книга златаусть важе(н)-скаго пог[о]ста пагаче(н)ско... в домъ николаю чудотворцу», під ним: «...се(р)гие(в) ефре... в до(м) а по(д)писа(л) са(м) своєю рукою...».

3) XVII ст., на арк. 3–6: «Книга глаг...(далі заклеєно)».

4) XIX ст., на арк. 1а, власницький, С.П. Шевирьова, чорним чорнилом: «Шевыр[ев]».

5) XIX ст., на арк. 2а, олівцем: «Златоусть 1601 года».

6) [1899–1900], бібліотечний, М.Н. Сперанського, на арк. 263, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Всего двести шестьдесятъ три (263) листа МС».

Старі шифри, штампи, наклейки. «269 П. 534/ III 2», «13», темно-коричневим чорнилом, на звороті верхньої кришки оправи та арк. 1а. Штмп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 16. Рукописн. отд.», на корінці оправи, на звороті форзацу верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Петухов 1895, 1–7, № 3; Сперанский 1900, 36–38 (1600 р.).

**14. «История в память преиудшим родам...» Авраамія Паліцина.
Без кінця.
Остання чверть XVII ст.
Ф. 310, № 41**

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 314 арк. (VIII + 306). Стан збереженості незадовільний: краї арк. 271–306 пошкоджені, зі слідами вологи, на арк. 304–306 текст пошкоджений.

Матеріал письма. Папір 2° (201 x 155). Філіграні: 1) голова блазня із сімома зубцями на комірі (арк. 8–9) – сх. Дианова 1997, № 436 (1683 р.); 2) голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі (арк. 32–33) – сх. Дианова 1997, № 199 (1677, 1678, 1680, 1683 pp.); 3) герб Амстердама (арк. 89–90) – под. Дианова 1998, № 223 (1663, 1665 р.); 4) агнець великодній (арк. 278–281) – сх. Дианова, Костюхина № 13 (1678 р.); 5) голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі (арк. 303–304) – под. Дианова 1997, № 147 (1656 р.); 6) герб Ярославля // ЯФЗ (арк. I–IV) – сх. Uchastkina № 20 (1747 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 151 x 120, рядків 16.

Письмо. Скоропис XVII ст. Почерків декілька. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Ініціали, темно-коричневим чорнилом, кіновар, з рослинними елементами. У заголовках кіновар.

Оправа. [XVIII ст.]. Дошки у шкірі, відсутня частина нижньої кришки оправи, покриття відірване.

Зміст. Арк. I–VI зв. Показчик глав.

Арк. 2–60. Глава 1–6. Частина перша. Смерть Івана Грозного та облога Троїце-Сергієвого монастиря. Заголовок: «Блгочтивому и (х)раброму до црѣхъ црѣ і великому кнзѣ Іванну».

Арк. 60–234 зв. Глава 7–57. Частина друга, присвячена подіям облоги Троїце-Сергієвого монастиря. Заголовок: «О совѣтѣ Ростригинѣ съ поляки како было имѣ побить московскихъ бояръ и вельможъ и о смерти его».

Арк. 234 зв.–306 зв. Глава 58–77. Частина третя. Події наслідків облоги. Заголовок: «Слово благодарственное преподобнымъ отцемъ Сергью и Никону чудотворцемъ, творение тогожъ келаря инока Авраамія». Текст обривається словами: «дека(б)ря въ...».

Записи. 19 березня 1838 р., дарчий, на арк. 1 зв., скорописом, світло-коричневим чорнилом: «Подариль въ библиотеку Лицея князя

Безбородко бывший профессор того лицея, коллежский советник и кавалер Кирил Моисеев 1838 года марта 19 дня».

Старі шифри, штампи, наклейки. Штампи: «Лицея князя Безбородко», «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 41. Рукописн. отд.», на звороті верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька рукопис надійшов від професора К. Моїсеєва 19 березня 1838 р. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 86 (XVII ст.); Іваннікова 2003, список джерел № 78; Добрянська 2012, 456.

15. Ірмологій нотований. Без початку та кінця.

70–80-ті роки XVII ст.

Ф. 310, № 158

Мова. Цсл. укр. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 271 арк. Стан збереженості незадовільний: книжний блок розпадається; арк. 240, 270 випадають; три останні аркуші пошкоджені.

Матеріал письма. Папір 4° (118 x 114). Філіграні: 1) орел двоголовий (арк. 16–19) – сх. Каманін, Вітвіцька № 727–729 (1679 р.); 2) герб Шенберга (арк. 120–121) – сх. Каманін, Вітвіцька № 1082 (1680 р.).

Організація сторінки. Бокове розлінування аркуша, 9 нотних рядків.

Письмо. Півустав кінця XVII – початку XVIII ст., з легким нахилом управо. Почерків декілька. Темно-коричневе чорнило, кіновар, сурик та зелена фарба.

Нотація. Київська квадратна.

Оздоблення. Заставки рослинного стилю на арк. 15, 48, 77, 133, 145, 190, 220, 232, темно-коричневим чорнилом, кіновар'ю та з використанням зеленої фарби. Ініціали кіноварні, з елементами рослинного оздоблення, у прямокутній рамці. У заголовках в'язь, кіновар. В оздобленні використані рослинні мотиви з українськими народними елементами.

Зміст. Арк. 1–14. Всенічна, літургія св. Іоана Златоуста та Василя Великого, з воскресними тропарями на 8 гласів, стихирі на Різдво Пресвятої Богородиці, без нот. Текст наявний із вказівки «Напе(ва) Киевского».

Арк. 15–220. Октоїх-Ірмологій.

Арк. 221–231 зв. Подобні.

Арк. 233–271 зв. Стихири на свята та пости. Починаються з Різдва Христового, закінчуються канонами Воскресними, без кінця.

Записи. Кін. XVII ст., на арк. 133, скорописом, темно-коричневим чорнилом, латиницею.

Старі шифри, штамп, наклейки. «158 Спер.» олівцем, на арк. 1. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 158. Рукописн. отд.», на арк. 271 зв.

Історія надходження. До рукописного відділу бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька ркп надійшов у складі колекції В.В. Качановського (11 квітня 1901 р.), переданої за дарчим записом Інституту його братом і спадкоємцем О.В. Качановським у 1901–1902 рр. (Справи Інституту за 1902 р. № 43 описи). До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1905, 15 (Обиход нотний, кін. XVII або поч. XVIII ст.); Ясиновський 1982, 154, № 183; Ясиновський 1996, 194, № 198 (ост. чв. XVII ст.); Добрянська 2012, 457 (ост. третина XVII ст.).

16. Мінея місячна на червень.

Початок XVII ст.

Ф. 310, № 7

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів та стан збереженості. 328 арк. Стан збереженості задовільний.

Матеріал письма. Папір 4° (201 x 150). Філігрань: глечик / TAV (арк. 119/124) – сх. Дианова 1989, № 66 (1602 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 135 x 90, рядків 18.

Письмо. Півустав XVII ст. Почерк один. Темно-коричнече чорнило, кіновар.

Оздоблення. Ініціали кіноварні. Заголовки кіноварні, іноді в'язь.

Оправа. XVII ст. Дошки у шкірі з тисненням, застібки обірані.

Зміст. Арк. 1–305 зв. Богослужіння на 1–30 червня.

Арк. 305 зв.–328 зв. Додано службу прп. Кирилу Білозерському, чудотворцю, 9 червня. В самій Мінеї під цим числом представлена служба тільки Кирилу Олександрійському, арк. 64 зв.

Записи. 1) XVII ст., власницький, Івана Павлова, на арк. 41–48, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сия книга Івана Павлова сина попа [далі нерозбірливо]».

2) 1899 р., бібліотечний, М.Н. Сперанського, на звороті нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Всього в рукописи 328 (триста двадцять восемь) листов МС 1899».

Старі шифри, штампи, наклейки. «252 п 551/ III 2», скорописом, темно-коричневим чорнилом, на арк. 1. Штмп «П. Бібліотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 7. Рукописн. отд.», на корінці оправи та на звороті верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 23; Добрянська 2012, 453.

Електронна копія. Електронний ресурс НБУВ, Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0002884>

17. Мінея святкова на рік. Без початку.

Перша чверть XVII ст.

Ф. 310, № 157

Мова. Цсл. укр. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 327 арк. Стан збереженості незадовільний: арк. 1–8, 17–18 випадають із книжного блока; аркуші зі слідами вологи та шкідників.

Матеріал письма. 2° (290 x 187). Філіграні: лілія (арк. 18) – сх. Laucevičius № 2054 (1605 р.); тотож. Каманін № 604 (1617, 1622 рр.); лев (арк. 215) – сх. Laucevičius № 2247 (1598).

Організація сторінки. Поле тексту 245 x 150, рядків 28.

Письмо. Півустав XVII ст. Почерк один, темно-коричневе чорнило, кінновар.

Оздоблення. Ініціали тонкі, кіноварні, з рослинними елементами.

Оправа. Без оправи.

Зміст. Богослужіння святкові з 1 вересня по 29 серпня. Починаються стихирою на стиховні служби Новоліття та прп. Симеону Стовпнику, 1 вересня, словами: «...не скверно. оугоді гві...».

Записи. 1) 1725 р., власницький, на арк. 2–9, польським скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Roku 1725 (далі частина тексту нерозбірливо) 16 dnia».

2) 1735 р., власницький, Яна Грудзінського, на арк. 129 зв.–130, польським скорописом, коричневим чорнилом: «Dopisywana ta xaga Prazniga (частина тексту нерозбірливо) przeze mnie Iana Grudzińskiego parocha Zdzikowskiego Roku tysęce sydimscetneho trzydziestego piątego».

3) XVIII ст., власницький, на арк. 21 зв., скорописом, коричневим чорнилом: «Іюня въ ка днѣ Рожство чѣнаго пр(б)рка. Іереи млѣтвѣ сию вътай. Г(с)ди бжѣ нѣшъ преклонивы(и) нѣса...».

4) XVIII ст., власницький, Феліціана Крестинського, на арк. 261 зв., скорописом, коричневим чорнилом: «[Феліціан Крестинській рукою власною]».

5) XVIII ст., духовна пісня, польським скорописом, темно-коричневим чорнилом, на арк. 198 зв., нерозбірливо.

Старі шифри, штамп, наклейки. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 157. Рукописн. отд.», на арк. 327 зв.

Історія надходження. До рукописного відділу бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька ркп надійшов у складі колекції В.В. Качановського (11 квітня 1901 р.), переданої за дарчим записом Інституту його братом і спадкоємцем О.В. Качановським у 1901–1902 рр. (Справи Інституту за 1902 р. № 43 описи). До відділу рукописів ВБУ кодекс надійшов 27 листопада 1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1905, 15 (Службова мінея святкова, кін. XVI ст.).

18. Новий літописець. Без початку.

Кінець XVII ст.

Ф. 310, № 166

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 463 арк. (літерні 145а, 170а, 231а, 270а, 271а; пропуски в нумерації – 178–187, 200, 251, 259, 268, 322, 323, 382, 382; нумерація наявна з арк. 12). Чисті арк. 25–26 зв., 449 зв., 450–452 зв. + два аркуші без нумерації. Стан збереженості незадовільний: не вистачає перших 11 арк.; аркуші потерті, зі слідами вологи; випадають з книжного блока арк. 12–26, 75, 153, 154, 228, 259.

Матеріал письма. Папір 4° (201 x 162). Філіграні: 1) герб Амстердама (арк. 19–26) – сх. Дианова 1998, № 45 (1697 р.); 2) голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі (арк. 450–451) – тотож. Дианова 1997, № 196 (1675, 1678 рр.); 3) голова блазня із сімома зубцями на комірі (арк. 293–296) – под. Дианова 1997, № 324 (1684 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 165 x 115, рядків 14.

Письмо. Півустав XVII ст. Скоропис XVII ст. Почерків декілька.

Оздоблення. Ініціали кіноварні. У заголовках кіновар.

Оправа. [XVIII ст.] Кришки з пресованого паперу, обтягнуті шкірою.

Зміст. Арк. 12–24 зв. Сказання главам, втрачено покажчик глав 1–195, наявний із заголовка гл. 196 «О побое на литовски(х) люде подь Юрьевцомъ Повольскимъ». Остання гл. 429 «О рожденіи царевны и великие княгини Анны Михайловны».

Арк. 27–449. «Кнѣга глѣмаѧ лѣтописецъ новыи (1584–1630 рр.). – Степень цѣра и великого кнѣза Ѳедора Ѳоанновича всеа Рос(с)іи в неже ісперва немногие глѣвы цѣрства цѣра и великаго кнѣза Ѳоанна Васильевича всеа Россіи. Начаса писати въ ѣзчѣв годѣ [7092] (1584)».

Записи. 1) [XVIII ст.], власницький, на арк. 450, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сия тетрадь Стеѡана Никиѡоровича Кудрявцова».

2) XIX ст., власницький, чорним чорнилом, розшифровка дати написання в заголовку літописця, на арк. 27: «1584-мъ году отъ Рожд. Христова».

3) Після 1895 р., скорописом, темно-коричневим чорнилом, арк. 26 зв.: «К осмотру старого и обзоре сіе московских летописних сводов 1425–1533 И. Тихомирова (Жур. М.Н. 1895 авг.)» (Див. Тихомиров 1895, 416–451).

Старі шифри, штампи, наклейки. «XV Кач.», олівцем, на форзаці верхньої кришки оправи. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 166. Рукописн. отд.», на корінці та форзаці верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До рукописного відділу бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька ркп надійшов у складі колекції В.В. Качановського (11 квітня 1901 р.), переданої за дарчим записом Інституту його братом і спадкоємцем О.В. Качановським у 1901–1902 рр. (Справи Інституту за 1902 р. № 43 описи). До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1905, 23 (др. пол. XVII ст.); Іваннікова 2003, список джерел № 79; Добрянська 2012, 457.

**19. Обиход, Октоїх та Ірмологій, нотовані. Без початку та кінця.
70–80-ті роки XVII ст. Писець Сергій Самсонов.
Ф. 310, № 4**

Мова. Цсл. укр. ред.

Кількість аркушів та стан збереженості. 236 арк. Стан збереженості незадовільний: значна кількість аркушів випадає з книжного блока.

Матеріал письма. Папір 4° (119 x 117). Філіграні: 1) голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі, двох варіантів: а) арк. 1–25, 87–94 – под. Дианова, Костюхина № 354–355 (1683 р.), под. Churchill, № 348 (1672 р.); б) // NIM, арк. 178–205 – под. Дианова 1997, № 182 (1678, 1682 pp.); 2) голова блазня із сімома зубцями на комірі // НІН, арк. 117–120 – сх. Дианова 1997, № 510 (1672 р.), № 511 (1678–1680 pp.).

Організація сторінки. Поле тексту 114 x 105, рядків 16.

Письмо. Півустав XVII ст., дрібний, з легким нахилом управо.

Нотація. Знаменна позначкова, безпризначна (арк. 22–59, 68–116, 145–147), призначна (арк. 1–21, 60–67, 117–144, 147а–233). Розводи деяких фіт у тексті.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, з рослинними елементами. У заголовках в'язь, кіновар, на арк. 105, темно-коричневе чорнило. Кінцівки одноконусні.

Оправа. [XVII ст.] Дошки у шкірі, відірвані від блока книги, тріснуті, блок розпадається.

Зміст. Арк. 1–59, 68–116. Обиход. Без заголовка, без початку, наявний зі слів «Слава ѿцѣ и сынѣ и сватому духу».

Арк. 60–61, 117–144, 62–67. Октоїх.

Арк. 147а–226, 231, 227–228, 232–233, 229–230. Ірмологій. Ірмоси 1–7 гласів. Без закінчення, обривається словами «херѣвимъ. и богоначалнѣ...».

Постатейно зміст подано в описі Е.С. Клименко (Клименко 2011, 120–125, № 17).

Записи. 1) [70–80-ті роки XVII ст.], писця, Сергія Самсонова, на арк. 21 зв., тайнопис, півуставом, темно-коричневим чорнилом: «рѣ вѣ нѣ авѣ еѣ а': рѣа кѣ рѣ мѣ лѣ лѣ аа' а» (сергіа самсонова).

2) [Кін. XVII ст.], купчий, диякона Климента, на арк. 21 зв., скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сий обихо(д) че(р)наго дьякона Климе(н)та куплена».

3) Середина XVIII ст., вкладний, на арк. 60, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сия книга галголемая минея церковная клад от дьяка милостию божиею и Великихъ Лукъ Семена Лукича».

4) XVIII ст., власницький, попа Григор'єва, на арк. 185 зв., скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сея церкви арха(н)ела михаила что на реке осѣги книга попа григо(р)ева».

5) 1738 р., 1739 р., на арк. 110 зв., півуставом, темно-коричневим чорнилом: «Чинь бываемы[е] 1738, 1739 год». Нижче тим самим почерком «1738 году нобря въ [2]».

6) 1753 р., купчий, на арк. 86 зв., скорописом, темно-коричневим чорнилом; «1753 годѣ ѿдана мая въ 12 дне двадцать пать копеекъ».

7) XVIII ст., власницький, архімандрита Іоана, на арк. 216 зв., скорописом, темно-коричневим чорнилом: «да наша архимандрита Іона помилѣй».

Старі шифри, штамп, наклейки. «Ш. 248», «п. 737 III. 6», темно-коричневим чорнилом, на верхній кришці оправи. Наклейка «Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 4. Рукописн. отд.», на корінці оправи та на звороті верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанський 1900, 19–20 (Обиход церковний нотний, XVII ст.); Ясиновський 1982, 154, № 177 (Обиход крюковий, ост. чв. XVII ст.); Клименко 2011, 120–125, № 17; Добрянська 2012, 453.

Електронна копія. Електронний ресурс НБУВ, Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0002883>

20. Обиход та Трезвони, нотовані. Без кінця.

80–90-ті роки XVII ст.

Ф. 310, № 176

Мова. цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 251 арк. Стан збереженості незадовільний: книжний блок розпадається; арк. 240, 270 випадають; три останні аркуші пошкоджені.

Матеріал письма. Папір 8° (155 x 95). Філіграні: 1) герб Амстердама (арк. 2–35) – сх. Дианова 1998, № 363 (1696–1703 рр.); 2) Герб Амстердама (арк. 45–60) – сх. Дианова 1998, № 96–103 (1693–1696 рр.); 3) герб Амстердама (арк. 149–177) – сх. Дианова 1998, № 230–231 (1678, 1681 рр.); 4) герб Амстердама (арк. 90–191) – под. Дианова 1998, № 229 (1667 р.); 5) голова блазня із сімома зубцями на комірі

(арк. 108–115) – сх. Дианова 1997, № 432 (1692, 1693 pp.); 6) голова блазня із сімома зубцями на комірі (арк. 213–221) – сх. Дианова, Костюхина № 494 (1690 р.); 7) герб семи провінцій, арк. (61–89, 116–123) – под. Дианова, Костюхина № 874–881 (1687–1693 pp.).

Організація сторінки. Поле тексту 125 x 70. Бічне розлінування аркуша, 9–15 нотних рядків.

Письмо. Півустав XVII ст., темно-коричнєве чорнило, почерків десять (Див. Клименко 2011, 135, № 21). Півустав з елементами скоропису на арк. 178–193, чорне чорнило.

Нотація. Знаменна позначкова (без кіноварних позначок арк. 111–113, 248), безпризначна (арк. 236–253), призначна (арк. 1–235) та ін.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, з рослинними елементами на арк. 62, 236, з квітками та крапками на арк. 42 зв., 56. Заголовки кіноварні, в'язь (арк. 236).

Оправа. Кін. XVII ст. Дошки в темно-коричневій шкірі.

Зміст. Арк. 2–147 зв. Обиход.

Арк. 150–235. Трезвони (Служби окремим святим і святам).

Арк. 236–243 зв. Служба в Неділю Пасхи.

Арк. 244–247. Богородичні воскресні.

Арк. 248–248 зв. Прокимен «Всяко дыхание...», «Слава».

Арк. 248 зв.–249 зв. Стихири до канону молебного Богородиці.

Арк. 249 зв.–250 зв. «Приїдите внидемъ в царствующи градъ Москвою...».

Арк. 250 зв.–252 Служба в Неділю Пасхи: кондак, ікос.

Арк. 252 зв.–253 зв. «Днесъ возргремъ трѣба доброголасна...», текст обривається словами: «утвердишася столпи православнїи и искорениша...».

Постатейно зміст подано в опису Е.С. Клименко (Клименко 2011, 134–139, № 21).

Записи. 1) Кін. XVII ст., писця Никифора Романова, на арк. 135–140, скорописом, коричневим чорнилом: «Сия тетрять [Никифора] Романова С[ы]на по прозванію Б[...] а писалъ Никиѳоръ своею... рукою величание».

2) Кін. XVII ст., власницький, головщика Афанасія Колязінського, на арк. 61, 90, скорописом, коричневим чорнилом: «Сии задостойники головщика Аѳанасія», пізніше приписано «Чудова монастиря».

3) Кін. XVII ст., власницький, Афанасія Колязінського, на арк. 133 зв., скорописом, коричневим чорнилом: «Чюдова мнѣстря головщика Аѳанасія Колязинца тетрять пѣвчая».

4) [Кін. XVII ст.], власницький, Афанасія Колязинця, на арк. 177 зв., скорописом, коричневим чорнилом: «Сїи трезвон головщика Аѳанасія [Колязінського]».

5) Першої пол. XVIII ст., власницький, Кузьми, на арк. 134, скорописом, коричневим чорнилом: «Чюдова Колязина монастѣря по манастырнай слободи жителя конюхова сына Козмы».

6) XVIII ст., на арк. 247, скорописом, коричневим чорнилом: «Смотриль пера и чернила. Перо худј, а чернила добрыя».

Старі шифри, штампи, наклейки. Наклейка «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 176. Рукописн. отд.», на корінці оправи.

Історія надходження. До бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька рукопис передав М.Н. Сперанський. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1905, 33–34 (Збірник нотний, кін. XVII ст.); Ясиновський 1982, 154, № 184 (Ірмологій крюковий, кін. XVII – поч. XVIII ст.); Клименко 2011, 134–139, № 21; Добрянська 2012, 457.

21. Октоїх, гласи 1–4. 60–70-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 6

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів та стан збереженості. 263 арк. Стан збереженості незадовільний: з книжного блока випадають арк. 1–9; верхня частина рукопису відірвана від оправи.

Матеріал письма. Папір 2° (295 x 185). Філігрань: хрест (арк. 3, 63) – сх. Дианова, Костюхіна № 587 (1676 р.); сх. Laucevičius № 1750 (1667 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 240 x 120, рядків 28.

Письмо: Скоропис XVII ст., почерк один, арк. 1–2; півустав XVII ст., великий, з легким нахилом управо. Почерк один. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, на арк. 1–2 темно-коричневим чорнилом. У заголовках в'язь, кіновар.

Оправа. XVIII ст. Дошки в коричневій шкірі.

Зміст. Арк. 3–254 зв. Служби 1–4 гласів.

Арк. 254 зв.–255 зв. Заупокійний тропар.

Арк. 255 зв.–256 зв. Катавасії воскресні.

Арк. 257–261 зв. Світильні воскресні та стихири євангельські Льва Деспота.

Арк. 261 зв.–261 зв. Світильні денні у Світлий понеділок.

Арк. 262 зв.–263. Троїчні 4 гласу, співаються у Великий піст.

Записи. 1) XVII ст., писця, на арк. 1 зв., скорописом, коричневим чорнилом: «ааабббввв попытаю пера и чернила и бѣмагы. і бѣдетъ добро и язъ глѣо сице. ги ісе хе снѣ бжѣти помилѣи ма грѣшнаго аминь. помилѣи ма бжѣ по велицеи млѣти твоеи по множествѣ щедро(т) твои(х) ѿцвѣсти безаконїа аабвгд (частина слова написана кіновар'ю)».

2) XVII ст., на арк. 1 зв.–2 зв., скорописом, коричневим чорнилом, вписано пізніше від часу написання рукопису: «Подобае(т) вѣдати. како подобае(т) вѣдати. пѣ(сѣ) в великіи по(сѣ)».

3) 1899 р., бібліотечний, М. Сперанського, на звороті нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Всего в рукописи 263 (двести шестдесят три) листа МС 1899».

Старі шифри, штампи, наклейки. «249 п. 521/ VII 1», олівцем, на звороті верхньої кришки оправи. Штмп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 2. Наклейки: «52 Л», на корінці оправи; «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 6. Рукописн. отд.», на звороті верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 22–23 (кін. XVI ст. або поч. XVII ст.); Добрянська 2012, 453.

22. Одкровення Варуха. Уривок.

XVII ст.

Ф. 310, № 168/III

Мова. Цсл. серб. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 2 арк.

Матеріал письма. 8° (140 x 95). Філігрань відсутня.

Організація сторінки. Поле тексту 120 x 70, рядків 23.

Письмо. Півустав XVII ст. Почерк один, темно-коричневе чорнило.

Зміст. Текст апокрифа наявний зі слів, арк. 1: «...глїе(т) всѣдержитель посла ме прѣ(д) лицѣм твоимъ», обривається словами, арк. 2 зв.: «и преведе мене на полє прѣвѣликое...».

Повний текст уривка подано в описі М.Н. Сперанського.

Записи. Поч. ХХ ст., бібліотечний, М. Сперанського, чорним чорнилом, на арк. 1: «Откровение Варуха (ср. Star. XVIII 205) М. Сперанский».

Історія надходження. До рукописного відділу бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька ркп надійшов у складі колекції В.В. Качановського (11 квітня 1901 р.), переданої за дарчим записом Інституту його братом і спадкоємцем О.В. Качановським у 1901–1902 рр. (Справи Інституту за 1902 р. № 43 описи). Уривок, разом з уривками № 168/І, ІІ, був знайдений у Мінеї святковій (ф. 310, № 157; Див. каталог № 17). До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27 листопада 1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом

Опис. Сперанский 1905, 26–27. (У складі уривків, ІІІ-й уривок повністю опублікований із розкриттям титл, с. 27).

23. Празники на нотах.

Кінець ХVІІ – початок ХVІІІ ст.

Ф. 310, № 129

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 180 арк. (178+43а, 108а). Стан збереженості незадовільний: аркуші потерті, зі слідами вологи; випадають арк. 1, 2, 169–178.

Матеріал письма. Папір 4° (199 x 154). Філіграні: 1) голова блазня із сімома зубцями на комірі // FL (арк. 1–173) – сх. Дианова 1997, № 341, 343 (1691 р.); 2) герб семи провінцій // CDG (арк. 175–178) – под. Neawood № 3146 (1711 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 173 x 110, нотних рядків 11.

Письмо. Півустав ХVІІ ст. Почерків два; темно-коричневе чорнило, кіновар. Півустав ХVІІІ ст. (арк. 20 зв., 33 зв., 75 зв.); темно-коричневе чорнило.

Нотація. Київська квадратна.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, з рослинними елементами. У заголовках в'язь, кіновар. Кінцівки одноконусні.

Оправа. ХVІІІ ст. Дошки у шкірі з тисненням, корінець і застібки не збереглися.

Зміст. Арк. 1–176. Празники повного складу. Заголовок «Мѣца септемвѣрія въ иѣ днѣ ржѣство прѣстыа вл(д)чцы ншѣа б(д)цы и прѣсноодвѣы мрїи». Піснеспіви на свята: Різдва Богородиці, Воздвиження Хреста, Богоявлення, Стрітєння, Благовіщення, у Вербну неділю, Вознесіння,

П'ятдесятниці, Преображення Господнього, Успіння Богородиці, текст обривається словами: «на составить пра(з)нії весь...».

Постатейно зміст подано в описі Е.С. Клименко (Клименко 2011, 193–194, № 55).

Записи. 1) XIX ст., власницький, на форзаці верхньої кришки оправи, ско-рописом, темно-коричневим чорнилом: «Сія Книга Знаменской».

2) 1900, бібліотечний, М.Н. Сперанського, на арк. 272, темно-корич-невим чорнилом: «Всего 179 листа (43 два раза) М. С. 1900».

Старі шифри, штамп, наклейки. «№ 16242», темно-коричневим чор-нилом. Штамп «П. Библиотеки Историко-Филологического Институ-та кн. Безбородко», арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 129. Рукописн. отд.», на звороті форзаца верхньої кришки та корінці оправи.

Історія надходження. До бібліотеки Історико-філологічного інституту кн. Безбородька рукопис передано М.Н. Сперанським. До відділу ру-кописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбо-родька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1903, 5–6 (XVII ст.); Ясиновський 1982, 154 (перш. пол. XVII ст.); Клименко 2011, 193–194, № 55; Добрянська 2012, 456.

24. Служба і житіє Макарія Жовтоводського.

20-ті роки XVII ст.

Ф. 310, № 101

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 115 арк. Стан збереженості неза-довільний: форзаці та арк. 114–115 пошкоджені вологою.

Матеріал письма. Папір 4° (186 x 135). Філіграні: 1) виноград / ІВ (арк. 42/45) – тотож. Дианова, Костюхина № 101 (1623 р.); 2) орел двоголо-вий / ІМ (арк. 98/101) – сх. Дианова, Костюхина № 1024 (1628, 1629 рр.).

Організація сторінки. Поле тексту 155 x 100, рядків 17.

Письмо. Півустав XVII ст. Почерк один.

Оздоблення. Ініціали кіноварні, з рослинними елементами. У заголовках кіновар. Кінцівка одноконусна.

Оправа. XVII ст., м'яка шкіряна.

Зміст. Арк. 1–15 зв. Успіння св. Анни, матері Пресвятої Богородиці; пам'ять св. Алімпіади і Євпраксії; Успіння прп. Макарія Жовтовод-ського, чудотворця, 25 липня. В описі М.Н. Сперанського вказано,

що 1615 роком позначено одинадцяте чудо прп. Макарія Жовтоводського, арк. 100 зв. : «во второе же лѣто блгоч(с)тивыхъ державы православнаго г(с)дра црѣ и великаго кнѣза михайла фѣв(до)ровича всеа рѣсії самодерѣца».

Арк. 16–115. Житіє та чудеса прп. Макарія Жовтоводського, 25 липня. *Старі шифри, штампи, наклейки.* Штмп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», арк. 1. Наклейки: «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 101. Рукописн. отд.», на звороті форзаца верхньої кришки та на корінці оправи; «XVII», «246 п 545 III 2», на корінці оправи та арк. 1.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1901, 5–6 (кін. XVII ст.); Добрянська 2012, 456.

25. Служба і житіє Мартиніана Білозерського. Без кінця.

40-ві роки XVII ст.

Ф. 310, № 22

Мова. Цсл. рос. ред.

Організація сторінки: Поле тексту 130 x 87, рядків 16.

Кількість аркушів і стан збереженості. 120 арк. Стан збереженості незадовільний: арк. 102–120 відриваються від блока книги; арк. 1–2 частково поновлювались.

Матеріал письма. Папір 4° (157 x 154). Філігрань: голова блазня (арк. 18/19) – сх. Гераклитов № 1411 (1648 р.).

Письмо. Півустав XVII ст. Почерків два: арк. 1–108, 109–118 зв. Скоропис XVII ст. (арк. 118 зв.–120 зв.). Почерк один. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Заставки стародрукованого стилю у прямокутній рамці, на арк. 1, 32 з використанням зеленої, жовтої, синьої, червоної фарб; поля на арк. 1 прикрашені різнокольоровим рослинним орнаментом. Кінцівки одноконусні. У заголовках складна в'язь, кіновар.

Оправа. XVII ст. Дошки у шкірі.

Зміст. Арк. 1–31 зв. Служба прп. Мартиніану Білозерському, чудотворцю, 12 січня.

Арк. 32–108 Житія і подвиги прп. отця нашого Мартиніана Білозерського, 12 січня.

Арк. 109–118 зв. Чудо про юнака з Наїну.

Арк. 118 зв.–120 зв. Переказ про пришествя до Риму Марфи, обривається словами: «силою своєю двора црґва...».

Записи. [1899–1900], бібліотечний, М.Н. Сперанського, на арк. 120 зв., скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Всього 120 (сто двадцать) листовь М. Сперанский».

Старі шифри, штамп, наклейки. «260 П 531/ III 1», темно-коричневим чорнилом, на звороті верхньої кришки оправи та на корінці оправи. Штамп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 2. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 22. Рукописн. отд.», на звороті верхньої кришки оправи та на корінці оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 48–49 (ост. чв. XVII ст.); Добрянська 2012, 454.

26. Служба і житіє Олександра Свірського.

Друга чверть XVII ст.

Ф. 310, № 100

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 194 арк. Стан збереженості незадовільний: аркуші зі слідами воску та вологи.

Матеріал письма. Папір 8° (150 x 87). Філіграні: 1) перев'язь на гербовому щиті (арк. 7–8/13–14) – сх. Дианова, Костюхина № 1055 (1629 р.); 2) ріг достатку (арк. 54, 61/56, 59) – сх. Дианова, Костюхина № 1134 (1647 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 105 x 50, рядків 17–28.

Письмо. Півустав XVII ст. Почерків три: арк. 2–52 зв., арк. 55–166, 167–192 зв.

Оздоблення. Ініціали кіноварні. У заголовках кіновар. Кінцівки одноконусні.

Оправа. [1700 р.] Дошки у шкірі з тисненням. Верхня кришка оправи відривається від книжного блока; застібки не збереглися.

Зміст. Арк. 2–52 зв. Служба прп. Олександру Свірському, 1 серпня.

Арк. 55–166. Житіє прп. Олександра Свірського, чудотворця, 30 серпня.

Арк. 167–192 зв. Похвала прп. Олександру Свірському.

Записи. 1) 1 вересня 1700 р., власницький, Григорія Костянтинова, на внутрішній стороні верхньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «#аѳ-го (1700) се(н)тѣбря а-го [1] сия книга житие преподобнаго ѿца наше(г) Александра Свирскаго чюдотво(р)ца Григорья Костя(н)тинова сѣа мамалахова попа сея своєю рукою».

2) [1900–1901 рр.], бібліотечний, О. Музиченка, на арк. 193, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Всего 194 листовъ А. Музыченко».

Старі шифри, штампи, наклейки. Штмп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейки: «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 100. Рукописн. отд.», на звороті форзаца верхньої кришки оправи; «10», на корінці оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1901, 4–5 (XVII ст.); Добрянська 2012, 456.

**27. Служба Тихвинській іконі Божої Матері й чудеса. Конволют.
Кінець XVII ст., середина XVIII ст.
Ф. 310, № 31**

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 350 арк. (арк. 11–52 зв. – серед. XVIII ст.). Стан збереженості задовільний: з книжного блока випадає арк. 2.

Матеріал письма. Папір 4° (119 x 115). Філіграні: 1) герб Амстердама (арк. 3/4, 93/94) – сх. Дианова 1998, № 145 (1692 р.); 2) скіпетр (арк. 24–25) – под. Laucevičius № 3602 (1745 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 113 x 100, рядків 16.

Письмо. Півустав XVII ст., з легким нахилом управо. Почерк один. Темно-коричнєве чорнило, кіновар.

Оздоблення. Заголовки кіноварні, в'язь, складна в'язь, на арк. 53, 184. Ініціали кіноварні, з елементами рослинного оздоблення, на арк. 53 зв., 61 зв., 69, 81 зв., 86 зв., 184. На аркушах XVIII ст.: заставки стародруковані, чорно-білі, наклеєні на арк. 11, 14, 17, 51; заставка стародрукована, різнокольорова, наклеєна на арк. 17; заголовки та заголовні літери оздоблені позолотою в першій частині, на арк. 4–51; кінцівки одноконусні.

Оправа. XVIII ст. Дошки у шкірі, застібки втрачені.

Зміст. Арк. 1–10 зв. Показчик глав.

Арк. 11–52 зв. Свята і служби Тихвинської ікони Божої Матері, 26 червня. XVIII ст.

Арк. 53–349 зв. Повість і чудеса Тихвинської ікони Божої Матері. XVII ст.

Постатейно зміст подано в описі М.Н. Сперанського (Сперанский, 1900, 67–70).

Записи. 1) 16 квітня 1787 р., поминальний, на арк. 52 зв., півуставом, чорним чорнилом: «Преставися раба божия анна максимовна 1787 года апреля въ 16 ден поутру на заре въ третьемъ часу на паме(т) трехъ девъ ирины агапіи и хіоніи жена была лариона григорьева сына заплата купьца московскаго».

2) [1899–1900, М.Н. Сперанський], на арк. 10 зв. подано розшифровку дати жрбз (7177) , що вказана у змісті, чорним чорнилом: «7177 - 5508 = 1669».

3) [1899–1900], бібліотечний, М.Н. Сперанський, на звороті нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Всехъ листов 348 (триста сорокъ восемь) М. Сперанский».

Старі шифри, штампи, наклейки. «58 п 691/ III. 5», темно-коричневим чорнилом, на форзаці верхньої кришки оправи та на корінці оправи; «5508/1383», синім олівцем, на арк. 11. Штмп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 31. Рукописн. отд.», на звороті верхньої кришки та на корінці оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 67–70 (кін. XVII ст., арк. 11–52 пізнішого письма, XIX ст.); Добрянська 2012, 454.

28. Слова повчальні Авви Дорофея.

10–20-ті роки XVII ст.

Ф. 310, № 11

Мова. Цсл. укр. ред.

Кількість аркушів та стан збереженості. 166 арк. Стан збереженості незадовільний: краї рукопису затерті, пошкоджені; арк. 7, 106, 159, 166 випадають із книжного блока.

Матеріал письма. Папір 4° (119 x 114). Філіграні: 1) герб Бреслау (?) (арк. 81/84) – сх. Laucevičius № 1173 (1616 р.); 2) орел одноголовий (арк. 137/140) – сх. Laucevičius № 184 (1629–1631 рр.); 3) корона (арк. 144–145) – сх. Каманін № 1138 (1624 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 114 x 97, рядків 24.

Письмо: Півустав XVII ст., середній, з легким нахилом управо. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Заставка стародрукованого стилю, з рослинними елементами, на арк. 3, у прямокутній рамці, тло густо заповнене темно-коричневим чорнилом. Ініціали кіноварні, на арк. 158 зв. з рослинними елементами. У заголовках в'язь, кіновар.

Оправа. XVIII ст. Кришки з пресованого картону, обтягнуті шкірою з тисненням.

Зміст. Арк. 1–1 зв. Пролог св. Дорофея.

Арк. 3–166 зв. Слова Авви Дорофея.

Постатейно зміст подано в описі М.Н. Сперанського (Сперанский, 1900, 27–29).

Записи. 1) [XVIII ст.], власницький, купця Павла Немилова (Тверського повіту, Росія), на арк. 1–12, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сиа книга ржевскаго купца павла сѣа немилова».

2) 1900 р., бібліотечний, М.Н. Сперанського, на арк. 166, скорописом, олівцем: «Всего 166 листов М. Сперанский 1900».

Старі шифри, штампи, наклейки. «267» та «11527/ III 1», темно-коричневим чорнилом, на звороті верхньої кришки оправи. Штмп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 11. Рукописн. отд».

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Петухов 1895, 14, № 6 (Повчальні слова Авви Дорофея, XVII ст.); Сперанский 1900, 27–29 (Повчальні слова Авви Дорофея, перш. пол. XVII ст.); Добрянська 2012, 453.

29. Торжественик на травень.

Середина XVII ст.

Ф. 310, № 30

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 262 арк. Стан збереженості задовільний. Не вистачає 13 арк. За старою фоліацією рукопис починається з арк. 14.

Матеріал письм. Папір 4^о (202 x 153). Філіграні: 1) герб Бриг / ІВ (арк. 59/60) – сх. Дианова, Костюхина № 217 (до 1642 р.), № 218 (1643) 2) герб Ярославля на форзацах оправи – сх. Uchastkina № 29 (1783).

Організація сторінки. Поле тексту 140 x 80, рядків 19.

Письмо. Півустав XVII ст., з легким нахилом управо. Почерків декілька. Темно-коричнєве чорнило, кіновар.

Оздоблення. Ініціали кіноварні. Заголовки кіноварні. Кінцівки одноконусні.

Оправа. XIX ст. Дошки у шкірі з тисненням, застібки.

Зміст. Арк. 1–67 зв. Житіє прп. Пафнутія, ігумена, 1 травня.

Арк. 68–74. Акафіст мчч. Борису і Глібу, 2 травня.

Арк. 74–11 Житіє вмч. Ірини, 5 травня.

Арк. 116–119 зв. Пам'яті св. мч. Варвари, 6 травня.

Арк. 120–128. Житіє прп. Арсенія Великого, 8 травня.

Арк. 128–158 зв. Перенесення мощей свт. Миколая з Мир Лікійських у Бар. Муки мч. Христофора і його дружини, 9 травня.

Арк. 158 зв.–162 зв. Чудо св. Миколи «Про немовля в Києві».

Арк. 162 зв.–177 зв. Пам'яті мч. Ісидора юродивого, 14 травня.

Арк. 178–189 зв. Житіє прп. Ісайї Печерського, 15 травня.

Арк. 190–205. Житіє прп. Микити Стовпника Переяславського, 24 травня.

Арк. 206–227 зв. Житіє свт. Леонтія, єпископа Ростовського, чудотворця, 23 травня.

Арк. 227 зв.–236 зв. Чудо біля мощей свт. Леонтія, єпископа Ростовського. Заголовок: «Къ древнимъ ѡбо чюдесе(м) прежд(д)е бывшимъ ѡ гроба блженнаго и великаго чудотврца леонтіа».

Арк. 236 зв.–240. Преставлення свт. Ігнатія, єпископа Ростовського, 28 травня.

Арк. 240 зв.–262 зв. Житіє мч. Феодосії, св. прав. Іоана Устюзького, юродивого, чудотворця, 29 травня.

Записи. [1900–1901], бібліотечний, О. Музиченка, на форзаці нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Всього 262 листа А. Музиченко».

Старі шифри, штампи, наклейки. «262 п 537 / III 2», скорописом, темно-коричневим чорнилом, на форзаці верхньої кришки оправи. Штамп «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 30. Рукописн. отд.», на корінці та звороті верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 63–67 (XVII ст.); Добрянська 2012.

30. Троянська війна. Без початку та кінця.

90-ті роки XVII ст.

Соловецький монастир. Писець інок Серапіон.

Ф. 310, № 35

Мова. Цсл. біл. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 231 арк. Стан збереженості незадовільний: верхній край арк. 203–211 порізаний.

Матеріал письма. Папір 4° (186 x 145). Філіграні: 1) герб Амстердама I (арк. 38–41) – сх. Дианова 1998, № 92 (1692 р.); 2) герб Амстердама II (арк. 6–8) – тотож. Дианова 1998, № 284 (1697 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 145 x 95, рядків 20.

Письмо. Скоропис XVII ст. Темно-коричневе чорнило, кіновар.

Оздоблення. Заставка стародрукована наклеєна на арк. 1. Ініціали кіноварні. У заголовках кіновар.

Оправа. [XIX ст.] Картон, обтягнутий тканиною, для форзаців використані друковані аркуші.

Зміст. Арк. 1–187 зв. Початок повісті втрачено, текст наявний зі Сказання про захоплення Трої.

Арк. 187 зв.–189 зв. Дев'ята битва ахейців проти троянців.

Арк. 189 зв.–195 зв. Послання грецьких послів до царя Пріама.

Арк. 195 зв.–199. Десята битва ахейців проти троянців.

Арк. 199–205. Про грецьких послів до царя Пріама.

Арк. 205–228 зв. Одинадцята та дванадцята битви ахейців проти троянців.

Арк. 228 зв.–229 зв. Про амазонську царицю Пентесілею.

Арк. 230–234 зв. Двадцять перша, двадцять друга битви ахейців проти троянців. Далі тексти втрачені.

Записи. 1) [XIX ст.], на форзаці нижньої кришки оправи, скорописом, олівцем, початок запису наведено темно-коричневим чорнилом: «Написана книга сія вь монастире Соловецком иноком Серапіоном в лѣто Р. Хр. [азо]...», далі запис не наведений і майже не читається. Ймовірно, початок запису відновлено О. Музиченком у 1900–1901 рр.

2) [1900–1901], бібліотечний, О. Музиченка, на форзаці нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Всего листовъ 234 А. Музиченко».

Старі шифри, штамп, наклейки. «Троянская война № 529 А 40 / I 2», скорописом, темно-коричневим чорнилом, на арк. 1. Штамп «П. Бібліотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейки: «Бібліотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 30. Рукописн. отд.», на корінці та звороті верхньої кришки оправи; «40», на корінці оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Историко-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Петухов 1895, 14, № 7 (XVII ст.); Сперанский 1900, 79 (XVII ст.); Іваннікова 2003, список джерел № 75; Добрянська 2012, 455.

31. Хронограф. Без початку.

40-ві роки XVII ст.

Ф. 310, № 38

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 854 арк. (848 + літерні 30а, 63а, 159а, 376а, 391а, 392а, 827а; арк. 63 пронумерований двічі). Стан збереженості незадовільний: частину аркушів втрачено й доповнено у XVIII ст.; вставлено у XVIII ст. під час переоправлення книги форзаці та арк. 18, 19, 848.

Матеріал письма. Папір 2° (272 x 186). Філіграні: 1) лілія на щиті під короною I (арк. 49) – сх. Laucevičius № 2163 (1645 р.); 2) лілія на щиті під короною II (арк. 259) – тотож. Дианова, Костюхина № 1199 (1646–1657 рр.); 3) ріг (арк. 267) – тотож. Laucevičius № 3087 (1645); 4) глечик (арк. 163) – сх. Дианова, Костюхина № 664 (1642 р.); 5) глечик (арк. 719) – под. Дианова, Костюхина № 725 (1653 р.); 6) лев (арк. 248) – тотож. Дианова, Костюхина № 1980 (до 1642 р.); 7) вензель із літерами АГФБ (на форзацах, на арк. 18–19, 848) – сх. Uchastkina № 20 (1760 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 234 x 140, рядків 28.

Письмо. Скоропис декількох почерків. Світло-коричневе чорнило.

Оздоблення. Ініціали кіноварні. Заголовки кіноварні.

Оправа. XVIII ст. Дошки у шкірі.

Зміст. Хронограф руської редакції 1617 року.

Зміст кодексу розкрито в описі М.Н. Сперанського (Сперанский, 1900, 81–83).

Записи. 1) [Кін XIX ст.], М.Н. Сперанського, на форзаці верхньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «О времени написания Хроногр[афа] смотри 497 страницу. Онъ написан 1677 г.».

2) [1899–1900], бібліотечний, М.Н. Сперанського, на форзаці нижньої кришки оправи, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Въ рукописи 749 листовъ (по счету 748, по 2 листа 69-хъ) М. Сперанский».

Старі шифри, штампи, наклейки. «А411/ № 3313/ 1875», «4214», олівцем, на форзаці верхньої кришки оправи. Штампи: «Лицей князя Безбородко» на арк. 849 зв.; «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на форзаці верхньої кришки оправи. Наклейка «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 38. Рукописн. отд.», на звороті форзаца верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 81–83 (XVII ст.); Гнатенко 1995, 41–42, № 12; 59–60, № 36; 80–81, № 72 (30–40-ві роки XVII ст.); Іваннікова 2002, 225–230, № 2; Іваннікова 2003, список джерел № 76 (середина XVII ст.); Добрянська 2012, 455.

32. Хронограф.

80-ті – початок 90-х років XVII ст. (не пізніше 1693 р.).

Ф. 310, № 39

Мова. Цсл. рос. ред.

Кількість аркушів і стан збереженості. 682 арк. (677 + 5 літерних: 226а, 273а, 376а, 563а, 629а). Стан збереженості задовільний. Нумерація аркушів з помилками та виправленнями. Арк. 1, 73 зв., 90 зв. чисті.

Матеріал письма. Папір 2° (287 x 187). Філіграні: 1) лілія на щиті під короною – (арк. 581) – сх. Гераклитов № 215 (1671 р.); 2) голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі (арк. 651) – тотож. Laucevičius № 2572

(1662 р.); 3) голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі (арк. 41) – сх. Дианова, Костюхина № 397 (1678 р.); 4) голова блазня з п'ятьма зубцями на комірі (арк. 15) – тотож. Дианова 1997, № 251 (1671 р.), 5) якір (арк. 676) – сх. Дианова, Костюхина № 1280 (1692 р.).

Організація сторінки. Поле тексту 234 x 157, рядків 19–23.

Письмо. Скоропис ост. чв. XVII ст. Почерків декілька. Скоропис XVIII ст., арк. 666 зв.–669.

Оздоблення. Ініціали кіноварні. Заголовки кіноварні.

Оправа. XIX ст. Дошки у шкірі, застібки втрачені.

Зміст. Хронограф руської редакції 1620 року.

Зміст кодексу розкрито в описі М.Н. Сперанського (Сперанский, 1900, 83–85).

Записи. 5 лютого 1693 р., власницький, стольника Івана Івановича Засецького, на арк. 2–20, скорописом, темно-коричневим чорнилом: «Сиа книга глаголемаа гранографъ сто(л)ника Івана Івановича Засѣцкогв, а по(д)писаль сию книгу своєю рукою лѣта ꙗзса [7201] (1693) гвду оеврала въ патый днѣ».

Старі шифри, штампи, наклейки. Штампи: «Лицей князя Безбородко», на арк. 669; «П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко», на арк. 1. Наклейки: «№ 1.1/3312», на корінці оправи; «Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко. 39. Рукописн. отд.», на корінці та форзаці верхньої кришки оправи.

Історія надходження. До відділу рукописів ВБУ ркп надійшов 27.11.1934 р. у складі рукописного зібрання бібліотеки колишнього Історико-філологічного інституту кн. Безбородька, переданого Ніжинським педагогічним інститутом.

Опис. Сперанский 1900, 83–85 (XVII ст.); Гнатенко 1995, 60, № 37 (сер. XVII ст.); Іваннікова 2002, 222–225, № 1 (Хронограф руський 1620 року, 1-ї редакції; кінець 80-х років XVII ст. – не пізніше 1693 р.); Іваннікова 2003, список джерел № 77 (70–90-ті роки XVII ст.); Добрянська 2012, 455–456.

ЛІТЕРАТУРА
СПИСКИ СКОРОЧЕНЬ
ПОКАЖЧИКИ

ЛІТЕРАТУРА¹

Апанович Е.М. Вкладные, владельческие, дарственные записи и приписки переписчиков XVI–XVIII вв. на рукописных книгах ЦНБ АН УССР // История книги и издательского дела : сборник научных трудов. Ленинград, 1977. С. 22–52.

Білецький О.І. Хрестоматія давньої української літератури (до кінця XVIII ст.) / упоряд. акад. О.І. Білецький. Вид. 3-тє, доп. Київ, 1967. 783 с.

Білоус О.П. Художні функції чуда в літературних пам'ятках Київської Русі: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2010.

Блануца А.В. Ніжинська гімназія вищих наук князя Безбородька // Енциклопедія з історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. Т. 7 : Мі–О. Київ : Наукова думка, 2010. С. 394–396.

Бондар Н.П., Бургомістренко Т.А. (Добрянська Т.А.). Рідкісний примірник «Життя святого Володимира» (Київ, 1670) у складі рукописного збірника житій святих як джерело вивчення київської агіографії XVII ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. 2017. Вип. 21. С. 3–19.

Буран В.Я., Медведєва В.М., Ковальчук Г.І., Сенченко М.І. Словник книгознавчих термінів. Київ : ТОВ «Видавництво Аратта», 2003. 159 с.

Вісті історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині. 1898. Т. XVI. С. 1–6.

Геппенер Н.В. К истории перевода «Повести о Трое» Гвидо де Колумна // К сорокалетию ученой деятельности акад. А.С. Орлова : сборник статей. 1934. С. 356–359.

Гнатенко Л.А. Палеографічно-орфографічна атрибуція української кириличної рукописної книги : уставні та півуставні кодекси кінця XIII – початку XVII ст. : монографія / відп. ред. Л.А. Дубровіна. Київ: НБУВ, 2016. 476 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?&I21DBN=FCTG&P21DBN=FCTG&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00004181%2Epdf

¹ Ліворуч подаються скорочення робіт, використаних у Другій частині видання.

Гнатенко 1995

Гнатенко Л.А. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України : Каталог рукописів другої половини XV – першої чверті XX ст. / вступ. ст. П.С. Соханя; уклад., передм. Л.А. Гнатенко. Київ, 1995. 113 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?&I21DBN=FCTG&P21DBN=FCTG&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000107%2Epdf

Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XII–XIII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Каталог. Кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом / редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) та ін. Київ, 2012. 154 с.; 52 іл.

Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Каталог. Кодиколого-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом / редкол.: О.С. Онищенко (голова) та ін. ; НБУВ, Ін-т рукопису. Київ : НБУВ, 2007. 265 с.; 59 іл.

Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : каталог / НБУВ. Київ : НБУВ, 2003. 193 с. + 158 іл.

Гнатенко Л.А., Добрянська Т.А. Актуалізація питання атрибуції українських кириличних конволютів, укладених в XVII ст. // Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації : матеріали Міжнародної наукової конференції (6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН ; відп. за вип. М.В. Іванова. Київ, 2020. С. 588–591.

Горбик С. (протоієрей). Переклад та видання творів святи-теля Іоана Золотоустого в Київській православній митрополії (XI–XVII ст.) // Волинський благовісник. 2015. № 3. С. 87–94.

Добиаш А.В. Заметка об основной библиотеке Историко-филологического института князя Безбородко, составлен-

ная по случаю реорганизации библиотеки. Нежин : типо-
литография Венгера, 1895. 39 с.

- Добрянська 2012 Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька: історія описування та датування // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 2012. Вип. 34. С. 446–461. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2012_34_40
- Добрянська Т.А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька (друга половина 19 – початок 20 ст.) // Учений інформаційного покоління: інновації, традиції та перспективи : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції молодих учених (17 трав. 2012 р.) / Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2012. С. 151.
- Добрянська Т.А. Особливості атрибуції та кодикологічного опису української кириличної рукописної книги XVII ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // Глобалізація/Європеїзація і розвиток національних слов'янських культур : матеріали Міжнародної наукової конференції (24 трав. 2016 р.) / Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2016. С. 236–238.
- Добрянская 2018 Бургомистренко Т.А. (Добрянская Т.А.) Редкие экземпляры старопечатных книг из типографии Кутеинского Богоявленского монастыря в составе рукописных сборников XVII в. Института рукописи Национальной библиотеки Украины им. В.И. Вернадского // Материалы XIV Международных книговедческих чтений к 400-летию первого «Букваря» (Минск, 23–24 апр. 2018 г.) / [сост.: Т.А. Сапега, А.А. Суша]. Минск, 2018. С. 152–155.
- Добрянська Т.А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст.: атрибуція та кодикологічний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2015. 18 с.
- Добрянська Т.А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні Історико-філологічного інституту князя

Безбородька // Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнародної наукової конференції (3–5 жовт. 2023 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України ; відп. ред. О.М. Василенко, відп. секр. М.В. Іванова. Київ, 2023. С. 522–525.

Добрянська Т.А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст. як об'єкт кодикології, палеографії, філігранології, мистецтвознавства та археографії в 90-х роках XX – 10-х роках XXI ст.: історіографічний аспект // Рукописна та книжкова спадщина України. 2012. Вип. 16. С. 342–361.

Добрянська Т.А., Дудка Ю.Б. Конволюти XVII ст. за фондами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // Бібліотека. Наука. Комунікація: Інноваційні трансформації ресурсів і послуг : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 4–6 жовт. 2022 р.) / відп. ред. О.М. Василенко ; редкол.: Л.А. Дубровіна, О.М. Василенко, О.В. Дзира та ін. Київ, 2022. С. 290–292.

Дубровіна Л.А. Кодикологія та кодикографія української рукописної книги / Ін-т рукописів Центр. наук. б-ки ім. В.І. Вернадського, Ін-т укр. археографії. Київ, 1992. 262 с.

Дубровіна Л.А. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису / авт. та уклад. Л.А. Дубровіна, О.М. Гальченко, О.А. Іванова ; вступ. ст. Л.А. Дубровіної ; відп. ред. О.С. Онищенко ; АН України, ЦНБ ім. В.І. Вернадського, Ін-т укр. археографії. Київ, 1992. 152 с.

Іваннікова 2002

Іваннікова М.К. Філігранологічний аналіз у кодикології рукописних книг XVII ст. (на прикладі Руського Хронографа редакції 1620 р.) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2002. Вип. 7. С. 217–240. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000963>

Іваннікова М.К. Рукописні книги XVII ст. та рукописно-книжні зібрання Інституту рукопису НБУВ // Библиотечное дело и краеведение : сборник научных трудов. Киев-Симферополь, 2002. Вып. 4. С. 5–10.

Іваннікова 2003

Іваннікова М.К. Кирилична світська книга XVII ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського : історико-кодикологічний опис: дис ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 195 арк.

Іванова О.А., Іваннікова М.К. Рукописна кирилична книга XVI–XVII ст.: основні принципи атрибуції // Архіви України. 2002. С. 169–178. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000735>

Іванова,
Гальченко,
Гнатенко 2010

Іванова О.А., Гальченко О.М., Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : науковий каталог : палеографічний альбом / редкол. : Л.А. Дубровіна (голова) та ін. Київ, 2010. 791 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?&I21DBN=FCTG&P21DBN=FCTG&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00004205%2Epdf

Клепиков 1960

Клепиков С.А. Орнаментальные украшения переплетов конца XV – первой половины XVII веков в рукописях Троице-Сергиева монастыря // Записки отдела рукописей / ГБЛ. Москва, 1960. Вып. 22. С. 57–73. (Приложение: Альбом орнаментальных украшений переплетов рукописных собраний. С. 313–465).

Клименко 2011

Клименко Е.С. Кириличні співочі рукописи монодійної традиції XII – початку XX ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Історико-кодикологічне дослідження : Каталог : Палеографічний альбом / Е.С. Клименко, О.М. Гальченко ; редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2011. 305 с.

Костюхина Л.М. Книжное письмо в России XVII в. Москва : ГИМ, 1974. 228 с.

Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVIII веках ; [сокр. перевод с литов. Ю.В. Андрюшайтите] / Археогр. комиссия АН СССР; Центр. б-ка АН Литовской ССР. Вильнюс : Мокслас, 1979. 187 с.

Методичні рекомендації для Державної реєстрації книжкових пам'яток України : кириличні рукописні

книги та стародруки / уклад. : Н.П. Бондар, Л.А. Гнатенко, Л.А. Дубровіна та ін. ; передм. : Л.А. Дубровіна, Г.І. Ковальчук. Київ, 2007. 134 с. URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?&I21DBN=FC TG&P21DBN=FCTG&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000025%2Epdf

Міщук С.М. Бібліотека Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині та її рукописна колекція (друга половина XIX – 10-ті роки XX ст.) // Бібліотечний вісник. 2008. № 1. С. 14–19.

Міщук С.М. Внесок учених Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині у дослідження рукописних пам'яток : друга половина XIX – 10-ті роки XX ст. // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний науковий збірник / [редкол.: Г.І. Гончарук (гол. ред.) та ін.] ; М-во освіти і науки України, Одес. нац. політех. ун-т. Одеса, 2009. Вип. 15. С. 261–271.

Міщук С.М. Збирання та наукове описування рукописно-книжкової спадщини України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.). Історіографія. Бібліографія / відп. ред. Л.А. Дубровіна. Київ : Полісся, 2009. 380 с.

Міщук С.М. М.І. Лілеєв та Є.В. Петухов – книгознавці, археографи рукописних пам'яток // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2010. Вип. 4. С. 46–51.

Міщук С.М. М.Н. Сперанський – бібліограф та палеограф слов'янської рукописної книги з бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині // Література та культура Полісся / [відп. ред. і упоряд. Г.В. Самойленко]. Ніжин, 2008. Вип. 42 : Спадщина М. Гоголя та проблеми вітчизняної і світової історії, філології та культури у сучасній інтерпретації. С. 247–257.

Міщук С.М. Українські вчені – дослідники рукописно-книжкової спадщини України: друга половина XIX – 10-ті рр. XX ст. // Питання історії України : збірник наукових праць. Чернівці, 2008. Т. 11. С. 144–148.

Міщук С.М. Формування науково-практичних засад опису рукописних книг та стародруків у науковій ді-

- яльності В.М. Перетца в Україні // Бібліотечний вісник. 2007. № 4. С. 23–36.
- Мордвінцев В.М. Поява та поширення старообрядництва в Україні // Етнічна історія народів Європи: Національні меншини. Етноархеологія. Київ, 1999. № 3. С. 42–48.
- Осіпова Г.С. «Братової душі прикажчик» : до 265-річчя від дня народження Іллі Андрійовича Безбородька, державного діяча, засновника Ніжинської гімназії вищих наук / упоряд.: Г.С. Осіпова, Л.П. Косовських. Ніжин, 2021. 28 с.
- Панашенко В.В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. На матеріалах Лівобережної України. Київ, 1974. 112 с.
- Перетц 1914 Перетц В.Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Нежин 18–20 февраля 1914 г. Киев, 1914. С. 21–23.
- Петухов 1895 Петухов Е.В. Заметки о некоторых рукописях, хранящихся в библиотеке Историко-Филологического института кн. Безбородко. Киев, 1895. 56 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/328>
- Сінкевич Н. «Патерикон» Сільвестра Косова : переклад та дослідження пам'ятки. Київ, 2013. 712 с.
- Сперанский 1900 Сперанский М.Н. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине / сост. под ред. М. Сперанского. Москва, 1900. III, 143 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0015607>
- Сперанский 1901 Сперанский М.Н. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине (Окончание) / сост. М.Н. Сперанский. Москва, 1901. VIII, 39 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0015633>
- Сперанский 1903 Сперанский М.Н. Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине. Приобретения 1901–1903 гг. / сост. М.Н. Сперанский. Нежин, 1903. 28 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?&I21DBN=FCTG&P21DBN=FCTG&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000462%2Epdf

Сперанский 1905

Сперанский М.Н. Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине. Приобретения 1904–1905 гг. / описание сост. М. Сперанским. Нежин, 1905. II, 40 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?&l21DBN=FCTG&P21DBN=FCTG&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00000463%2Epdf

Степченко О.П. Зібрання рукописів Історико-філологічного інституту князя Безбородька // Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т рукоп.; [авт.-уклад.: О.П. Бодак та ін.; редкол.: Л.А. Дубровіна (голова) та ін.]. Київ, 2015. С. 69–71. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?&l21DBN=FCTG&P21DBN=FCTG&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=E1F0000066%2Epdf

Тихомиров 1895

Тихомиров И.А. Обзорение состава московских летописных сводов 1425–1533 года // Журнал Министерства народного просвещения. 1895. Ч. 300. [№ 8]. Август, 1895. С. 416–451.

Устав Гимназии Высших наук князя Безбородко // Дополнение к сборнику постановлений по министерству народного просвещения: 1808–1864. Санкт-Петербург, 1867. Стлб. 209–210.

Ясиновський
1982

Ясиновський Ю.П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ АН УРСР (Ірмологіони) // Фонди відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР : збірник наукових праць. Київ, 1982. 156 с.

Ясиновський
1996

Ясиновський Ю.П. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть. Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. Львів, 1996. 622 с.

Альбоми філіграней

- Гераклитов   Гераклитов А.А. Филигранные XVII века на бумаге рукописных и печатных документов русского происхождения / [послел. и коммент. С.А. Клепикова]. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. 259 с.
- Дианова,
Костюхина   Дианова Т.В., Костюхина Л.М. Водяные знаки рукописей России XVII в. : По материалам Отдела рукописей ГИМ. Москва, 1980. 172 с.
- Дианова 1989   Дианова Т.В. Филигрань «Кувшин» XVII в. Москва, 1989. 28 с.
- Дианова 1997   Дианова Т.В. Филигранные XVII–XVIII вв. «Голова шута» : Каталог. Москва, 1997. 166 с.
- Дианова 1998   Дианова Т.В. Филигранные XVII–XVIII вв. «Герб города Амстердама». Москва, 1998. 168 с.
- Каманін,
Вітвіцька   Каманін І., Вітвіцька О. Водяні знаки на папері українських документів XVI–XVII вв. (1566–1651). Київ, 1923. 144 с.
- Клепиков   Клепиков С.А. Филигранные и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX века : [справочное пособие]. Москва : Изд-во Всесоюз. книжной палаты, 1959. 305 с.
- Лихачев   Лихачев Н.П. Палеографическое значение бумажных водяных знаков : В 3-х томах. Санкт-Петербург, 1899.
- Тромонин   Тромонин К.А. Изъяснения знаков, видимых на писчей бумаге, посредством которых можно узнать, когда написаны или напечатаны какие-либо книги, грамоты, рисунки, картинки и другие старинные и нестаринные дела, на которых не означено годов. Москва, 1844. XV, 62, 22, СXXXI с. (2-е изд.: Tromonin's watermark album. Hilversum, 1965 (Monumenta chartae papyrae historiam illustrantia. Vol. XI).
- Briquet   Briquet C.M. Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier des leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600. Leipzig, 1907–1923. Vol. 1–4.
- Churchill   Churchill W.A. Watermarks in paper in Holland, England, France etc., in the XVII and XVIII centuries and their interconnection. Amsterdam, 1935. 94, CDXXXII p.

- Heawood Ed. Watermarks mainly of the 17th and 18th centuries. Hilversum, the Paper Publ. Society. 1950. – (Monumenta chartae Papiraceae Historiam illustrantia: Vol. 1).
- Laucevičius Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVIII веках: атлас = Laucevicius E. Paper in Lithuania in XV–XVIII centuries: atlasas ; Центр. б-ка Академии Наук Литовской ССР; Комиссия по истории естествознания и техники при Президиуме Академии Наук Литовской ССР. Вильнюс: Минтис, 1967. 577 с.
- Uchastkina Z.W. A history of Russian hand papermills and their watermarks. Hilversum, 1962. – (Monumenta chartae Papiraceae Historiam illustrantia; Vol. 9).

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ УСТАНОВ ТА СЛІВ

Установи

ВР ВБУ Відділ рукописів Всенародної бібліотеки України
ІР НБУВ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського
ІФІБ Історико-філологічний інститут князя Безбородька

Слова

ап. – апостол	под. – подібний
арк. – аркуш	пол. – половина
архієп. – архієпископ	поч. – початок
біл. – білоруська	прав. – праведний
вмч. – великомученик	прп. – преподобний
вмц. – великомучениця	публ. – публікація
єп. – єпископ	рр. – роки
зв. – зворот	ред. – редакція
див. – дивись	ркп – рукопис
др. – другий	рос. – російський
ім. – імені	с. – село (при назві населеного пункту), сторінка (при цифрі)
ін. – інший	св. – святий
кін. – кінець	серб. – сербський
кн. – князь	сер. – середина
м. – місто	ст. – століття
митр. – митрополит	сщмч. – священномученик
мцц. – мучениці	сщмц. – священномучениця
мч. – мученик	тотож. – тотожний
мчч. – мученики	тр. – третій
напр. – наприклад	укр. – український
обл. – область	ф. – фонд
ост. – останній	цсл. – церковнослов'янська мова
патр. – патріарх	
перш. – перший	

ПОКАЖЧИКИ

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК РУКОПИСІВ ТА ЇХНІХ ЧАСТИН

XVII ст. **22**
1601 р. **13**
Поч. XVII ст. **1, 4, 16**
Перш. чв. XVII ст. **17**
10-20-ті роки XVII ст. **28**
20-ті роки XVII ст. **9, 24**
Др. чв. XVII ст. **26**
40-ві роки XVII ст. **25, 31**
40–50-ті роки XVI ст. **7**
Сер. XVII ст. **7, 29**
1653 р. (стародрук) **12**
60–70-ті роки XVII ст. **5, 11, 21**
Ост. чв. XVII ст. **3, 14**
70–80-ті роки XVII ст. **8, 15, 19**
80-ті роки XVII ст. **12**
80-ті – поч. 90-х років XVII ст. (не пізніше 1693 р.) **32**
80–90-ті роки XVII ст. **6, 10, 20**
90-ті роки XVII ст. **30**
Кін. XVII ст. **2, 18, 27**
Кін. XVII – поч. XVIII ст. **23**
Поч. XVIII ст. **11, 12**
Сер. XVIII ст. **27**

ПОКАЖЧИК МОВНИХ РЕДАКЦІЙ

Церковнослов'янська мова, редакція:

українська **1, 12, 13, 15, 17, 19, 28**

білоруська **30**

російська **2, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 14, 16, 18, 20, 21, 23–27, 29, 31, 32**

сербська **4, 7, 10, 22**

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК¹

Писці

- Єфрем Сергієв, чернець, 21 листопада 1601 р. **13**
Серапіон, інок Соловецького монастиря, 90-ті роки XVII ст. **30**
Сергій Самсонов, 70–80-ті роки XVII ст. **19**

Особи, які згадуються в записах

- Анна Максимовна, дружина московського купця Лариона Григорьєва,
16 квітня 1787 р. **27**
Біляєв Лаврентій, власник, купець, 23 квітня 1811 р. **12**
Григорій Константинов, син попа, власник, 1 вересня 1700 р. **26**
Григорьєв, піп церкви Архангела Михаїла на р. Осуга, власник, XVIII ст. **19**
Грудзінський Ян, власник, 1735 р. **17**
Засецький Іван Іванович, стольник, власник, 5 лютого 1693 р. **32**
Іоан, архімандрит, власник, XVIII ст. **19**
Климент, диякон [кін. XVII ст.] **19**
Колязінський Афанасій, головщик, Чудов монастир, власник, кін. XVII ст. **20**
Крестинський Феліціан, власник, XVIII ст. **17**
Кудрявцев Стефан Никифорович, власник, XVIII ст. **18**
Кузьма, власник, перша пол. XVIII ст. **20**
Кутвин Карп Петрович, купець, чудовський посад, 1822 р. **11**
Лукич Семен, дяк, вкладник, сер. XVIII ст. **19**
Моїсєєв Кирил, колишній професор лицю князя Безбородька, колезький
радник та кавалер, дарувальник, 19 березня 1838 р. **14**
Музиченко О.Ф., бібліотекар, кін. XIX – поч. XX ст. **26, 29, 30**
Немилов Павло, купець ржевський **28**
Павлов Іван, син попа, власник, XVII ст. **16**
Рудиянов Григорій, власник, XVIII ст. **3**
Семенов Селівестр, пушкар московський та дзвонарний майстер, 1681 р. **5**
Сперанський М.М. **1, 6, 7, 9, 13, 16, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 31**
Тихомиров І.О., рос. письменник, дослідник літописів, 1895 р. **18**
Шевирьов С.П., власник, XIX ст. **6, 13**
Шубинський Григорій Семенов, власник, XIX ст. **9**
Шутов Григорій, власник, [XVII–XVIII ст.] **7**

¹ Посилання подаються на сторінки Вступу та Першої науково-дослідної частини видання (курсивом), а також на порядковий номер наукових описів рукописів Другої частини (напівжирним).

Дослідники, меценати, колекціонери, дарувальники та ін.

- Адеркасов Е.Б. 8
Апанович О.М. 12, 13
Безбородько І.А. 13
Безбородько О.А. 13
Бережков М.Н. 16
Білецький О.І. 37
Білоус О.П. 29
Белоусов М.Г. 14
Бондар О.П. 7, 10, 19
Бондар Н.П. 35, 40
Буран В.Я. 35
Бургомістренко Т.А. (Добрянська Т.А.) 35, 36
Вітвіцька О.І. 24, 15, 17, 28
Гальченко О.М. 9, 20, 22, 28, 37, 7
Геппенер М.В. 34
Гераклітов О.О. 24, 28, 33, 3, 6, 7, 9, 25, 32
Гнатенко Л.А. 7, 9, 20, 21, 25, 28, 33, 35, 37, 38–40, 42, 43, 45, 7, 31, 32
Гізель Інокентій 36
Гоголь М.В. 13, 15
Горбик С. 30
Грузинський О.С. 21, 37, 2
Данилов В. 11
Державін М. 38
Діанова Т.В. 28–35, 38, 39, 1–7, 10, 11–12, 14, 16, 18–21, 23, 24, 26, 27, 28, 29–32
Добиаш А.В. 15
Добрянська Т.А. 21, 24, 29, 38, 1–12, 15–32
Дубровіна Л.А. 7, 9, 10, 16, 22, 140
Дудка Ю.Б. 23
Заболотський П.О. 16
Зубкова Н.М. 10
Іваннікова М.К. 7, 21, 31, 33, 34, 42, 14, 18, 31, 32
Іванова О.А. 7, 9, 20, 28, 37, 42, 7
Каманін І.М. 24, 29, 31, 15, 17, 28
Качановський В.В. 4, 15, 17, 18, 22
Качановський О.В. 4, 15, 17, 18, 22
Клепиков С.О. 7, 24
Клименко Е.С. 7, 9, 22, 32, 33, 38, 42, 45, 19, 20, 23

Ковальчук Г.І. 9, 35
Косов Сильвестр 36
Костюхина Л.М. 24, 25, 1, 2, 4, 7, 11, 14, 19–21, 24, 26, 29, 31
Кукольник П.В. 14
Кушельов-Безбородько О.Г. 14, 15
Лавровський М.О. 15
Лауцявичюс Е. 24, 31
Лілеєв М.І. 13, 16, 17
Лихачев М. Т. 18, 20, 24, 31, 36, 37, 7
Ляскоронський В.Г. 14, 15
Майоров Іоан 37
Медведєва В.М. 35
Міщук С.М. 13, 16–18
Могила Петро 36
Моїсеєв К. 14
Мордвінцев В.М. 35
Музиченко О.Ф. 16, 26, 29, 30
Онищенко О.С. 9, 39
Панашенко В.В. 25
Перетц В.М. 7, 19, 21, 27, 37, 2, 6
Петухов Є.П. 7, 13, 16, 19, 20, 26, 31, 34, 37, 42, 43, 2, 13, 28, 30
Пономарьов С.І. 16
Прокопович М. 15
Річль Ф.В. 16
Самойленко Г.В. 13
Сенченко М.І. 35
Сінкевич Н.О. 36
Скоропадський П.П. 14
Сперанський М.Н. 7, 13, 15–20, 26–32, 34–40, 42–45, 1–32
Степченко О.П. 7, 10, 19
Тихомиров І.О. 18
Тромонін К.Я. 18, 20, 24
Шевирьов С.П. 16, 20
Філіпович М.А. 10
Ясиновський Ю.П. 7, 22, 31, 32, 33, 37, 38, 42, 15, 19, 20, 23
Briquet С.М. 24, 38, 38, 7
Churchill W.A. 25, 19
Heawood Ed. 32, 39, 23
Laucevičius E.T. 29, 30, 33, 8, 12, 13, 17, 21, 27, 28, 31, 32
Uchastkina Z.W. 25, 31, 13, 14, 29, 31

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Бар, м. 9
Константиноград, м. (назва міста Красноград до 1923 року) 26
Комарицька волость (територія сучасної Брянської обл, Росія) 31
Литва 31
Мир, м. (стародавнє місто Лікії) 29
Москва, м. 6, 11, 20, 31, 32
Муром, м. 9
Наїн, м. 25
Осуга, р. 19
Псков, м. 11
Рим 25
Росія 18
Русь 32, 10
Троя, м. 30

Монастирі

Кирило-Білозерський 5
Кутейнський 12
Соловецький 30
Троїце-Сергіїв 14

Церкви

Архангела Михаїла, р. Осуга 19

ПОКАЖЧИК НАКЛЕЙОК ТА ШТАМПІВ

Наклейки

- «Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 4. Рукописн. отд.» **19**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 6. Рукописн. отд.» **21**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 7. Рукописн. отд.» **16**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 11. Рукописн. отд.» **28**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 16. Рукописн. отд.» **13**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 17. Рукописн. отд.» **9**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 20. Рукописн. отд.» **3**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 21. Рукописн. отд.» **5**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 22. Рукописн. отд.» **25**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 23. Рукописн. отд.» **6**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 30. Рукописн. отд.» **29**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 31. Рукописн. отд.» **3**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 32. Рукописн. отд.» **2**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 35. Рукописн. отд.» **30**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 38. Рукописн. отд.» **31**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 39. Рукописн. отд.» **32**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 41. Рукописн. отд.» **14**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 100. Рукописн. отд.» **26**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 101. Рукописн. отд.» **24**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 102. Рукописн. отд.» **24**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 118. Рукописн. отд.» **12**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 129. Рукописн. отд.» **23**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 155. Рукописн. отд.» **1**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 157. Рукописн. отд.» **17**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 158. Рукописн. отд.» **15**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 161. Рукописн. отд.» **4**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 166. Рукописн. отд.» **18**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 168. Рукописн. отд.» **22**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 174. Рукописн. отд.» **10**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 175. Рукописн. отд.» **8**
«Бібліотека І.-Ф. Інститута кн. Безбородко. 176. Рукописн. отд.» **20**
«Сборникъ богословий XVII в. Инвен[таризовано...]» **7**
«XVII» **24**
«№ 1.1/ 3312» **32**
«37» **5**
«40» **30**
«52 Л» **21**
«246 п 545 III 2» **24**
«П 528 III 1» **9**

Штампи

«Лицея князя Безбородко» 14

«П. Библиотеки Историко-Филологического Института кн. Безбородко» 1, 3, 5,
6, 9, 11, 13, 14, 16, 21, 23-32

ПОКАЖЧИК СТАРИХ ШИФРІВ

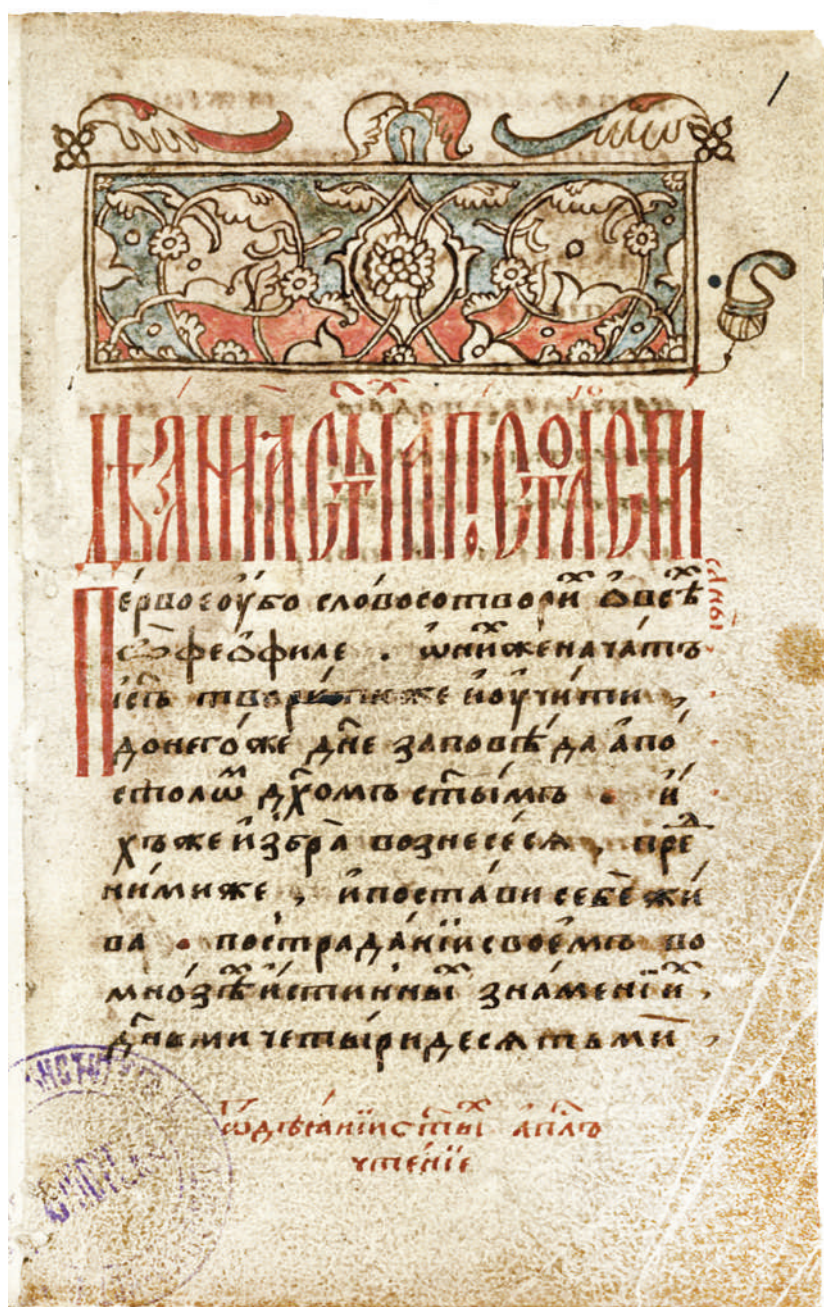
«XV Кач.» 18	«252 П 551/ III 2» 16
«XVII» 24	«257 П 536/III 2» 7
«XIX Кач.» 4	«258 П 529 / III 1» 3
«№ 1.1/ 3312» 32	«№ 259» 5
«№ 3» 13	«260 П 531/ III 1» 25
«№ 28 н. и. ф. о. Сингатура инвентарная составлена для съезда А. Добиаша» 12	«261 П 535/ III 2» 6
«37» 5	«262 П 537 / III 2» 29
«А. 37 / I. 2» 5	«267» 28
«40» 30	«269 П 534/III 2» 13
«А 41/ № 3313/ 1875» 31	«Шевыр. 278» 2
«А. 44. I. 2.» 2	«№ 286» 1
«52 Л» 21	«П 528 III 1» 9
«58 П 691/ III. 5» 27	«Троянская война № 529 А 40 / I 2» 30
«64 П 528 III 1» 9	«П 536 / III 2» 7
«132» 6	«П. 737 III. 6» 19
«158 Спер» 15	«4214» 31
«246 п 545 III 2» 24	«5508/1383» 27
«Ш. 248» 4	«11527/ III 1» 28
«249 П 521/ VII 1» 21	«№ 16242» 23
	«17011» 1

**ПАЛЕОГРАФІЧНИЙ
АЛЬБОМ**

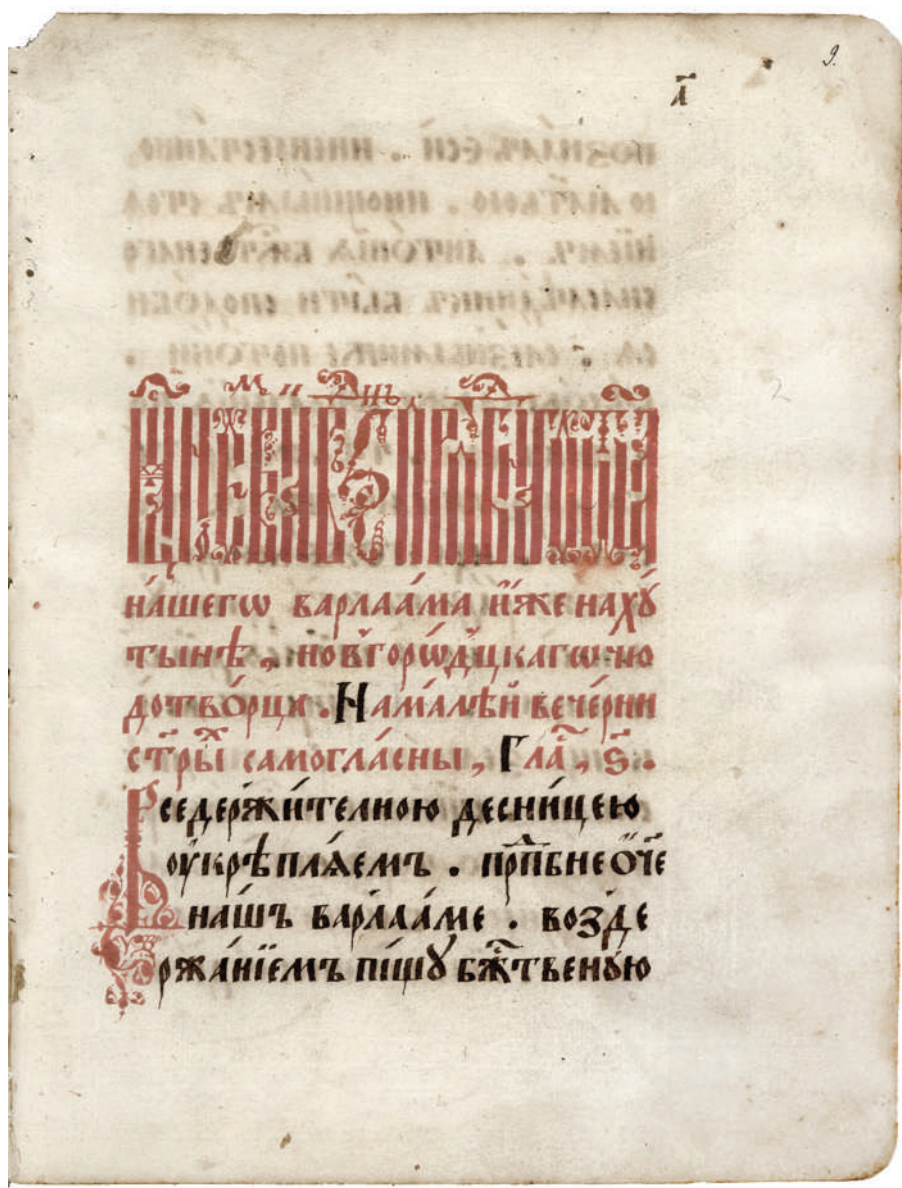

1. Апостол. Поч. XVII ст. Ф. 310, № 155, арк. 1

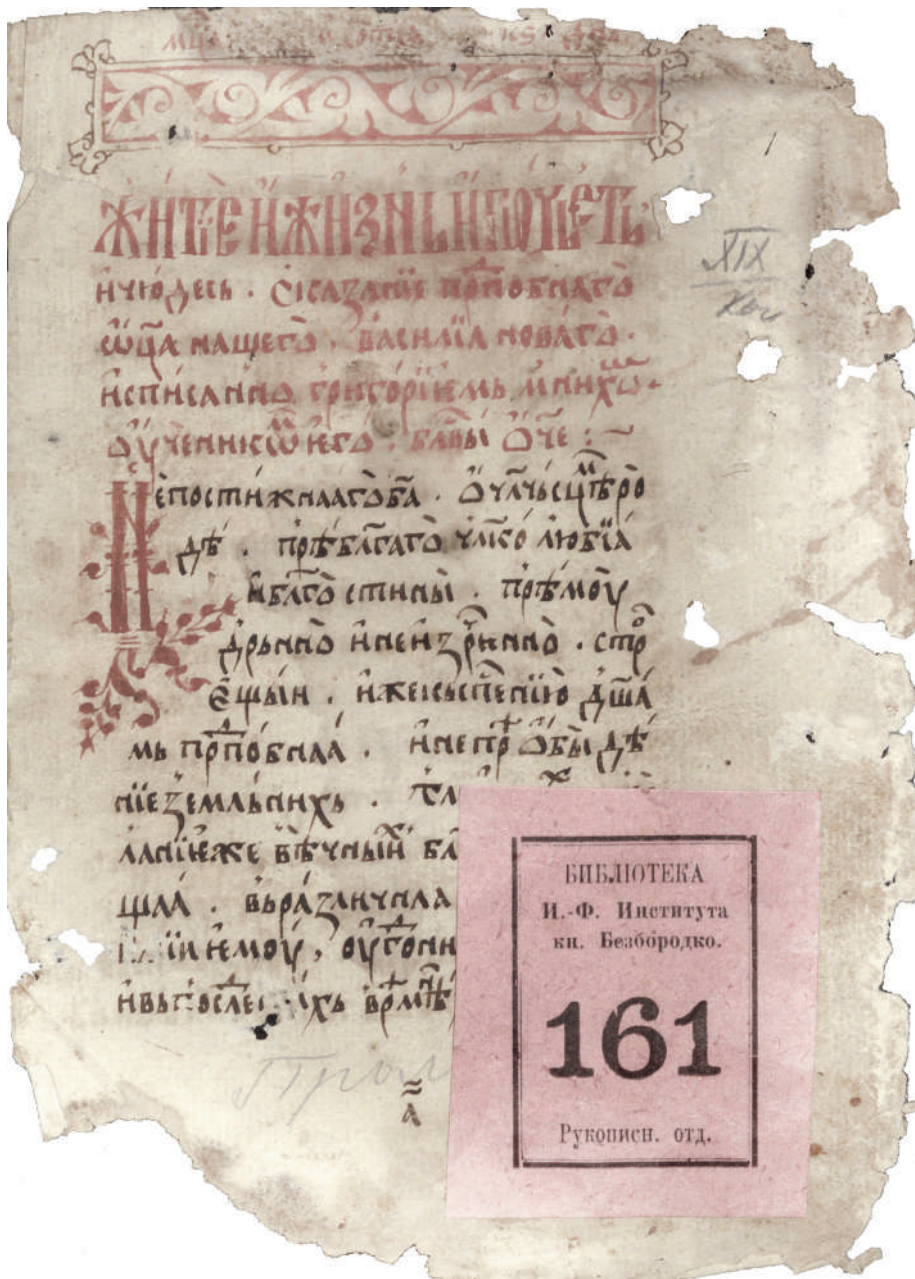

2. Буквица (Азбука-сувій).
Кінець XVII ст.
Ф. 310, № 32,
початок сувою

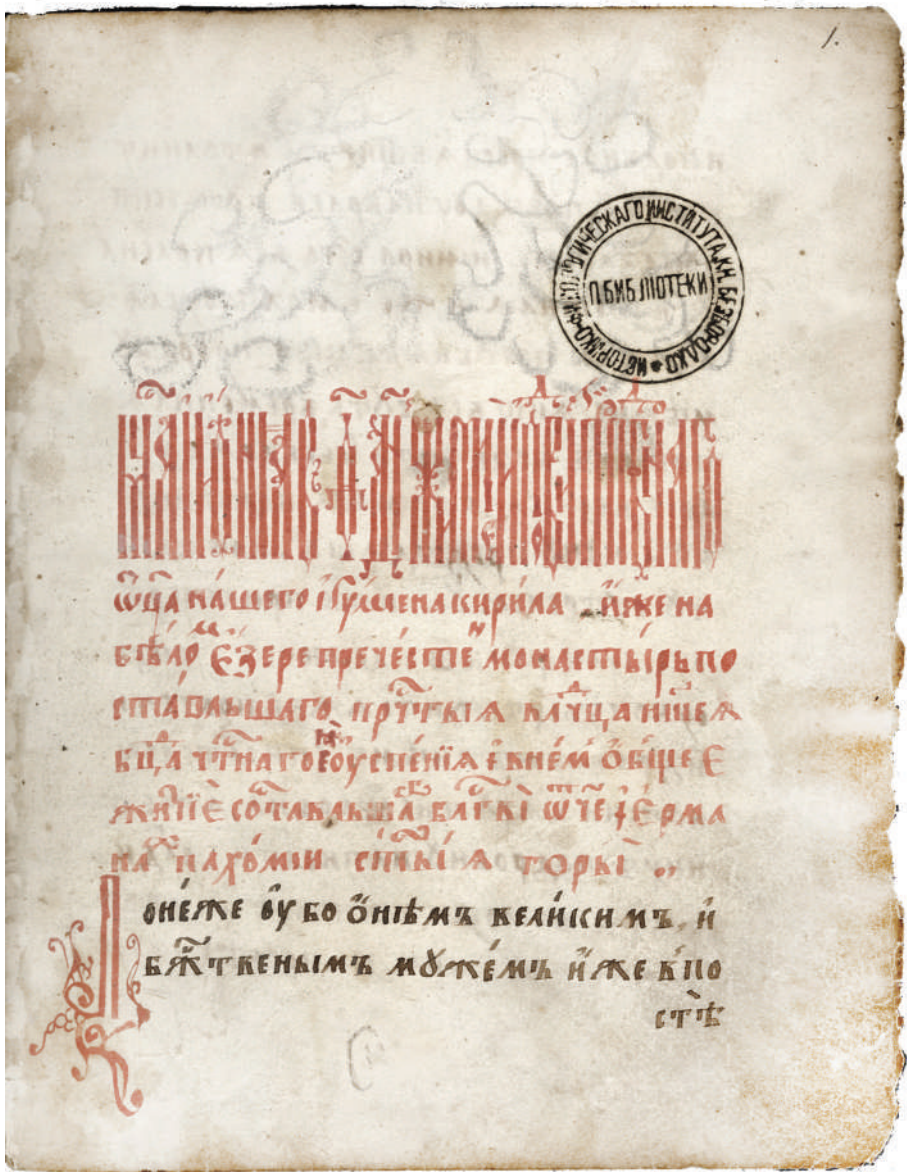

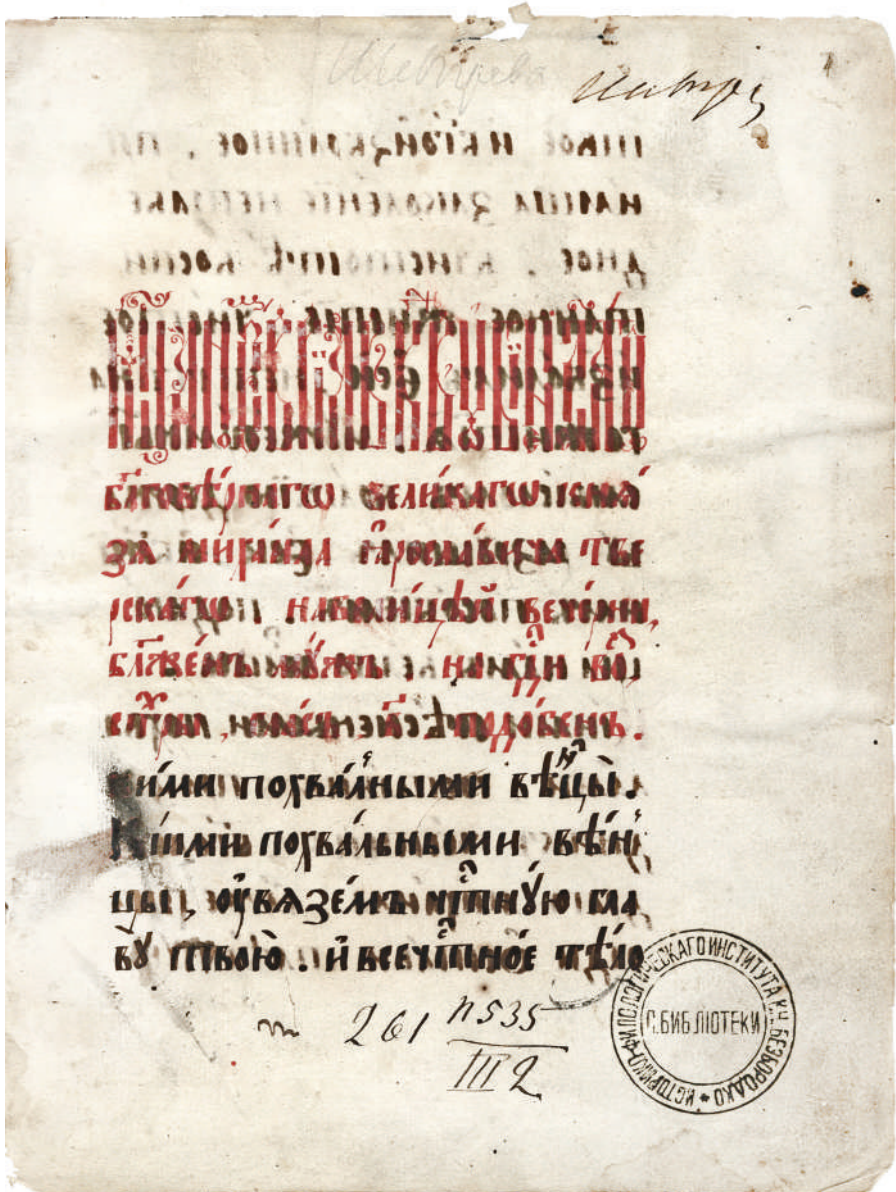
3. Житіє Варлаама Хутинського.
Ост. чв. XVII ст. Ф. 310, № 20, арк. 9

4. Житіє Василя Нового. Поч. XVII ст. Ф. 310, № 161, арк. 1

5. Житіє Кирила Білозерського. 60–70-ті роки XVII ст.
Ф. 310, № 21, арк. 1

6. Житіє тверського князя Михайла Ярославовича.
80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 23, арк. 1

155
Чинъ иже оумьти моци стыхъ .
ий крѣтъ мочити . Прѣже подо
баегъ посправити столы . и
нанеиъ распостѣрти покровецъ .
Дана верхъ на посрокуцы поставити
блюдо смоцый , и айнеъ тертоитъ .
приготованъ же жыти иводъ вѣд
ши . И дѣла свѣщамъ козженъ .
и поставленнымъ быти , гоубою
странъ , справдо . и лѣвдо . тѣже ,
іерей . жолгасъ на вѣ паграхѣль ,
иризы , поубычу . прѣиже кадию
идлинанъ . и кадигъ тертообразно
моци , и крѣтъ иводъ . тѣже .
начинаетъ надводою . Бѣгвѣтъ вѣ
ншеъ , всегда иннеъ ипрно ивошѣки
вѣкомъ , аминъ . тѣже . Црѣю

6. Житіє тверського князя Михайла Ярославовича.
80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 23, арк. 155

1. 2
І помысли оуби епохити то брѣ
щенантѣ хоты мѣ зрѣ мѣ око
мѣ. Бшѣши же еѣ прѣстѣтѣ
воцѣ дѣ зѣ. И вода пѣ сѣ зми
і по ерѣ дѣ со тра сѣ велми мѣ
и дѣ на по рѣ бѣши. І слышѣши
гла бѣ мѣ есѣ. І по ерѣ дѣ оуби е
со сѣ рѣ. И ви дѣ яши ето прѣ мѣ
нилицѣ сѣ ое. І бѣи ти дѣ гла нѣ
і оуби епохити то зми и ви нѣтѣ
вѣ млицѣ сѣ ое. И за пѣ о рѣ то
прѣ шѣши ра бѣ е дѣ и са хѣ е дѣ
и нѣ о брѣтѣ оша е дѣ по дѣ ни о дѣ
ша и о прѣ вѣ зѣ прѣ брѣ зѣ е о сѣ
сѣ оу щѣ на и гла зѣ и развѣ мѣ

7. Збірник житій. Конволют.
Середина XVII ст., 40–50-ті роки XVI ст. Ф. 310, № 28, арк. 2

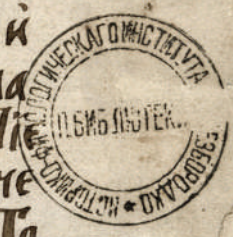
Каню Подобаєсь Претематити
вдохощаи люди в гласъ 2
спасло и слава сирена и вину жето **КИ**
нагаєсь и востане не прелати
в оловце Подсудное и уршиєсь во **КУ**
похианне село Норессо (в днуєсь)
вуде стое и себѣ по гуде вника
ти в олашъ како .иє.
Посрине дше Полессо сиртаре и изоро
вудеє иже Подобаєсь титори
ти в олоєхъ хрипаньиньу Прика
но вудеєсь и ишоє и шипи (вє д
Ктоє же в орама ти в о в о
пшоєа (в о а ет оу и в о ели и в о а
ттаря вудеєсь и в о ети и
мидя Попомєє и в о ама ти в о а
в о а в о а (в о а в о а в о а в о а
в о а в о а в о а в о а в о а в о а
в о а в о а в о а в о а в о а в о а
в о а в о а в о а в о а в о а в о а

НОЕ. ІАБЪАМЪДАМЪБОГА
ПЕСТВО НЕ ПЛЪННОЕ ВЪ ВЪ
НЫ. ВЪ МЕНЕ РАДИ ВЪ ПОВЪ
НАХЪ. И ВЪ ГОРАХЪ. И ВЪ ПЕЩЕ
РАХЪ. И ВЪ ВЕРТЕПЪХЪ. И
ВЪ ПРОПАСТЕХЪ ЗЕМНЫХЪ
ПОЖИСТЕ. И НЪ ВЪ АГГЛЫ
МОИМИ МАТЕЖИТИ ВЪ ВЪ
НЫ. ВЪ БО МЕНЕ РАДИ ВЪ СІА
СТАДИ СТЕ ВЪ МИРЪ. И НЕ ВЪ
ГОСТЕ МИРА О НОГО. И СЛАСТИ
ЕГО ПО ПРАСТЕ. И ВЪ ВЪ ГОСТЕ
НИ ВЪ ЧТО ЖЕ ВЪ МИ СТЕ. И
НЕ ВОСХОПЕ СТЕ СОВЪЩЫХЪ НА
ЗЕМЛИ. И НЪ И МАТЕЖИТИ
И РАДОСТЬ И ГОВЪ НЕ НЕ ИЗ РЕЧЕ
НОСТЫХЪ МОИХЪ АГГЛЪ. ТО
ГДА ПОГЛОУГНЪ ОНИ ДЕТЪ ВЪ НИ
ПЕСЕЛІЕ НЕ ИЗ РЕЧЕ ННОЕ. И РА

264 11329
III

9. Збірник слів та житій. 20-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 17, арк. 1

ПІЯДЕКАМЕРІЯВЪ. С. ЖИТІЕ :

256

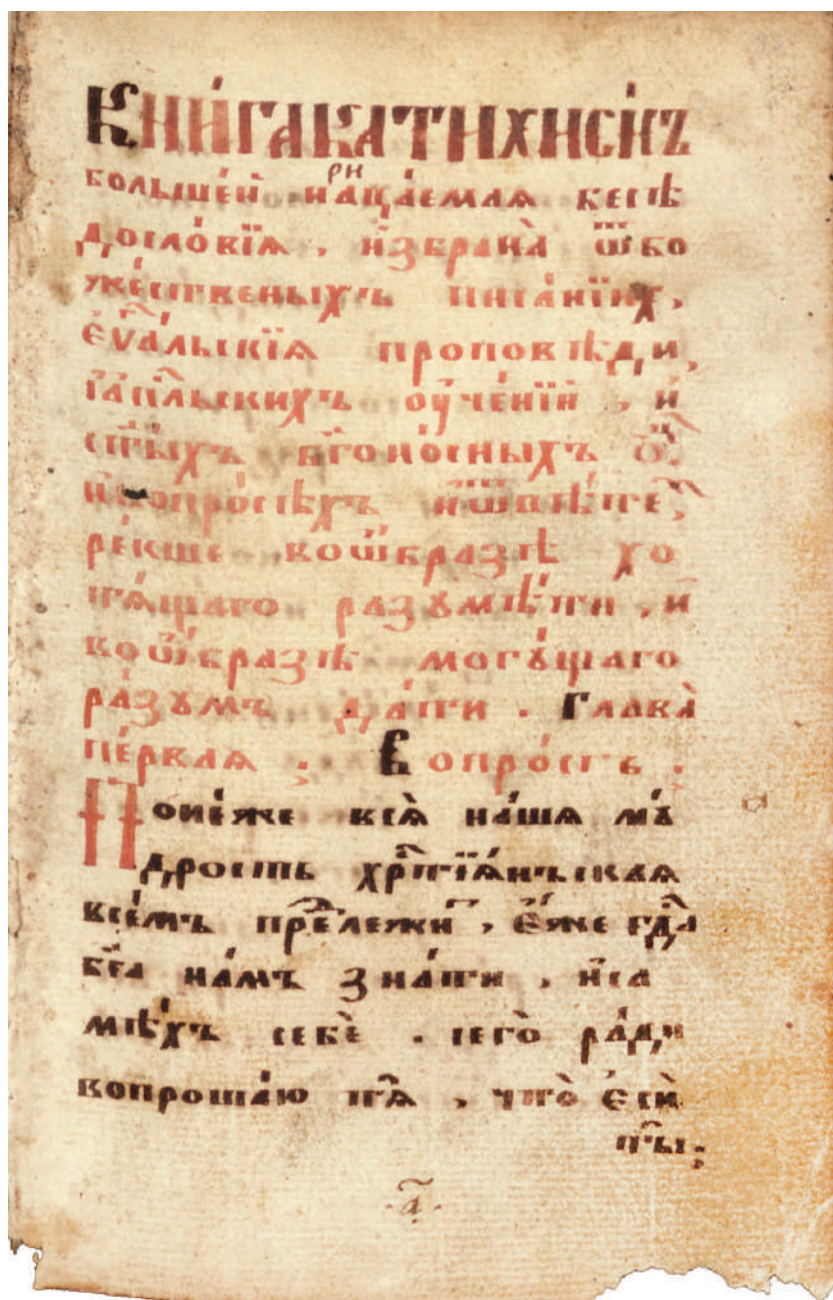
И ДВАНИЕ, И ОБИТІХЪ ИЩА НАШЕГО
НИКОЛЫ. АРХИЕПІАМУРЬСКАГО.
ЗВЕСТУПНИКА РШДОУ ХРІСТІАНЬСКО
МОУ. БЛГОСЛОВИШЕ, АМИНЬ О
ПРЪДНИ ПРЕЖНА БЛГОВОЛИВЪ ОЗЫ
СЕСАТИ ПИСАНІА. НАКЕ И ПРРІСЬ ПРО
ПОБДАНІА, И ГЪ НАШЕМЪ ИСЪХЪ. И НА
КЕ ОУВОСЪТІ ПРРІСЬ ПРО ПОБДАНІА
И ВЛИЧАЮТСА. И ПРАВЕДНЫХЪ ИСТЫ
ХЪ НАРИЦАЮТСА ИМЕНА, И НИКЕ РЕ
СМЪХЪ. ПРІЙДЪТЕ ВЛАСНІИ ИЩА МО
ЕГО, НА СЛДОУ ИТЕ ОУГОТОВАНІЕ ОА
МЪ ЦРТА ОНЪНОЕ. ПОЛЕЮ ОУВОБЛГАТО
БГА, ВБИМОУЖЕ ДИ СЕНЬ ПРПЕНЬ И ВГА,
ИМЕНЕМЪ НИКОЛАЕ. ОБСТРАИТЬ ТРАГА
СІИ, ОБОВСИ ФАРОА, СЪВЛГОВОЛИСИ
ТИ СЪХО ОНЫ ИЩМЪ. АРХИМАНРИ

Сказаніє твоє на зла
продстало, ѿмлівъ
ісусовъ віже б. сама
молила бже єсть сі
ти ісусе хе снє б. жи по
милості грѣшного. си
нчєаа смнѣ з **А**че
по сію мѣрѣ, прєбдєтє
поса ани бєпрєстани.
попєрѣо лѣтє вселитє
внєго хс снѣ б. жи, по
торо лѣтє вселитє
литєа внєго стѣ
трєтєемъ лѣтє

11. Збірник старообрядницький.
60–70-ті рр. XVII ст., початок XVIII ст. Ф. 310, № 102, арк. 1

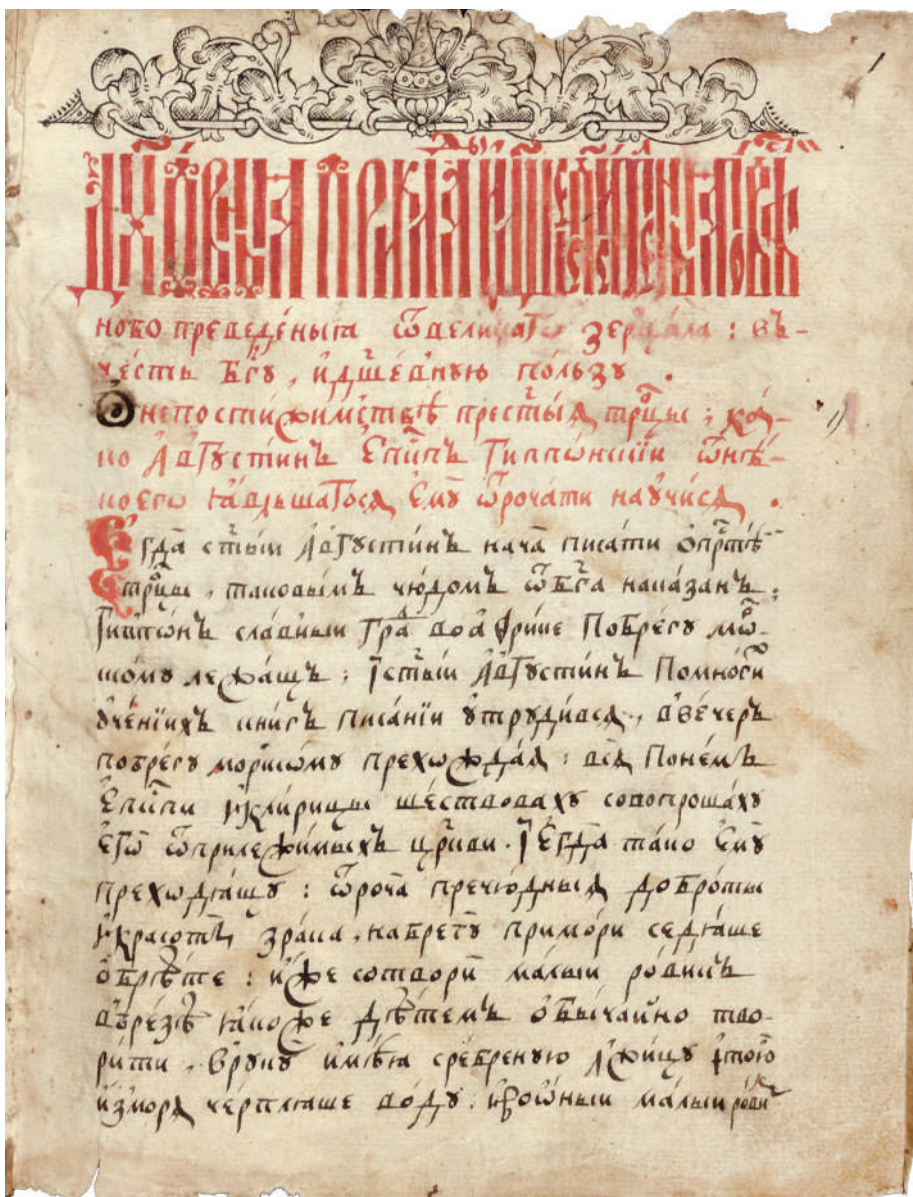

КНИГА ТРИХИЗ

БОЛЬШЕ^{РН} НАЦАЕМАА КЕГЬ
ДОГЛОКІА, ИЗЕРНА ШБО
ЖЕСИРКЕНЬХЪ ПИГАНІИХ,
ЕВАЛЫКІА ПРОПОКІДИ,
ІА ПЛЫКИХЪ ОУЧЕНІИ, И
СІИХЪ ВГОНОГНЬХЪ О
И ОПРОСІХЪ И ШАТІГЕ,
РЕКШЕ КОШБРАЗІЕ ХО
ПРАЩАГО РАЗВМІПН, И
КОШБРАЗІЕ МОГЪЩАГО
РАЗВМІ ПРАПН. ГЛАВА
ПЕРВАА. **Б** О П Р О С І Е .

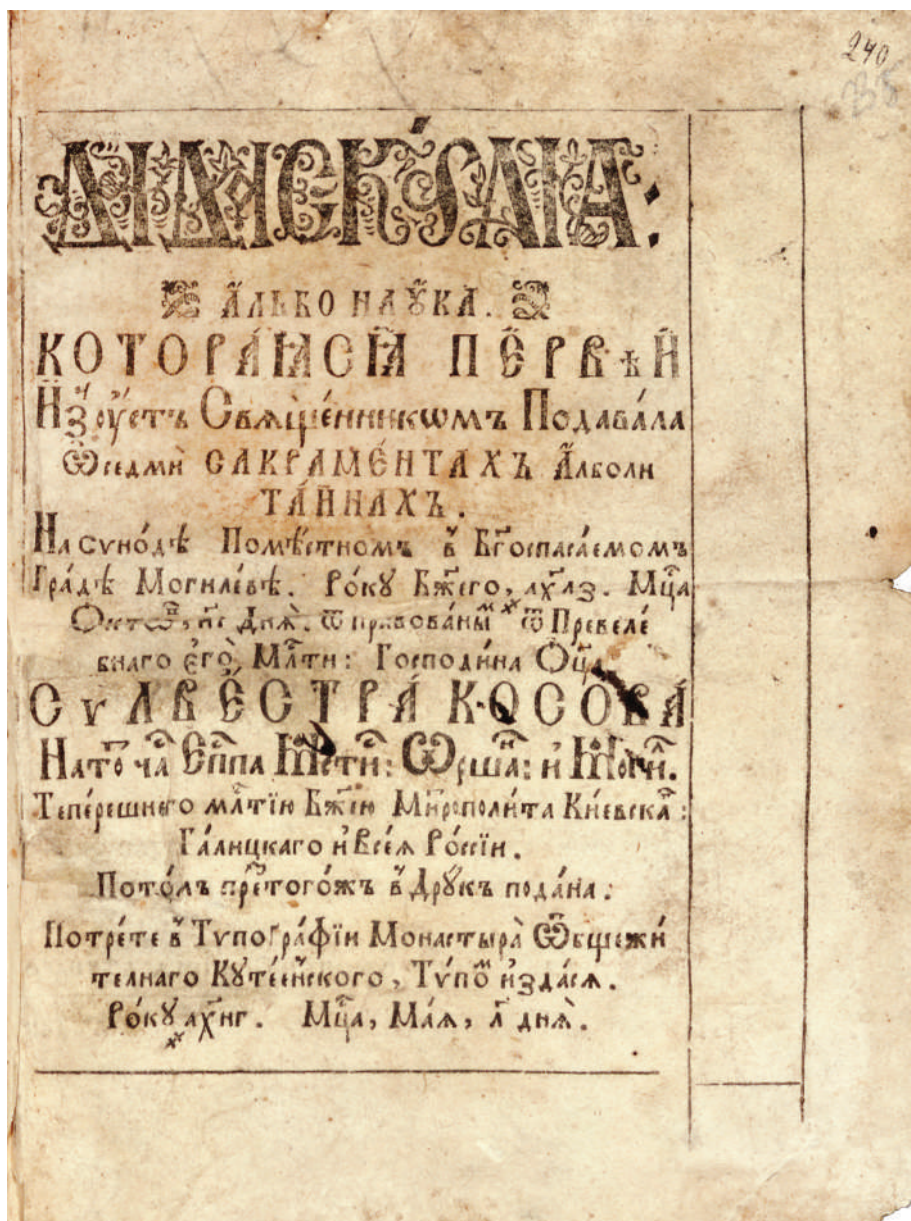
|| О И Е Ж Е К І А Н А Ш А М Ъ
ДРОШЕ ХРІТІАНІКАА
КІІМЪ ПРІЛЕЖИ, ЕЖЕ ГДЪ
БІА НАМЪ ЗНАПН, НІА
МІБХЪ СЕБЕ. ЕГО РАДН
КОПРОШАЮ ПІА, ЧТО ЄІА
ПІА.

11. Збірник старообрядницький.
60–70-ті рр. XVII ст., початок XVIII ст. Ф. 310, № 102, арк. 33

12. Зерцало – Пчѡла – Дидаскалѣя.

Конволют (Зерцало, 80-тѣ роки XVII ст.; Пчѡла, початок XVIII ст.;
фрагмент стародруку «Дидаскалѣя», 1653 р.). Ф. 310, № 118, арк. 1

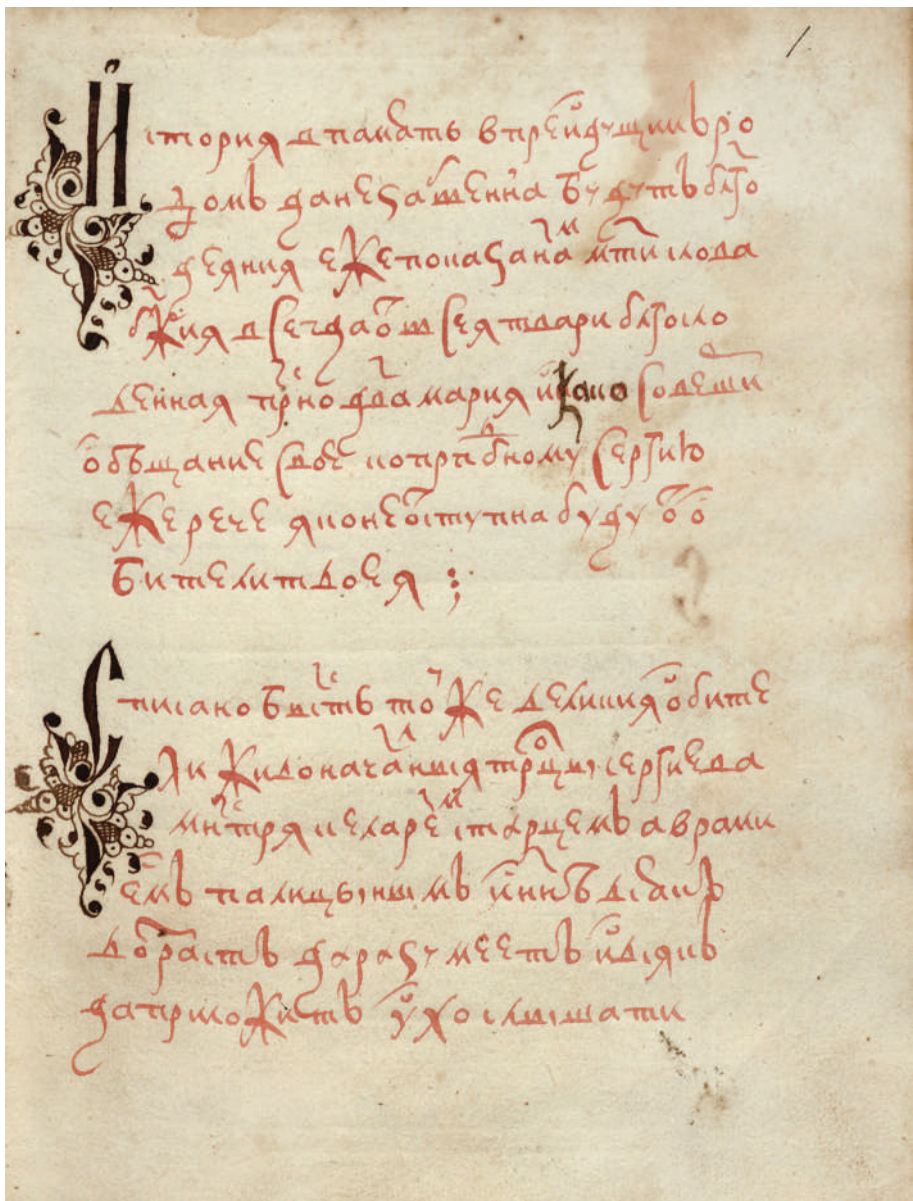

12. Зерцало – Пчола – Дидаскалія.

Конволют (Зерцало, 80-ті роки XVII ст.; Пчола, початок XVIII ст.;
фрагмент стародруку «Дидаскалія», 1653 р.). Ф. 310, № 118, арк. 235

дшхъ азлаау, калеу пропинавагы . Диано
во е секако шнь сд слово оубди . И се ш сдла
сбпракдига . длакоко н ка кь . мы тарь и фа
рессн . и спряже фаресса дварсона . едннц добро
днтель . адрдгы гордость . изапа гордость
докродк тели . и рлукиса колесница и погы
бед саднискь . и спряже мыта длакоко едн
зла а дубла . адрдгы и смиренне . и спсе всанн
смирнене . не соу а нне сврѣте ко сбпрадла
нне . кже ш цы стпма грѣшнн ка доври ко про
таре чече . клиуь гь приуывающнго . истпнн по
дражае шк рнн . мы тарепе смиренне . иже
самь гь смирдвста на рабы оууись . дле пее сд .
врднше мд слла . 1 . **С**ловоство икоу
ла ннн оустяго . **Б**аго сло ви си .
Ве прнспнвють гь полюбленн днн е стгоу
честнаго ко е ста . то гора шпока нннннннннн
сго е слово гатк . слышн те ре гь . нѣк тои

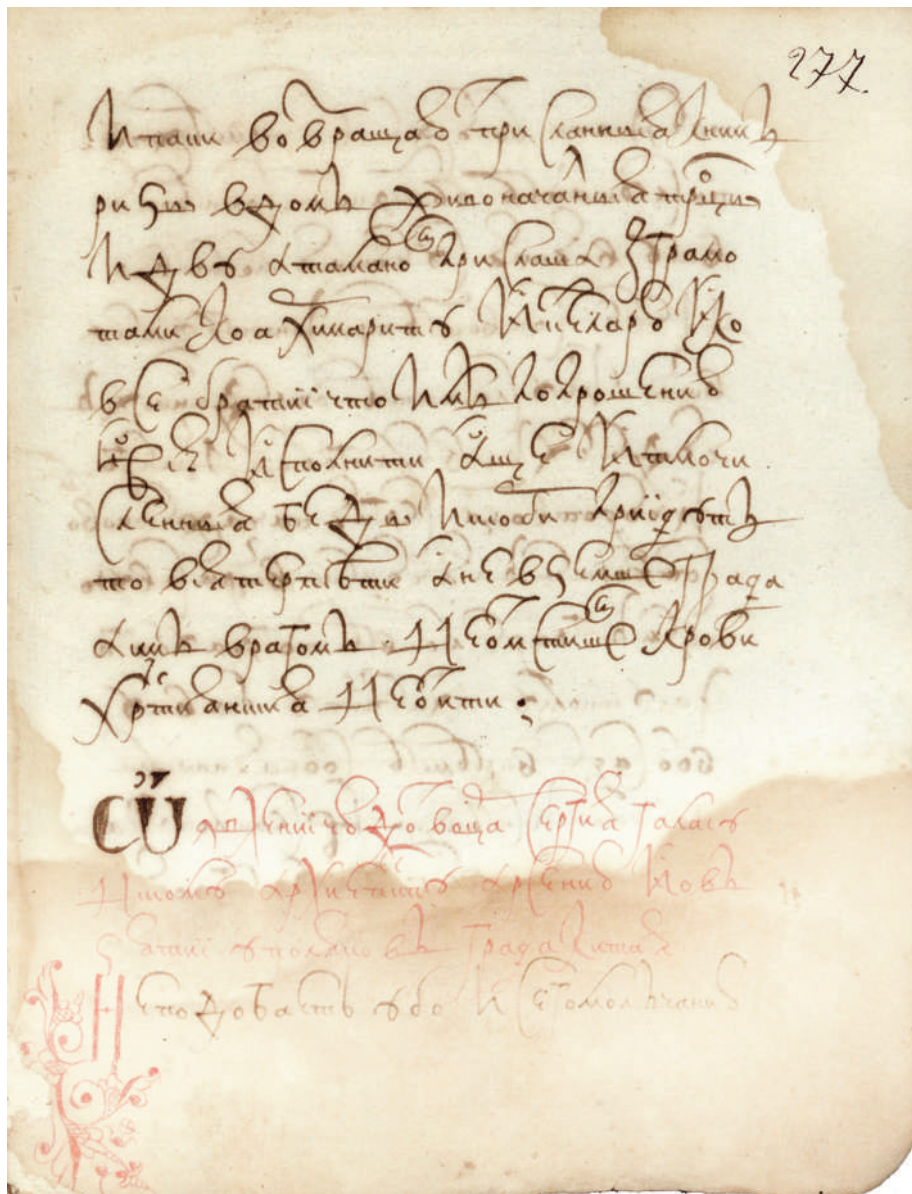

14. «История в память преидущим родам...» Авраамія Паліцина.
Ост. чв. XVII ст. Ф. 310, № 41, арк. 1

186

Попеда оубо зомни Бадне
Апмапазаре Сущи митони
Казанини Пловдивча в Пое
Топадше и игрица, Пловдана
ше Ололо Прз до вв Жд рш
Премени мядано ано Пте
реша вехни в старамъ Жд
ниа митреша в Пвона Желомъ
Асно в Бешно е поледне и вни
Ане ре в мнотоние в мнотоние
Жене в Бешно е Арбаше на в
Иггешо в изона Дано сорн вешне
Воходяше Бша Жевидетна
Предста в радтоид Оубови рш

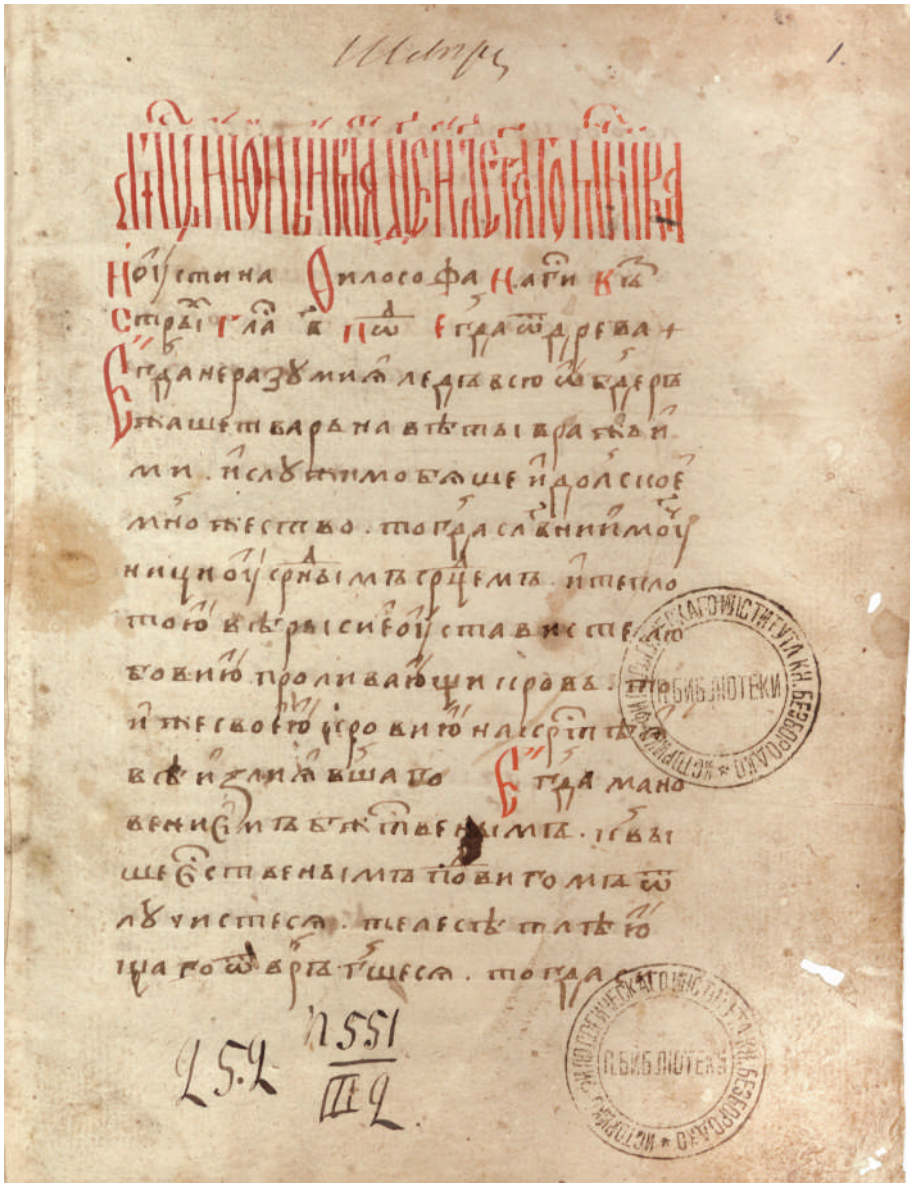
14. «История в память преидущим родам...» Авраамія Палицина.
Ост. чв. XVII ст. Ф. 310, № 41, арк. 186

14. «История в память преидущим родам...» Авраамія Паліцина.
Ост. чв. XVII ст. Ф. 310, № 41, арк. 277

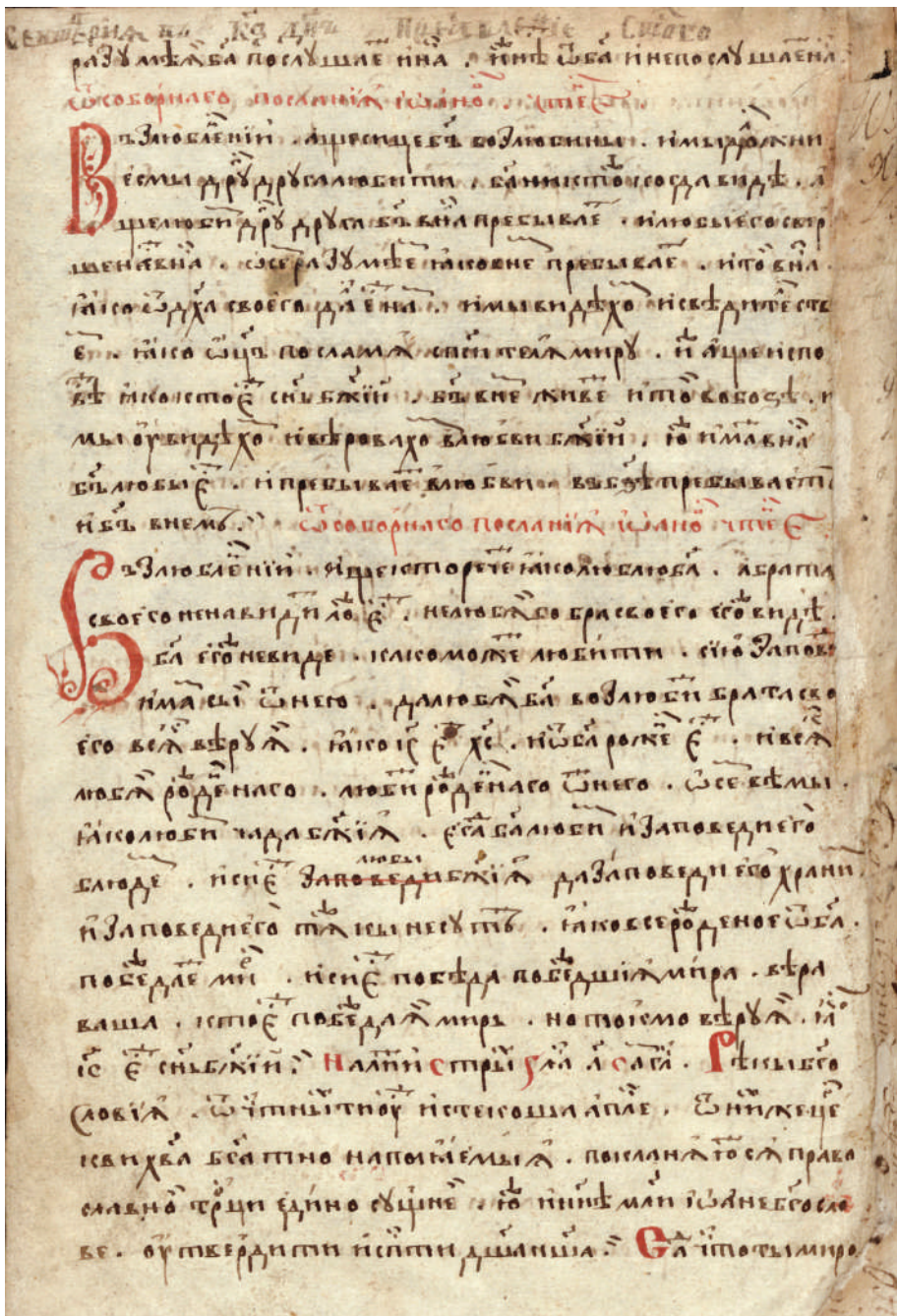
15. Ірмологій нотований. 70–80-ті роки XVII ст.
Ф. 310, № 158, арк. 15

16. Мінея місячна на червень. Поч. XVII ст. Ф. 310, №7, арк. 1

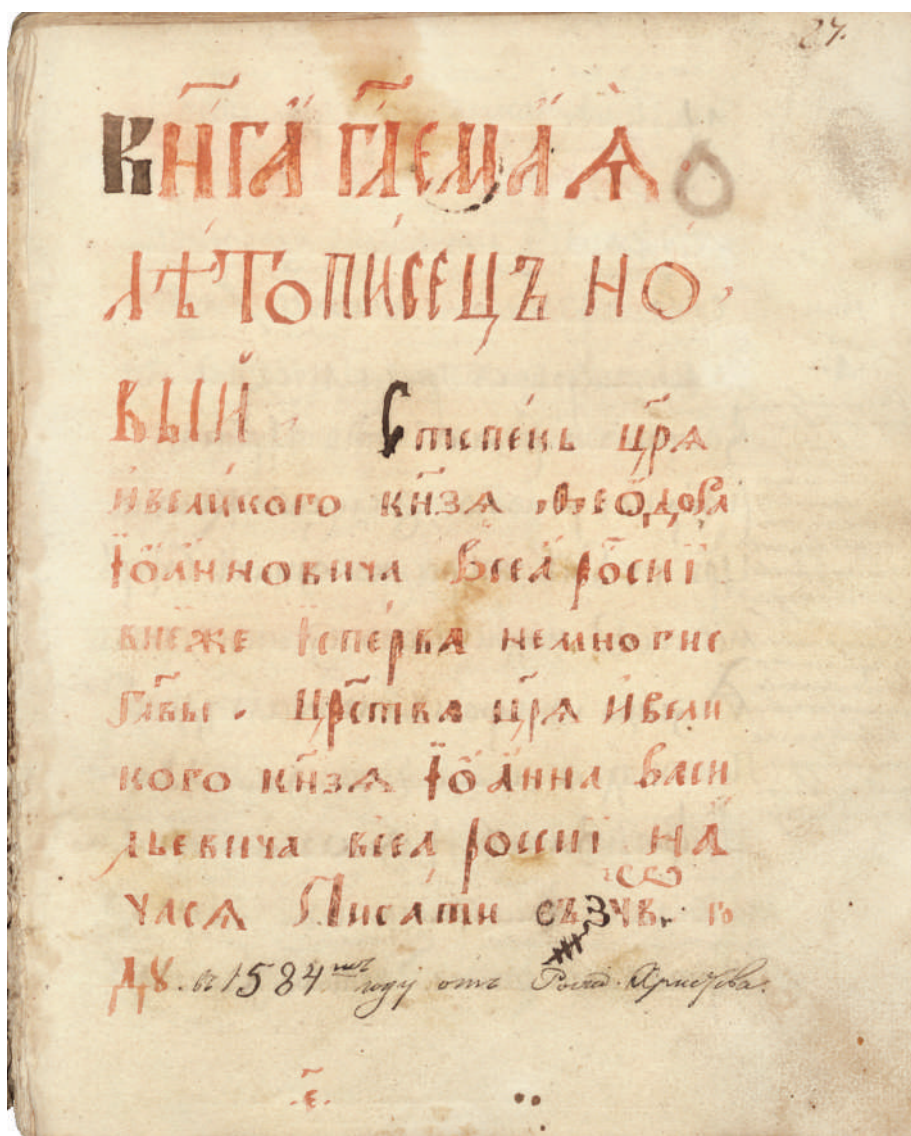
ЧАСТИНА ГРАГОСО НА СЛАВЯНИНЪ, И
ПРЕБЫВАЮЩЮ МА ВЪ СЛАВ
ГЛА И
КОТІЕ ПРОИДЕ СТЕ ПОВАР. ПРШ
СТІАШЕ СЯ СПСОДНОУ ЧИЦИ. ЛЕГЛА
И ДОЛАСЕ СЮ АГОУ ВРАСТІЕ ПОПА
ЛИ ВШЕ ОУ ЧНІИ ДАШИИИ. А ЗА СЮ
СЮ ПРАЗБИ А ГИ БИИ А ІСО БТІЕ
СТАНОМЪ БРАЗМБОУЛО КЛЕЩЕ СПСО
СТІЕ. И НІ ГЕ МОЛИ ПЕСА ХІИ. А ІСО
ДА МА ПІВЪ ВЪ ДЕТІА НАМГА ВЛАДНА
СОУНАИ. І НІ ГЕ БЪ СЛУЧЕ ПРІИ
МИ МА ПДОУ РА ВЪ ТА СКОИ РОА. И И
ЗКА ДИ ПЛА ІВЪ КЕ ІСІА И ВЪ ТА И ТІЕ
ЧАЛИ СЛАВО СЛОВІЕ И ВЪ ПОУ
ИЦА ТОГО ВЪ ПРПЪ НА ГОВІЦІ.
НАШЕГО ІСІРИЛА БЕЛОЗЕР СВАГО.
ЧУДО ПДОУРЦА КЪ ЧЕРГА НА МАЛЪКІИ

16. Мінея місячна на червень. Поч. XVII ст. Ф. 310, №7, арк. 305 зв.

17. Міня святкова на рік. Перша чв. XVII ст. Ф. 310, № 157, арк. 30 зв.

18. Новый літописецъ. Кін. XVII ст. Ф. 310, № 166, арк. 27

11
О взятій цр҃ква сибѣ
рского

ГЛ҃ВН
·А·

Ш цр҃кви боушаго града москвы на
востокѣ во странѣ епѣ цр҃кво,
Сибирное реноме, внемде житише
цр҃ь ивѣдѣ, шѣраде унихъ бхр҃ь
маненя мохметпаша замонѣ, айны
азыцы и хиронъ елѣ тахъ, доло
Помоняхъ айны ^{суть} Баблѣ дѣшад
Итрамъ замонѣ Нѣзнахъ. одрудалахо
Гр҃катаи како покори ^{бы} Подрѣд
Др҃тандъ Кошатишо. ^{есть до} Наполдѣ

*Отъ цр҃кви
шаго града
или востокѣ
странѣ, епѣ
цр҃кви, сибир
ное реноме,
внемде жити
ше цр҃ь ивѣдѣ
шѣраде унихъ
бхр҃ь маненя
мохметпаша
замонѣ айны
азыцы и хиро
нъ елѣ тахъ,
до помоняхъ
айны суть
баблѣ дѣшад
Итрамъ
замонѣ
нѣзнахъ.
одрудалахо
гр҃катаи
како покори
бы подрѣд
др҃тандъ
кошатишо.
есть до
наполдѣ*

18. Новий літописець. Кін. XVII ст. Ф. 310, № 166, арк. 27 зв.

137
25
О приходе Ивана Грозна в село Ломше

Бояром же индв ништит романошнх туде
Цномх Дашепурх Дедорошнх басманох поше
Быти имошнх жнамошнх жнх велик стх водже
Пераше нхпаше индв ништити шалошнх стох
Жрны Жалошнх тошо шнх негояше стох
Веништити нхшрцев его жнаштити.

О приходе бояромъ подуромы;

Бояромъ пойдше жрадонешнх остроуш поуромы
Жпридше поуромы в великой пошнх жрашркомы
бсажшнх жнашнх би жнарядх вшнх пошнх
поуромы Дедо жпанови шеременте жбияшея
ни пори бепрашнх шрожаже вшнх пори.

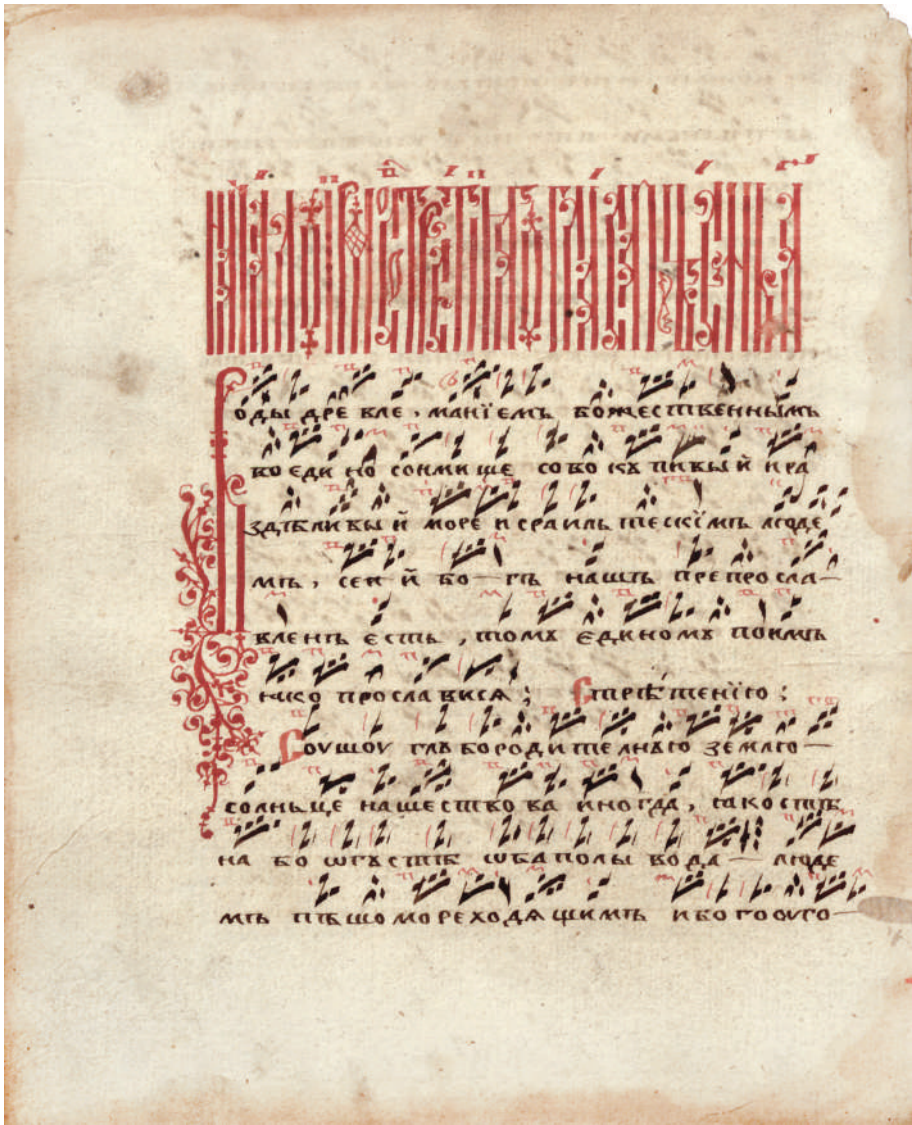
137

Сринеши иносиль зпныхъ Коше^н **Ж**
 Црлаго димитриа Ксзгддсхъ
Цррде ваше то сына то многе
 Горады ииыиы иВиножиъ луддъ
 Усинама Шатотъ Хоса бАпи^н
 Тетвиъ луддъ то Битто Платъ
 рали абрѣ Восхотдшихъ прокладу
 Лорниа спдѣо мена Нрдсхъ
 митриа Млоса Црѣ Вхшея
 Бодрѣ спойѣ лвласте Надхесъ
 Ризѣ рана Михайловича Бороты
 софо Млпехѣ Батны Коше
 Слпѣо Бислорнаѣ Нрдсѣ Сии
 рѣа трифлестѣ Рюшѣ. Слпѣ

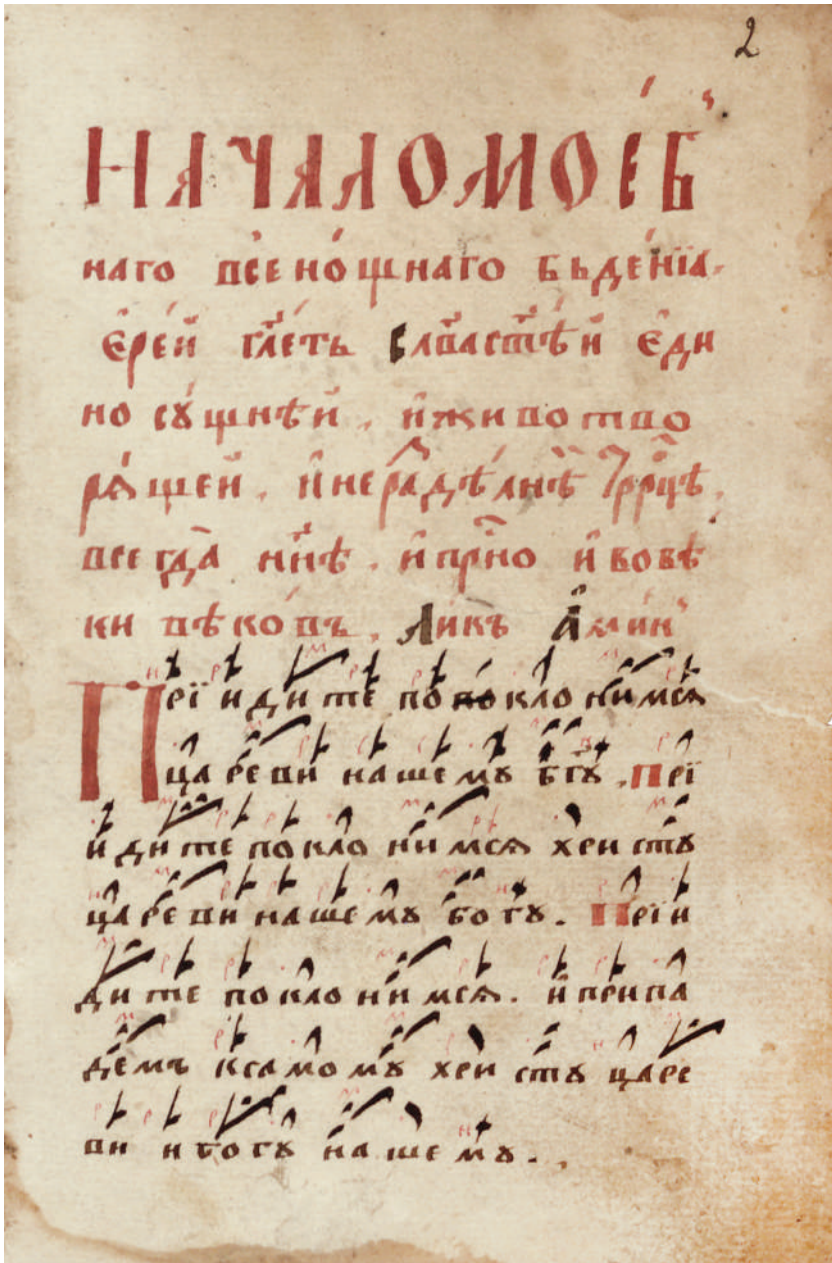
18. Новий літописець. Кін. XVII ст. Ф. 310, № 166, арк. 153

19. Обиход, Октоїх та Ірмологій, нотовані.
70–80-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 4, арк. 167

19. Обиход, Октоїх та Ірмологій, нотовані.
70–80-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 4, арк. 181

20. Обиход та Трезвони, нотовані. 80–90-ті роки XVII ст.
Ф. 310, № 176, арк. 2

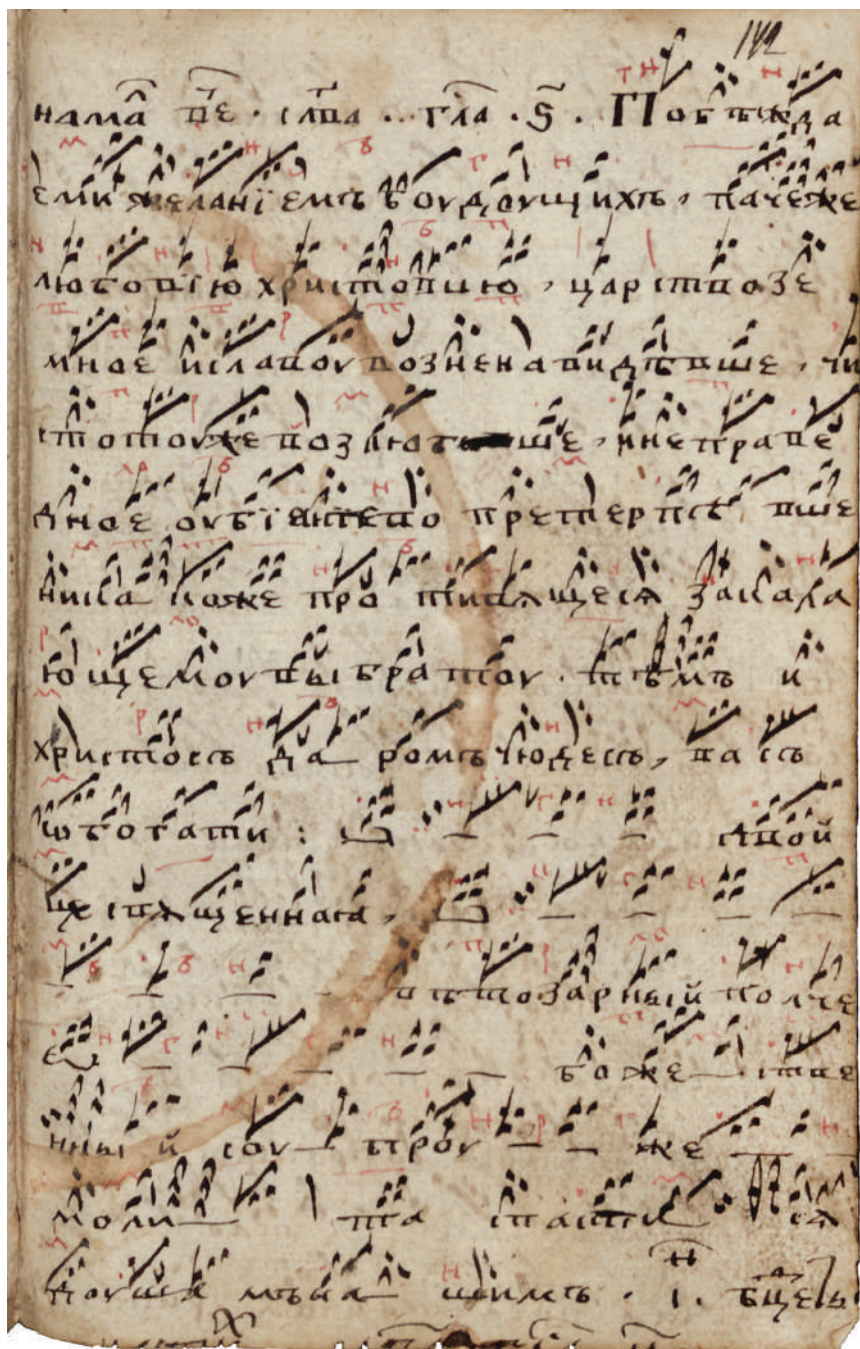
62

МЦА СЕПТИВРІА ВЪ И
 ДНЬ Н АРХАНГЕЛОВО ПРЕСВЯТА
 БЛАЖЕННА ИШЕДЪ БЦМЪ С ПЕРНО
 ДЪВЫ МОЕЙ ЗДОБИТОЮ ПУТИ
 ГЛА И

ГО 2
 МА ПТЕ
 РЕ МТЬ, ТБ
 ВСТІВШ И СІТРА
 НМО Д, ТЕ
 ВА МТЬ, ТБ
 ПО РШ Д, Е НІ ТБ
 НА ПТЕ БІБ
 БО ТО НШ
 ДУЩЕ Ш

20. Обиход та Трезвони, нотовані. 80–90-ті роки XVII ст.
 Ф. 310, № 176, арк. 62

20. Обиход та Трезвони, нотовані. 80–90-ті роки XVII ст.
Ф. 310, № 176, арк. 142

178

Мца **Д**е **Е**ма **р**и **я** **Д**ь **С**.
Ис **х**р **и**ст **ы** о **ц**а **н**ш **е** **л**а
Ни **с**о **л**ы **о**у **н**и **Е**п **и**с **т**о **л**и
Ан **н**и **й** **ш**и **т**р **о**д **а**т **а** **ц**а **о** **и** **о**.
Но **м**а **л**т **ь** **д**е **ч**е **н**и **с**л **а** **х**.
Гл **а** **С**. **В**о **ш**я **А**н **т**е **с**к
та **н**а **о** **ф**е **г**о **л**и **ц**е **т**а **д**
ти **т**е **л**я **п**а **м**а **т**ь **а** **т**
рн **ы** **л**д **с**е **р**д **ц**а **м**ы **т**л **е**
но **п**р **о**и **а**т **ь** **ш**а **р**у **ш**и **т**о
фе **и** **м**ы **и**а **т**ь **т**л **о** **с**о
де **р**ш **а** **т**о **ш**е **д**н **е** **м**о
ле **з**н **о**т **о** **м**у **в**о **з**о **п**и **е** **м**
ра **д**и **с**я **д**е **р** **ф**а **в**о **ц**ь
ло **м** **д**р **и**я **н**е **п**о **р**а **в**о

20. Обиход та Трезвони, нотовані. 80–90-ті роки XVII ст.
 Ф. 310, № 176, арк. 178

3

ВСУБТОВУРНІНБЗІСІВКРНЬІЛА.

Вечерніа наша мѣтвы прїимне тѣи ги. *Кш сдн нтс м*

Виподажъ намъ оубаплєніє грѣховъ. ꙗко
ты єдинъ єси и оленъ въ мирѣ въскрїє

Шыде телю єси ѡнъ, іобъ имѣте єго. *мєне дуба*

и дадїте славоу немь въскрїшє мѡ и змер
твы. ꙗко тѣ єбгъишь. и збавленна

Шебу законїи наши. **П**рїидѣтелю є *лѣвине*
по є и поклонимса хѡ. славащєєго є *кутинь*

и змертвы въскрїє. ꙗко тѣ єбгъишь.
иже оульстїи кражїа миръ и збавлен

и нїє трыкѣхъ стоны. **В**еселїте са неса. *бузѣтє ошн*

въ стѣбитє огнопанїа земли. и въспїте
горы єсєселїє. се бо ємман оучилъ грѣхы

и ша на куртѣ пригвоѣи. иже и подарова
къ. смрть оу мртви. а дамацъскрїиъ.

ꙗко оулюбець. **П**лѡтїю полею *єнїєтє дѣ*
спєнша єго на зѣра. єтѣра даша и по греке *нїє єтѣ*

на. и въскрїша и змертвы въ єпои гїцє.
оутверди прапо славіє мѣ цркѣ єпоу хѣ.

гоу мирнїшю живнѣ. ꙗко блгъ и оулю
бець.

Жице прїємно мѣтн *нїє*
гробѣ. прїєсто мѣшенє достонїи. славо *шнєтѣ*
слопїє приносїи. не и зренномѣтн мїрїю

21. Октоїх, гласи 1–4. 60–70-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 6, арк. 3

Описаніе Варуха
 (Ср. Ист. III, 205) — *М. С. П.*

гдѣ въ сѣверѣ иже посланъ
 прѣдълицѣ твоемъ . даиши /
 фукса тайна . давиши же
 гдѣ невиденіе соудже . азъ
 свару рехъ къ аггелъ живъ гдѣ
 мой аще поимешите совою
 цоръ рудьса . живы въ иже при
 ложу ии словони едино . аще
 ли приложу . то да приложитъ
 мнѣ гдѣ въ ани соудны . и по
 етмѣ аггелъ гдѣ и повѣде ме
 папръво бнво . и вѣше оуперь
 фсно . и на томъ же неси пока
 замнѣ двѣ три вѣшкіе сѣло .
 ирѣми аггелъ гдѣ въ нидевѣ
 сѣ двѣ три сѣ . и въ ни дохобъ
 сѣ двѣ три . іакшошь ствѣа . а . ани .
 ипо кагамн сѣ жѣ сѣсеніе . иви
 фе поле великое . и въ фру зинѣ
 живущей и мже лица въ рѣ
 болдѣа . арозн кози . аносн блѣдн
 атрва двѣа . ирѣпроси аггелъ
 ирѣхъ сѣрѣчнн сѣ . колнко бѣ

22. Одроквення Варуха. Уривок. XVII ст. Ф. 310, № 168/III, арк. 1

и рече и сѣ старѣишииашъ 2
иже стѣи съзаше . хоще
пань обьзлести . и тако христу
же . ты бо и сѣише всею землю
твою . и сътворише стѣи . тоу
бѣше видети къ сеи рѣи прости .
сѣи дръвасе къше . а сѣи камне
и сѣи свираюше . а ии стѣи христу .
а дръвасе и варь метуше . тоу бѣше
тоу гавь блнча всею землю твою .
и въстоиша и дозаша . и много скръвь
бываше въ тѣ дни . Оубо рече
сѣи наже на хощеши рече ти и
рогесе роге . и нае и пахаша и старе
иши нае . и метуши варь роге и
и роге . и постави прѣ старе иши
нами на землю . и нае дѣло свое
дѣлати . и съзаше стѣи въширо
стѣи . п . тисѣць сѣи нае . и въ
дѣи нае . рт . тисѣць сѣи нае .
и двѣи бѣше въи сота сѣи нае
того . и сѣи нае . к . сѣи нае .
прѣ великихъ . а дръвасе шѣ шѣ

22. Одкровення Варуха. Уривок. XVII ст. Ф. 310, № 168/III, арк. 2

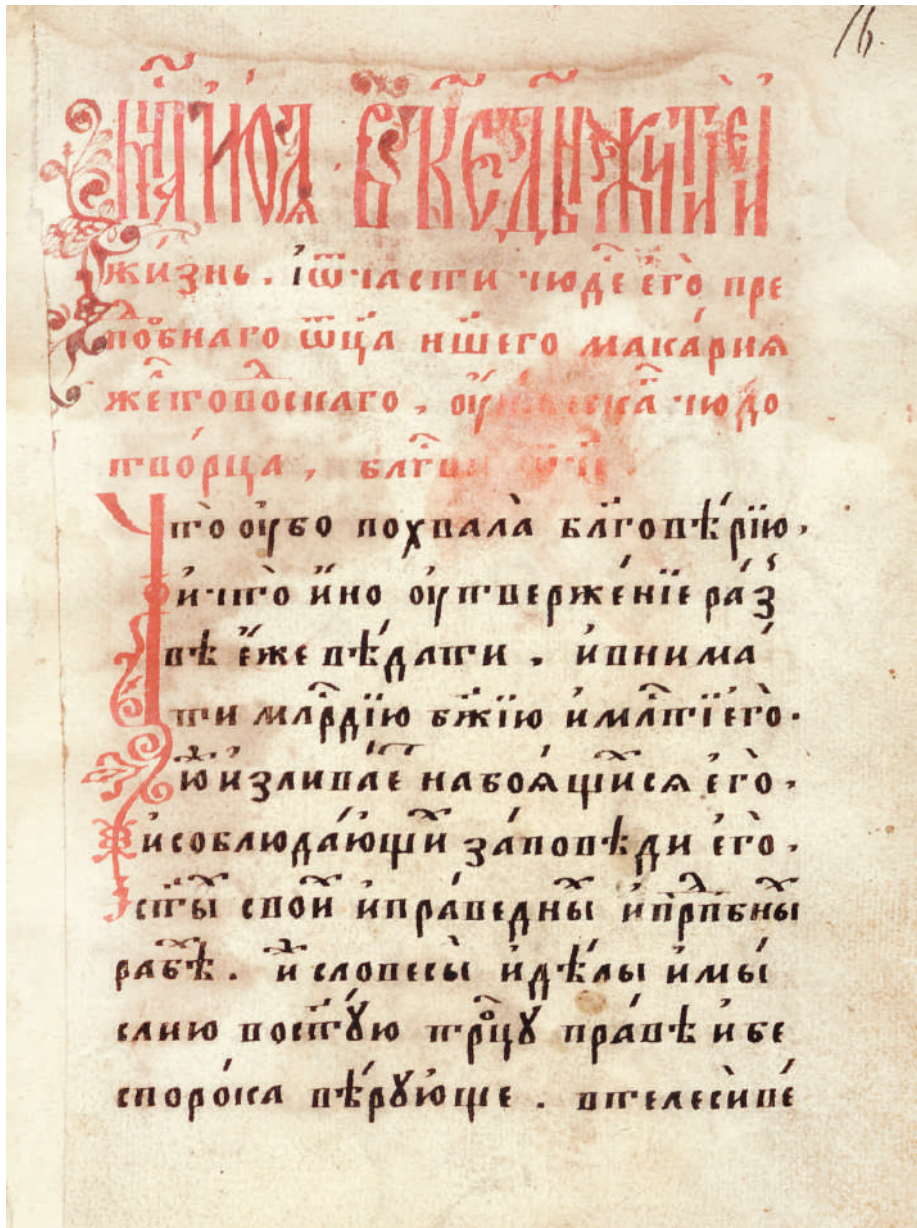
1.
V=16244

ршѣ по но ги пса и бѣ со пе про
го на ю пса разбо ни е димъ
ѡ бо пра та ѡ пе рза — е смерь
ѡ меѣла е пса и ны нѣ пѣста га
ши са хрїсто не лі ча — е пса пѣ
не се ли те са ши землї и пла
ща разрѣши — са **Р**і и ди те бо го
мо би шї и ши преста уе стна го по зно
си ма ви да че по зне лики пѣпно и сла пѣ

Музей Академії Наук України
Київ

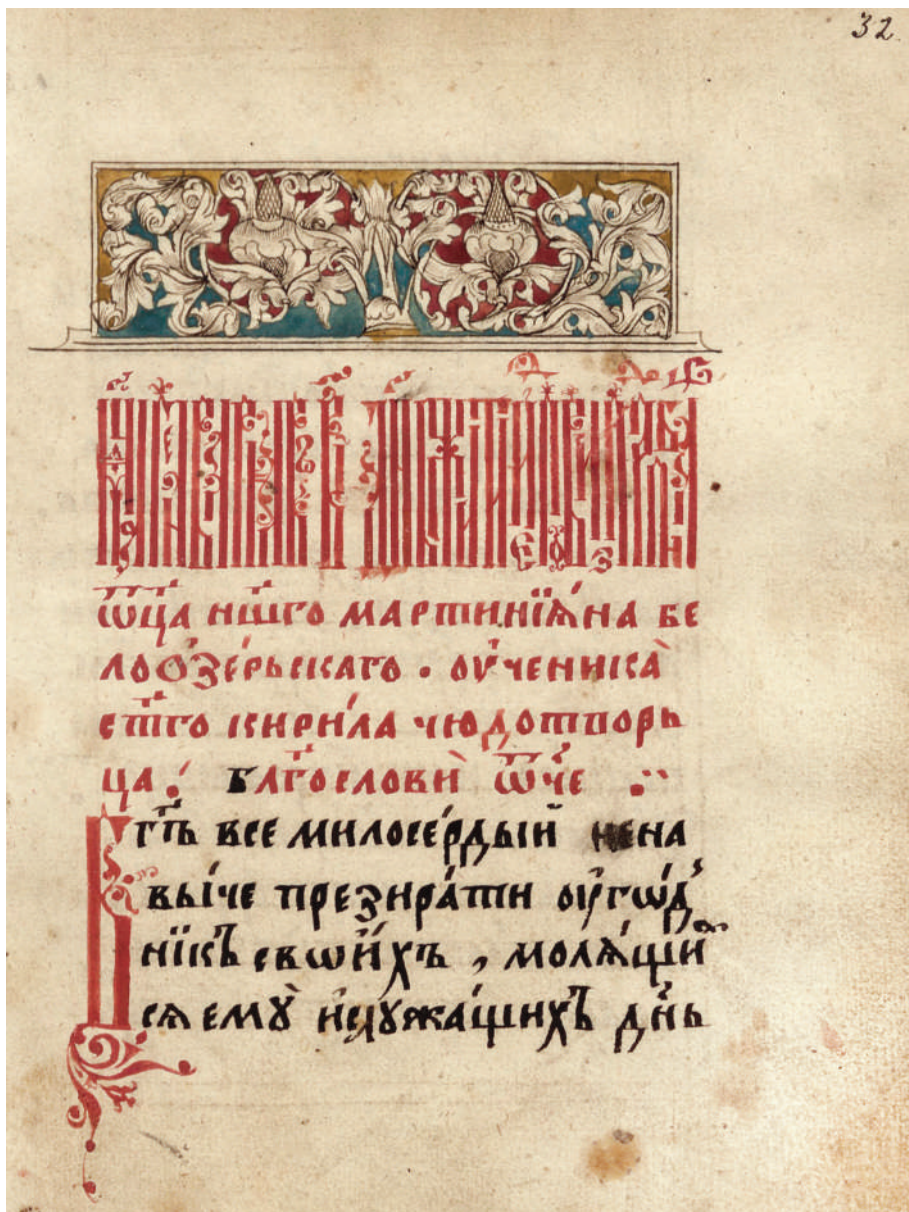
23. Празники на нотах. Кін. XVII – поч. XVIII ст.
Ф. 310, № 129, арк. 1

24. Служба і житіє Макарія Жовтоводського. 20-ті роки XVII ст.
Ф. 310, № 101, арк. 16

25. Служба і житіє Мартиніана Білозерського. 40-ві роки XVII ст.
Ф. 310, № 22, арк. 32

119

Хенъ Страныа Охлуденъ Присланиа Кое о
Фалопатия Тлати Нагуана: Далорбгадти
итинъ олозъ земли Приска Еи стмо. Озелки
медваница е же Хенъ Еи олице слозцати
Далорбгадо стмо в итмо (попнине) изъбвннн
Резе е: Чре Рцкии Ано: Марфа е Нага Еи
Тлати Еи млои и бито Поулико тати ку пели
Крбтани Еи мле: Езе озелкии Еи мто е мле
ниодда Чрции Еи днелъ зоромнн и мле Еи убо
мртвоя Поури Сбтннн Прогбннн Страно
никоя Олице Еи стмо Ахи олице Еи олозъ
и млои Крбтани Прогбннн: Олице Тлати Прогбннн
Ето Тлатвоко На Крбтани олице Еи ргидннн Яко
зладва На Крбтани Еи млои Крбтани Крбтани
Ето Прогбннн Еи млои Крбтани Крбтани
Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани Еи млои
Болдннн олице Еи млои Крбтани Еи млои
Срди болдннн Еи млои Крбтани Еи млои
Чрцие Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани
о Хенъ олице Еи млои Крбтани Еи млои
Болдннн Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани
Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани Еи млои
Резе Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани
мрфа Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани
млои Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани
Бити Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани
Еи млннн Поури Еи млои Крбтани Еи млои
Хенъ Сбтннн Еи млои Крбтани Еи млои
Крбтани Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани
Крбтани Еи млои Крбтани Еи млои Крбтани

25. Служба і житіє Мартиніана Білозерського. 40-ві роки XVII ст.
Ф. 310, № 22, арк. 119

2.

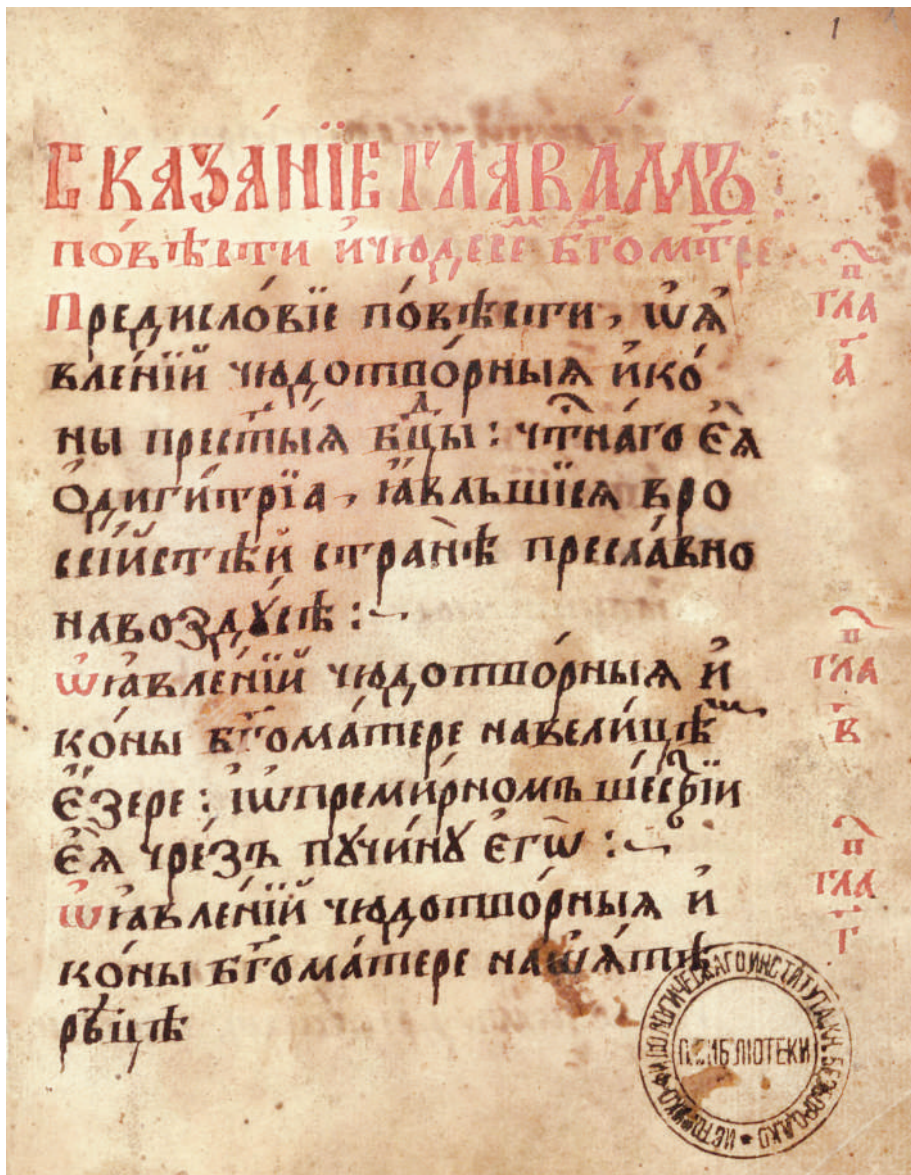
Мца **А**вгуставъ, **А**.
память прѣбнаго
шца нашего **А**лекса
ндра свирскаго чю
дошорца . таорѣ
бдѣніе . на мѣлѣи
дечѣрни . старѣ . на
А . гла . **А** . по . тако
добра въ мѣнцѣхъ .
Воздержаніе мѣ стра
сть плоть еи хю оу
мертвилъ еи . и дѣ
шѣ шѣи шилъ еи по
сто . і добродѣтели
свѣщеніемъ . шѣ ю дѣ
же іако еа іако же и шѣ
іако кончинѣ а о истинѣ .

26. Служба і житіє Олександра Свірського. Др. чв. XVII ст.
Ф. 310, № 100, арк. 2

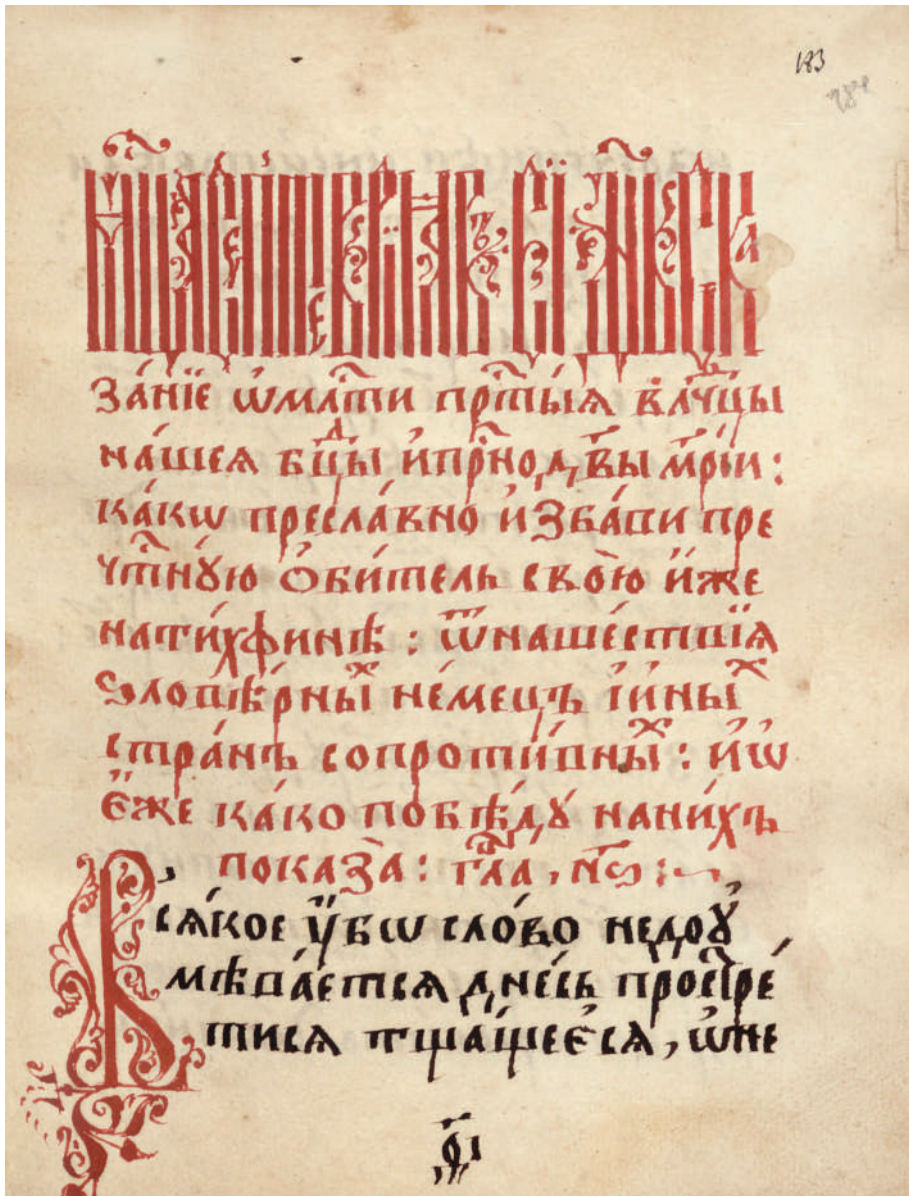
Мца Августа. въ тридеса
 тыи днь. напалмать. ижево
 стый штиць нашихъ архієпи
 сеопъ константина града
 Александра. и іуанна. и па
 плана новаго . Житіє и по
 визи . и еже шчастичюде
 и по пѣданіє . прѣбнаго
 шца нашего Александра свѣ
 рекаго новаго чюдотворца.
 иже выесть пошблаети вѣ
 ликаго новаграда . Списано
 и родієномъ и гдмномъ .
 тодаже чтныа събителн .
 оучіисомъ сшаго блго сло
 ви шце . стий . аще и преда
 шна шна пастырю добрымъ .
 но шкщемъ хрѣтѣ шль прѣ
 стоиши .

Волюже оубо прѣвьство па
 шѣ шцы блжєннїи . во
 иешиннѣ и трѣ блжєннїи .
 гаго добрѣ спожителъство
 плашти . прѣбномъ семъ
 шцѣ . даннѣ дима пашѣ

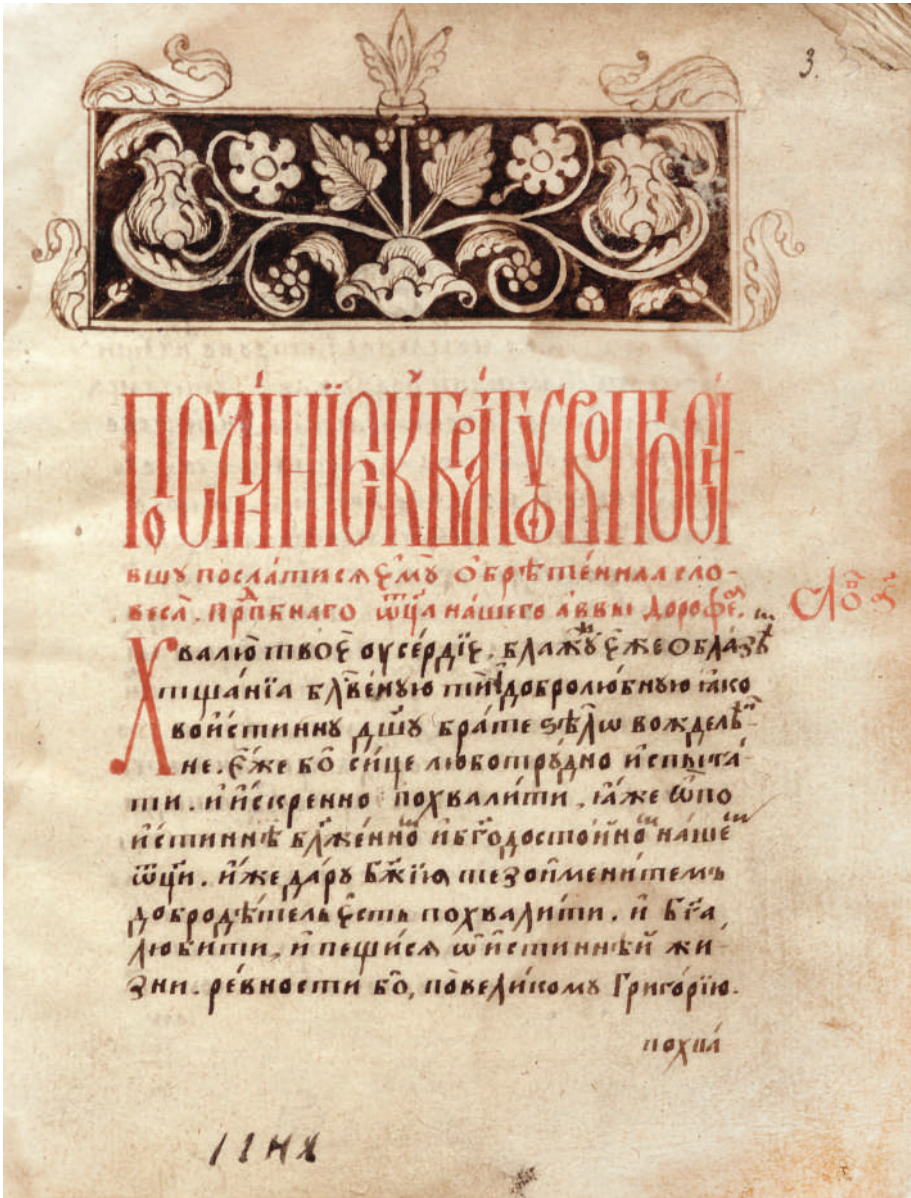
26. Служба і житіє Олександра Свірського. Др. чв. XVII ст. Ф. 310, № 100, арк. 55

27. Служба Тихвинській іконі Божої Матері й чудеса.
Кін. XVII ст., сер. XVIII ст. Ф. 310, № 31, арк. 1

27. Служба Тихвинській іконі Божої Матері й чудеса.
Кін. XVII ст., сер. XVIII ст. Ф. 310, № 31, арк. 184

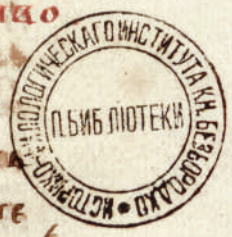
28. Слова повчальні Авви Дорофея. 10–20-ті роки XVII ст.
Ф. 310, № 11, арк. 3

Шесть 1.

Мѣсяца и аѣ а ѡмнѣи ѡмн
знѣ и ѡчастити годѣи по аѣ да
нѣе прѣвѣнаго ꙗгоноснаго
сѡца на шево и гд мѣна аѣ аѣ
тиа ꙗже естѣ поворѣ сѣтъ
прѣтѣстѣ и сѣтра вѣстѣ аѣ ѡрѣша
прѣтѣтъ аѣ аѣ ца на ша вѣ ца и
прѣно аѣ аѣ мѣриа чѣтѣнѣо
ѣ аѣ рѣи аѣ аѣ ꙗне ѡвѣще ѡмн
стѣе сѡстѣ аѣ ѡрѣшаго и вѣра
пѣи ѡво сѣдѣтѣ мѣнѣ сѣстѣи ѡ
благословѣи ѡтѣ.

М

Вѣтъ спель и сладокѣ естѣ
вѣсло и ѡже до вродѣтѣ пѣ
ли прилежанѣ пошѣи ѡвѣрѣ
щи и ѡпрекѣда ѡщѣи томѣ
и сѣи ѡвоу по до влѣпѣи ѡможе
подѣи сѣдѣти и прѣподѣи
ти и по посѣдѣнѣи ѣго

29. Торжественик на травень. Сер. XVII ст.Ф. 310, № 30, арк. 1

И

МѢСЯЦА МАИА ПЪ. І. ДНЬ. МЪТѢ
НІЕСІГО ВЕЛИКО. МЪТЕННИКА
ХРІТОФОРА. И ДРЪ ЖИВЫЕГО
БЛГОСЛОВИ ІШЕ.

Рече първо елѣто царьства
декеца. бысть многъ
машежь влюдохъ. мно
жество безгодны жертвы
дѣлахъ. ай же хртіань
стей вѣре противлахъ са.
заповѣдыже посла деки
царь во вса грады и веси.
яко да о сѣмъ тѣщи мѣоу
годно бысть. и охъшати
имъ и жишымъ быти а про
тивляющиса намъ ки пре
дати. прїимше же не теспи
кии царьское по селѣніе. о
се пернахъ цркви бжїа. и ера
пллюще наказаніе царьское
и о сеи послушаніе тѣорухъ.
бысть же о тѣ дни едѣхъ по га

МАТКА НА СЕВЕРИНИ ВЪ ОГРАДѢ

40
 I 2.
 Прояньскъ войнѣ N 592

Сѣренскъ посланши послы свои
 ко Цря Пріаму троянскомъ про
 сяще на три мѣца сроку переми
 рия.

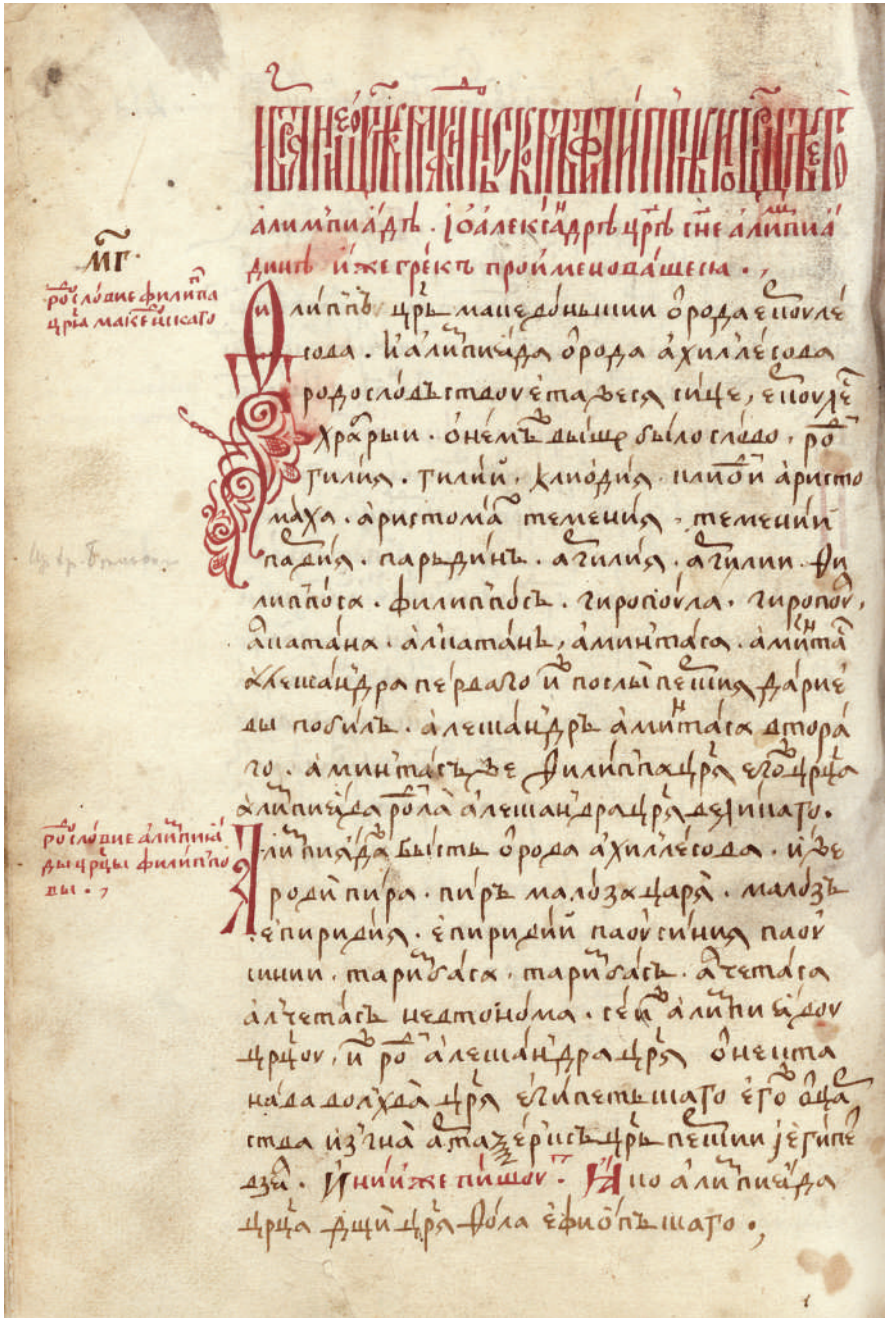
Во оно же время Шнежо Гренов
 посладе своихъ пославше и ко Црю
 Пріаму. И писавъ бо троянскій Црь
 Шнежо мнѣ быше рече но бы
 сть, иже остави троянь и тре
 номъ прихвтивъ во островъ де
 фонтъ. Си же писавъ мои Цря
 Амею на и троянскъ тредесихъ
 Црей дайстроитъ и Цря пріам
 дщера во оставшудя до трии.
 Послы же тредесихъ пришеше по
 тродъ моихъ Цря пріаму
 сть и на три мѣца сроку

Грено

30. Трояньска война. 90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 35, арк. 1

31. Хронограф. 40-ві роки XVII ст. Ф. 310, № 38, арк. 298 зв.

Список ілюстрацій¹

1. Апостол. Поч. XVII ст. Ф. 310, № 155, арк. 1. (с. 111)
2. Буквиця(Азбука-сувій). Кінець XVII ст. Ф. 310, № 32, початок сувою. (с. 112)
3. Житіє Варлаама Хутинського. Ост. чв. XVII ст. Ф. 310, № 20, арк. 9. (с. 113)
4. Житіє Василя Нового. Поч. XVII ст. Ф. 310, № 161, арк. 1. (с. 114)
5. Житіє Кирила Білозерського. 60–70-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 21, арк. 1. (с. 115)
6. Житіє тверського князя Михайла Ярославовича. 80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 23, арк. 1. (с. 116)
6. Житіє тверського князя Михайла Ярославовича. 80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 23, арк. 155. (с. 117)
7. Збірник житій. Конволют. Середина XVII ст., 40–50-ті роки XVI ст. Ф. 310, № 28, арк. 2. (с. 118)
8. Збірник іночеський. 70–80-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 175, арк. 2. (с. 119)
8. Збірник іночеський. 70–80-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 175, арк. 61. (с. 120)
9. Збірник слів та житій. 20-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 17, арк. 1. (с. 121)
9. Збірник слів та житій. 20-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 17, арк. 356. (с. 122)
10. Збірник слів та повчань. 80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 174, арк. 1. (с. 123)
10. Збірник слів та повчань. 80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 174, арк. 179. (с. 124)
11. Збірник старообрядницький. 60–70-ті рр. XVII ст., початок XVIII ст. Ф. 310, № 102, арк. 1. (с. 125)
11. Збірник старообрядницький. 60–70-ті рр. XVII ст., початок XVIII ст. Ф. 310, № 102, арк. 33. (с. 126)
12. Зерцало – Пчола – Дидаскалія. Конволют (Зерцало, 80-ті роки XVII ст.; Пчола, початок XVIII ст.; фрагмент стародруку «Дидаскалія», 1653 р.). Ф. 310, № 118, арк. 1. (с. 127)

¹ Ілюстрації подаються за номерами каталогу, в послідовності алфавітного розміщення рукописів.

12. Зерцало – Пчола – Дидаскалія. Конволют (Зерцало, 80-ті роки XVII ст.; Пчола, початок XVIII ст.; фрагмент стародруку «Дидаскалія», 1653 р.). Ф. 310, № 118, арк. 235. (с. 128)
13. Златоуст. 1601 р. Ф. 310, № 16, арк. 3. (с. 129)
14. «История в память преиудшим родам...» Авраамія Паліцина. Ост. чв. XVII ст. Ф. 310, № 41, арк. 1. (с. 130)
14. «История в память преиудшим родам...» Авраамія Паліцина. Ост. чв. XVII ст. Ф. 310, № 41, арк. 186. (с. 131)
14. «История в память преиудшим родам...» Авраамія Паліцина. Ост. чв. XVII ст. Ф. 310, № 41, арк. 277. (с. 132)
15. Ірмологій нотований. 70–80-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 158, арк. 15. (с. 133)
16. Мінея місячна на червень. Поч. XVII ст. Ф. 310, № 7, арк. 1. (с. 134)
16. Мінея місячна на червень. Поч. XVII ст. Ф. 310, № 7, арк. 305 зв. (с. 135)
17. Мінея святкова на рік. Перша чв. XVII ст. Ф. 310, № 157, арк. 30 зв. (с. 136)
18. Новий літописець. Кін. XVII ст. Ф. 310, № 166, арк. 27. (с. 137)
18. Новий літописець. Кін. XVII ст. Ф. 310, № 166, арк. 27 зв. (с. 138)
18. Новий літописець. Кін. XVII ст. Ф. 310, № 166, арк. 131. (с. 139)
18. Новий літописець. Кін. XVII ст. Ф. 310, № 166, арк. 153. (с. 140)
19. Обиход, Октоїх та Ірмологій, нотовані. 70–80-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 4, арк. 167. (с. 141)
19. Обиход, Октоїх та Ірмологій, нотовані. 70–80-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 4, арк. 181 зв. (с. 142)
20. Обиход та Трезвони, нотовані. 80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 176, арк. 2. (с. 143)
20. Обиход та Трезвони, нотовані. 80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 176, арк. 62. (с. 144)
20. Обиход та Трезвони, нотовані. 80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 176, арк. 142. (с. 145)
20. Обиход та Трезвони, нотовані. 80–90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 176, арк. 178. (с. 146)
21. Октоїх, гласи 1–4. 60–70-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 6, арк. 3. (с. 147)
22. Одкровення Варуха. Уривок. XVII ст. Ф. 310, № 168/III, арк. 1. (с. 148)

22. Одкровення Варуха. Уривок. XVII ст. Ф. 310, № 168/III, арк. 2. (с. 149)
23. Празники на нотах. Кін. XVII – поч. XVIII ст. Ф. 310, № 129, арк. 1. (с. 150)
23. Празники на нотах. Кін. XVII – поч. XVIII ст. Ф. 310, № 129, арк. 176 зв. (с. 151)
24. Служба і житіє Макарія Жовтоводського. 20-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 101, арк. 16. (с. 152)
25. Служба і житіє Мартиніана Білозерського. 40-ві роки XVII ст. Ф. 310, № 22, арк. 32. (с. 153)
25. Служба і житіє Мартиніана Білозерського. 40-ві роки XVII ст. Ф. 310, № 22, арк. 119. (с. 154)
26. Служба і житіє Олександра Свірського. Др. чв. XVII ст. Ф. 310, № 100, арк. 2. (с. 155)
26. Служба і житіє Олександра Свірського. Др. чв. XVII ст. Ф. 310, № 100, арк. 55. (с. 156)
27. Служба Тихвинській іконі Божої Матері й чудеса. Кін. XVII ст., сер. XVIII ст. Ф. 310, № 31, арк. 1. (с. 157)
27. Служба Тихвинській іконі Божої Матері й чудеса. Кін. XVII ст., сер. XVIII ст. Ф. 310, № 31, арк. 184. (с. 158)
28. Слова повчальні Авви Дорофея. 10–20-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 11, арк. 3. (с. 159)
29. Торжественик на травень. Сер. XVII ст. Ф. 310, № 30, арк. 1. (с. 160)
29. Торжественик на травень. Сер. XVII ст. Ф. 310, № 30, арк. 128 зв. (с. 161)
30. Троянська війна. 90-ті роки XVII ст. Ф. 310, № 35, арк. 1. (с. 162)
31. Хронограф. 40-ві роки XVII ст. Ф. 310, № 38, арк. 1. (с. 163)
31. Хронограф. 40-ві роки XVII ст. Ф. 310, № 38, арк. 298 зв. (с. 164)
32. Хронограф. 80-ті – поч. 90-их років XVII ст. (не пізніше 1693 р.). Ф. 310, № 39, арк. 1. зв. (с. 165)
32. Хронограф. 80-ті – поч. 90-их років XVII ст. (не пізніше 1693 р.). Ф. 310, № 39, арк. 40. (с. 166)
32. Хронограф. 80-ті – поч. 90-их років XVII ст. (не пізніше 1693 р.). Ф. 310, № 39, арк. 119. (с. 167)

Наукове видання

Тетяна Андріївна Добрянська

**Кирилична рукописна книга XVII століття
із зібрання бібліотеки
Історико-філологічного інституту
князя Безбородька**

з фондів

**Інституту рукопису
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

ДОСЛІДЖЕННЯ, НАУКОВИЙ КАТАЛОГ,
ПАЛЕОГРАФІЧНИЙ АЛЬБОМ

Редактори

Н.М. Зубкова, Я.В. Кучмії

Редактор-перекладач

Д.Д. Лелюх

Комп'ютерна верстка, дизайн обкладинки

О.С. Боляк

Для художнього оформлення використано
документи із фондів Інституту рукопису НБУВ
(ІР НБУВ, ф. 310)

Підписано до друку 20.12.2023. Формат 70x100/16. Папір офс. № 1
Ум. друк. арк. 13,97. Наклад 200 прим. Зам. № 27

Друкарня Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського
03039, Київ-39, просп. Голосіївський, 3

